T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

EĞİTİMLİ, DİNDAR Y KUŞAĞI KADININ ANNELİK ALGI, DENEYİM VE KİMLİĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

SENANUR BULUT

İSTANBUL – 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

EĞİTİMLİ, DİNDAR Y KUŞAĞI KADININ ANNELİK ALGI, DENEYİM VE KİMLİĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

SENANUR BULUT

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi FATMA ODABAŞI

İSTANBUL – 2021

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Senanur BULUT
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Sosyolojisi
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Fatma ODABAŞI
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Aralık 2021
Anahtar Kelimeleri : annelik, Y kuşağı, dindar, dindarlık, annelik rolü

ÖZ

EĞİTİMLİ, DİNDAR Y KUŞAĞI KADININ ANNELİK ALGI, DENEYİM VE KİMLİĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Annelik rolü insanlık tarihinin her döneminde kadın kimliğinin tanımlanmasındaki en önemli göstergelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rolün kadınlar için ifade ettiği öznel ve biyolojik anlamlarının yanı sıra sosyolojik boyutları da olan bir olgu olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Zira annelik rolünü yalnızca bireysel bir tecrübe olarak kabul edip bu doğrultuda değerlendirmek; onun aynı zamanda sosyo-kültürel değerler çerçevesinde deneyimlenen ve şekillenen toplumsal bir rol olduğunu reddetmek anlamına gelecektir. Bu bağlamda annelik gibi kadın için belki de hayatının dönüm noktası kabul edilebilecek bir rolün çok boyutlu bakış açısı ile irdelenmesi gereklidir.

Bu çalışmada, kendisini dindar olarak kabul eden, en az lisans mezunu ve Y kuşağına mensup kadınların annelik algı, deneyim ve kimliklerinin analizi yapılmaya çalışılmıştır. Sahip olunan inanç ve eğitim düzeyi ile mensubu olunan kuşak grubunun annelik rolüne etkilerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda saha araştırması ilgili kriterlere sahip 15 anne ile derinlemesine mülakat yapılarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler uygulama bölümünde irdelenmiştir. Bununla birlikte konunun daha iyi anlaşılabilmesi için birinci bölümde annelik rolünün sosyo-kültürel boyutları ve farklı aile yapılarında deneyimlenme şekilleri ele alınarak kuşak olgusunun kavramsal çerçevesi çizilmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Senanur BULUT

Field : Philosophy and Religious Sciences

Programme : Sociology of Religion

Supervisor : Assist. Prof. Fatma ODABAŞI

Degree Awarded and Date : Master of Arts – December 2021

Key Words : motherhood, Y generation, religiosity, maternal role

ABSTRACT

A SOCIALOGICAL RESEARCH OF EDUCATED AND RELIGIOUS Y GENERETION WOMEN'S MOTHERHOOD PERCEPTION, EXPERIENCE AND IDENTITY

The role of motherhood emerges as one of the most important subjects when define of female identity in every period of history. Beside its subjective and biological sides, this role also has sociological dimensions for women, and that should not be overlooked. Accepting of motherhood only as an individual experience, would be rejecting of its a social role which experienced and shaped within the framework of socio-cultural values. Experience of motherhood can be considered as a turning point in every woman's life and that phenomenon should be examined from multidimensional perspective.

In this study, it was tried to analyze the motherhood perception, experience and identities of women, have at least a bachelor's degree and are members of Generation Y, who consider themselves religious. It is aimed to examine the effects of belief, education level and belonging generation group on the role of motherhood. The related field research was carried out by conducting in-depth interviews with 15 mothers who met the relevant criteria. The information obtained as a result of the interviews was evaluated in the application part. In order to better understand the subject, in the first chapter, the socio-cultural dimensions of the role of motherhood and the way it is experienced in different family structures are discussed, and the conceptual framework of the generation phenomenon is drawn.

ÖNSÖZ

“Eğitimli, Dindar Y Kuşağı Kadınının Annelik Algı, Deneyim ve Kimliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” başlıklı bu çalışma annelik rolünün bireysel farklılıklar ve sosyo-kültürel değerler çerçevesinde şekillendiği hipotezi üzerine kuruludur. Sahip olunan eğitim seviyesi ve inanç düzeyi ile mensubu olunan kuşak grubunun annelik algı, deneyim ve kimliğini etkileme boyutunun incelenmesi gayreti ile yola çıkılan bu araştırmanın, özellikle dindarlık ve annelik ilişkisi üzerine yapılacak daha kapsamlı çalışmalar için bir başlangıç olmasını ümit ederim.

Öncelikle çalışmam süresince desteğini ve ilgisini benden esirgemeyen, değerli yönlendirmeleriyle tezime katkıda bulunan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatma Odabaşı’na teşekkürü bir borç bilirim. Tez jürimde bulunarak değerli yorumlarını paylaşan Prof. Dr. Ali Coşkun ve Doç. Dr. Nebile Özmen’e teşekkürlerimi sunarım. Sorduğum sorulara içtenlikle yanıt veren, görüşleriyle tezimi şekillendiren 15 anneye teşekkür ederim. Hayatımın her safhasında olduğu gibi maddi manevi destekçim olan her iki aileme de şükranlarımı sunarım. Tez yazım sürecimde gösterdiği destek ve anlayış için eşim Furkan Bulut'a ve varlığıyla tez konuma ilham olan, en büyük motivasyon kaynağım oğlum Ömer Bulut'a minnettarım.

Senanur BULUT

İstanbul 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

GENEL BİLGİLER i
ÖZ ii
GENERAL KNOWLEDGE iii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR ix
TABLO LİSTESİ x
GİRİŞ 1
A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi 1
B. Kapsam ve Sınırlılıkları 3
C. Kaynak ve Literatür Değerlendirmesi 3
1.BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5
1.1. Sosyo-Kültürel Bir Olgu: Annelik 5
1.2. Değişen Aile Yapısında Annelik 7
1.2.1. Geleneksel Geniş Aile 8
1.2.2. Modern Çekirdek Aile 10
1.3. Kuşak Kavramı 12
1.4. Kuşak Sınıflamaları 14
1.5. Y KUŞAĞI 15
1.5.1. Küreselleşme 17
1.5.2. Tüketim Toplumu 17
1.5.3. Teknolojik Gelişmeler 18
2.BÖLÜM: UYGULAMALI ARAŞTIRMA 20
2.1. Anneliğin Neliği 21
2.2. Geleneksel ve Modern Kıskacında Annelik 27

2.3. Annelik Rol, Kimlik ve Algısının Dönüşümü 31
2.4. Babanın Rolü 38
2.5. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kazanımı 43
2.6. Annelik mi Kadınlık mı? 47
2.7. İdealize Edilen Annelik Rolü 51
2.8. Annelik Kimliğinin İnşasına Etki Eden Faktörler 55
2.8.1. İnanç Faktörü 55
2.8.2. Kuşak Faktörü 59
2.8.3. Eğitim Faktörü 62
SONUÇ 69
KAYNAKÇA 73
EKLER 79
EK 1: Mülakat Formu 79

KISALTMALAR

age.	*Adı geçen eser*
bk.	*Bakınız*
bs.	*Baskı, basım*
C.	*Cilt*
ed.	*Editör*
s.	*Sayfa*
S.	*Sayı*
çev.	*Çeviren*
vd.	*Ve diğerleri*

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ……..20

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi

Akademik literatürde annelik rolü ve annelik deneyimleri üzerine yapılan çalışmaların son yıllarda yaygınlık kazanmasına karşın; eğitim, dindarlık ve yaş değişkenleri bağlamında yapılan bir annelik çalışmasına rastlanılmamıştır. Örneklem grubunu en az lisans mezunu, kendisini dindar olarak tanımlayan ve Y kuşağına mensup annelerin oluşturduğu çalışmamızın ana konusunu katılımcıların annelik rolüne yükledikleri anlam ve bu anlam çerçevesinde şekillenen annelik deneyim ve kimlikleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel amacı eğitimli, dindar ve Y kuşağına mensup kadınların annelik algı, deneyim ve kimliklerinin detaylı analizini yapmaktır. Annelik, dindarlık ve eğitim olguları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak eğitimli, dindar ve genç kadınların sahip oldukları annelik tipolojilerinin tespiti yapılmış ve aşağıdaki sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır:

1. *Annelik rolü ve dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?*
2. *Annelik rolü ve eğitim seviyesi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?*
3. *Sosyo-kültürel değerler ve annelik rolü arasındaki ilişkinin mahiyeti nedir?*
4. *Mensubu olunan kuşak grubu ve annelik deneyimleri arasında nasıl bir ilişki vardır?*
5. *Kuşaklar arası annelik rolünün dönüşümünün boyutları nelerdir?*

Bu amaç çerçevesinde şekillenen çalışmamız nitel bir araştırma olup iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal çerçeve ortaya koyularak konu ile ilgili genel bir perspektif sunulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde dokümantasyon metodundan yararlanılmıştır. İkinci bölümde ise birinci bölümde sunulan çerçeve doğrultusunda uygulama bölümüne geçilmiş olup, mevcut durum ve olguların tasviri yapılmıştır. Katılımcılara açık uçlu soruların yöneltildiği araştırmamızda derinlemesine mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Kuşaklar arası annelik deneyimlerinin dönüşümü ise betimsel analiz yönteminden faydalanılarak incelenmiştir.

Covid-19 tedbirleri çerçevesinde katılımcılarla görüşmeler online programlar üzerinden yürütülmüştür. 45 dakika ile 2 saat arasında süren görüşmelerde örneklem grubunun

annelik deneyim ve algılarını ölçmek amaçlı 25 soru yöneltilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların yaş, eğitim durumu, aylık gelirleri, eş ve annelerinin mesleği, sahip oldukları çocuk sayısı ve yaşları gibi sosyal kimliklerine ilişkin sorular da yöneltilmiştir. Katılımcılar sorulara cevap verilmesi konusunda zorlanmamış, diledikleri soruyu cevapsız bırakabilecekleri kendilerine bildirilmiştir. Bununla birlikte görüşmenin yoğunluğuna ve akışına göre bazı katılımcılara ekstra sorular da yöneltilmiştir.

Görüşmeler genel olarak tek oturumda yapılmış, bazı katılımcılarla yapılan görüşmeler esnasında yaşanan aksilikler sebebiyle oturumlarına müsait oldukları bir vakit belirlenerek daha sonra tekrar devam edilmiştir. Görüşmelerin tamamı katılımcılardan izin istenerek kayıt altına alınmış ve daha sonra her katılımcı için ayrı bir dosya hazırlanarak kayıtların deşifresi gerçekleştirilmiştir.

Görüşme 15 anne ile gerçekleştirilmiş, kendilerine görüşmenin başlangıcında kimliklerinin gizli kalacağı bilgisi verilmiştir. Görüşmenin yapılacağı tarih ve saat katılımcıların inisiyatifine bırakılmıştır. Dikkat çekici bir nokta da katılımcıların tamamına yakınının görüşme için çocuklarının uyudukları vakitleri tercih etme eğiliminde olmalarıdır.

Araştırmanın örneklem grubunu belirlerken kota örnekleme yöntemi esas alınmıştır. Bu yöntem çerçevesinde katılımcı grubun eğitim seviyeleri, ev hanımı yahut çalışan anne olmaları kıstaslarına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda 6 katılımcı lisans, 6 katılımcı yüksek lisans, 3 katılımcı da doktora seviyesinde eğitim görmüş annelerden seçilmiştir. 3 katılımcı ev hanımı iken 12 katılımcı da aktif bir çalışma hayatına sahiptir ya da öğrencilik hayatları devam etmektedir.

Örneklem sayısı belirlenirken çalışmanın başlangıcında 20 katılımcı ile görüşme yapılması hedeflenmiştir. Ancak mülakatlar esnasında katılımcı grubun verdikleri cevapların birbiri ile örtüşmesi ve genel bir çıkarım yapılacak verilerin sağlandığı gerekçesi ile görüşmeler 15 katılımcı ile nihayete erdirilmiştir.

Saha araştırmasında toplanan verilerin detaylı analizini yapabilmek için içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak örneklem grubunun ifadelerinin okuması yapılmış, sık geçen kelime ve kalıplar, önemli olduğu düşünülen ifadeler tema haline getirilerek incelenmiştir.

B. Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmamızın örneklem grubunu dindar, eğitimli, Y kuşağına mensup anneler oluşturmaktadır. Dindarlık olgusunun her ne kadar belli ölçekleri olsa da kişinin dindar olup olmadığı hususunda kesin yargıda bulunmak imkansıza yakındır. Bu sebeple çalışmamızda dindar annelerin seçilmesinde, kendilerini dindar olarak tanımlamaları, imam hatip lisesi yahut ilahiyat fakültesinden mezun olmaları, temel ibadetleri yerine getiriyor olmaları gibi birtakım kriterler göz önünde bulundurulmuştur.

Eğitimli kavramı da açıklanmaya muhtaçtır. Araştırmamıza konu olan annelerin en az lisans mezunu olması gerekmektedir. Bununla birlikte yüksek lisans ve doktora mezunu yahut hali hazırda bu seviyelerde eğitim hayatına devam eden anneler örneklem grubuna dahil edilmiştir.

Hangi yıllar arasında doğanların Y kuşağına mensup olduğu tartışmalı bir konudur. Çalışmamızı yürütürken yaygın kanaate göre kabul edilen 1981-1999 yılları arasında dünyaya gelmiş bireyler Y kuşağı olarak kabul edilmiş ve örneklem grubu bu doğrultuda belirlenmiştir.

Belirlenen kriterler çerçevesinde oluşturulan örneklem grubu ile gerçekleştirilen çalışmamız katılımcıların annelik rolü ile ilgili algıları, deneyimleri ve kimliklerinin analizini yaparak bir annelik tipolojisi ortaya koymakla sınırlıdır. 15 katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmelerde sorulan sorular çalışmanın sınırlarını da belirlemiştir.

Araştırmamızda annelik tecrübeleri üzerine mülakat yapılan annelerin beyanlarının objektif olmama ihtimali de çalışmamızın bir başka sınırlılığıdır. Bununla birlikte eğitimli, dindar ve Y kuşağına mensup kadınların annelik algı, deneyim ve kimliklerini ortaya koymaya çalıştığımız çalışmamız örneklem grubunun görüşleriyle sınırlıdır.

C. Kaynak ve Literatür Değerlendirmesi

Literatürde annelik üzerine yapılan çalışmalara 1970'li yıllarda feminist kuramın ilgi alanına girmesiyle birlikte rastlanılmaktadır. Yapılan çalışmaları ulusal ve uluslararası literatür olarak ikiye ayırarak değerlendirmek mümkündür.

Uluslararası literatürde yapılan önemli çalışmalar arasında Kate Millett'in *"Cinsel Politika"*(1970), Nancy Chorodow'un *"Anneliğin Yeniden Üretimi"*(1978), Elisabeth

Badinter'in *"Annelik Sevgisi: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi"* (1980) ve *"Kadınlık mı Annelik mi"* (2010) adlı eserlerini sayabiliriz.

Ulusal literatürde yapılan çalışmalara ise Melahat Gül Uluğtekin'in *"Türkiye'de Annelik İdeolojisinin Sosyolojik Bir Analizi"* (2002), Ayşe Abbasoğlu Özgören'in *"Türkiye'de Doğurganlık ve Kadın İstihdamı İlişkisi Üzerine Çalışmalar: Çalışma ve Annelik"* (2015) Fatma Senem Şahlar'ın *"Türkiye'de Yaşayan Orta-Üst Sınıf, Çalışan Kadınların Annelik Deneyimlerini Nasıl Anlamlandırdıklarına Dair Yorumlayıcı Fenomenolojik Bir Analiz"* (2017), Esra Dudu Karaman ve Neva Doğan'ın *"Annelik Rolü Üzerine: Kadının 'Annelik' Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması"* (2018), Yasemin Gezer Tuğrul'un "*Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınların Annelik Deneyimleri Üzerine Bir Saha Çalışması"* (2019), Dicle Özcan Elçi'nin *"Anneliğin Toplumsal İnşası ve Anne Olamayan Kadınlar"* (2020) adlı çalışmalar örnek gösterilebilir. Akademik literatürde annelik üzerine yapılan çalışmaların genel olarak feminist kuram çerçevesinde ele alındığını söylememiz mümkündür.

1.BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyo-Kültürel Bir Olgu: Annelik

Annelik kavramı en genel anlamda hamilelik süreci ile başlayıp çocuğun doğumu ile devam eden fizyolojik ve sosyolojik boyutları olan bir süreci ifade etmektedir.[1] Sosyolojik açıdan anneliği "anne olmanın pratik gerçekliklerini ve toplumsal önemini kapsayan bir terim" olarak değerlendirmek mümkündür.[2]

Miller'e göre annelik biyolojik kadınlıkla anılan ve içi kültürel olarak farklı anlamlarla doldurulan bir kavramdır.[3] Anneliği yalnızca biyolojik bir olgu olarak kabul ederek bireysel bir tecrübe şeklinde yapılan değerlendirmeler annelik kurumunu göz ardı etmektedir. Annelik içerisinde bulunduğu toplum ve kültürün şartlarından bağımsız tecrübe edilmemektedir. Dolayısıyla annelik rolü her toplumda değişmez ve statik bir rol olmayıp aksine farklı kültür ve sosyal yapılarda farklı görünümlere sahip olmuştur. Hamile kalmak, doğum yapmak, emzirmek gibi fizyolojik sabiteleri olsa da bu pratiklere yüklenilen anlamlar ve sahip olunan annelik algısı değişime açıktır.[4] Tarihsel süreç içerisinde farklı annelik yorumlarının ortaya çıkmasının sebebi de bu durumla ilişkilendirilebilir.

Toplumun, annelik statüsüne sahip kadından yerine getirmesini beklediği birtakım davranışlar vardır. Kadın anne olmadan önce bu davranış kalıplarını bilir ve ona uygun olarak annelik rolünü gerçekleştirir. Kadına sunulan bu 'ideal anne' tasviri, kadının annelik serüvenine başlamasıyla kabul etmiş sayıldığı, ömrü boyunca sınırlarına riayet etmesi gereken bir rolüdür. Bazı kadınlar bu ideal anne profilini reddedebilir yahut bu tasvirden belli noktalarda ayrışabilir. Ancak farkında olmasalar dahi bu profilden etkilendikleri ve annelik deneyimlerini bu profile göre belirledikleri bir gerçektir.[5] Glen, kadınların annelik rolüne uygun davranış kalıplarına riayet etmeleri ve onlardan beklenen bu ideal anne rolünün toplumsal olarak da inşa edilmesini

[1] Özlem Türkdoğan, "Ana Akım Medyada Annelik Miti", **Kadın Araştırmaları Dergisi**, S.13, 2013/2, s.37.
[2] Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s.31.
[3] Tina Miller, **Annelik duygusu: Mitler ve Deneyimler**, Gül Tunçer (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.33.
[4] Meral Gülkaya Timurturkan, "Felsefi Bedenden Sosyolojik Bedene", **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**, S.1/4, Temmuz 2008, s.75.
[5] Elisabeth Badinter, **Kadınlık mı Annelik mi?**, Ayşen Ekmekçi (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.119.

annelik ideolojisi olarak tanımlarken aslında bu ideolojinin çelişkilerle dolu olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Anneler bir taraftan yaşam veren, kendini feda eden, affedici olarak romantize edilir; diğer taraftan, boğucu, karmaşık, yıkıcı gibi niteliklerle de her türlü kötülüklerin sorumlusu olarak gösterilirler. Benzer bir biçimde hem çocuklarının kaderini dolayısıyla toplumun geleceğini ellerinde tutan tüm güçlü olarak; hem de doğa kanunlarına, içgüdülerine ve sosyal güçlere bağımlı olan, güçsüz, zavallı olarak betimlenirler.[6]

Annelik kadını en fazla güçlendiren tecrübelerden bir tanesi olarak ona meşru bir alan sağlamaktadır. Bu alanın sınırları kadınlık ve annelik rolleri arasındaki dengenin sağlanması açısından muğlak bir konumdadır.[7] Bununla birlikte kadınlığa dair zihinsel inşa ve kadınların toplumsal rolleri annelik ve annelik sembolleri çerçevesinde şekillenmektedir. Tarihte hiçbir çağda kadınların annelik görevinden vazgeçtikleri bir döneme rastlanılmamıştır. Haralambos'a göre çekirdek aileden modern endüstri toplumundaki aileye kadar her dönemde bir annenin en önemli sorumluluğu ve bir kadının en keskin rolü bir çocuk dünyaya getirmek ve onunla yakın ilişki kurup ona bakmaktır.[8]

Tarihsel süreç içerisinde kadınlar annelik rolü ile ön plana çıkmaktadır. Geleneksel anlayışa göre her kadın anne olmayı arzu etmelidir ve kadın ancak anne olduğunda tamamlanmış olabilmektedir. Dolayısıyla kadın, kimliğini çocuğu üzerinden ortaya koyabilmektedir. Annelik içgüdüsel bir süreçtir ve kadın hamilelik döneminden itibaren bu içgüdü sayesinde çocuğuyla bağ kurabilmektedir.[9]

Sonuç olarak toplumun sürekliliğini sağlayan aile kurumu ile ayrılmaz bir bütün olan annelik rolü, kadının hayatında yaşayabileceği en büyük tecrübelerden bir tanesidir. Bu tecrübeyi sadece biyolojik bir olgu olarak kabul etmek doğru olmayacaktır. Nitekim annelik rolü kadının bireysel kimliği açısından önemli bir dönüm noktası olmasıyla birlikte sosyo-

---

[6] Evelyn Nakano Glenn, Grace Chang ve Linda Rennie Forcey (Ed.), **Mothering: Ideology, Experience and Agency,** Glenn, E. N., Chang G. and. Forcey L. R. (Ed.), (s. 1-33). London: Routledge Company, s.9-13. ??? 1994

[7] Aksu Bora ve İlknur Üstün, **Sıcak Aile Ortamı**, İstanbul: TESEV Yayınları, 2008, s.14.

[8] M. Haralambos, **Sociology Themes And Perspectives**, University Tutorial Press, Bungay, Suffolk, s.372. Aktaran: Elif Gizem Uğurlu, "Annelik Rolünün Öğrenilme Sürecinde Medyanın Yeri", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.34, 2013/1, s.6.

[9] Merin Sever, "Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid Üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması" **Fe Dergi**, C.7, S.2, 2015, s.73.

kültürel bir olgu olarak sınıfsal bir yapı ekseninde deneyimlenir.[10] Bu deneyimin her ne kadar biyolojik yönü görünürde ağır gelse de sosyo-kültürel süreçlerden bağımsız bir annelik tecrübesi gerçekleştirilmesi pek mümkün gözükmemektedir.

1.2. Değişen Aile Yapısında Annelik

Annelik rolü insanlık tarihinin başlangıcından itibaren her dönemde kadın kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Bu rolün yalnızca bireysel bir deneyimden ibaret olmadığını, her dönem ve toplumun sahip olduğu sosyo-kültürel değerler çerçevesinde yeniden şekillendiğini söylememiz mümkündür. Ancak annelik rolünün toplumsal değişimlerden bağımsız olarak tecrübe edilen sabitelerinin olduğunu da göz önünde bulundurmak gereklidir.

Toplumun sürekliliğini, genetik ve kültürel aktarım için gerekli olan neslin devamlılığını sağlama işlevi aile kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde genç kadınların evlenip çocuk sahibi olması gerektiği neredeyse tüm medeniyetlerde kabul edilen bir düşüncedir.[11] Doğal bir hal olarak kabul edilen annelik, bu role yüklenilen anlamlar ile şekillenerek toplumsal bir rol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal rol, içinde yaşadığı toplum tarafından bireyin sahip olduğu statüye uygun davranış göstermesinin beklenmesi durumu olarak tanımlanabilir. Kişi toplum içinde sahip olduğu sosyal statüsü ve bu statüye uygun geliştirdiği davranış kalıplarıyla varlığını koruyabilmektedir. Kişinin sahip olduğu toplumsal rollere uygun davranış kalıplarının sınırlarını bizzat içinde yaşadığı toplumun kendisi çizmektedir. Buna göre toplumsal roller bir toplumdan diğerine farklılıklar gösterebilmektedir. Aynı toplumsal statüye sahip olan bireylerden farklı toplumlarda farklı toplumsal roller icra etmesi beklenebilir.[12] Burada kilit nokta kültürdür. Kültür zamana ve mekâna göre değişkenlik gösterebilen dinamik bir yapıdır. Bu dinamik yapı doğrudan bireyin davranış ve tavırlarını etkileme gücüne sahiptir.

---

[10] Aslıhan Bozkurt, **Annelik Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2019, s.9.

[11] Dana Cooper ve Claire Pahalan (Ed.). **Motherhood in Antiquity**, Springer International Publishing, 2017 Aktaran: Gülşen Özgen, **Kuşaklararası Annelik Bağlamında Ehil Annelik: Orta Çocukluk Döneminde Çocuğu Olan Annelerin Annelik Süreçleri ve Deneyimleri Üzerine Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021, s.8.

[12] Tuncay Ceylan, "Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.15, S.1, 2011, s.100.

Annelik rolünün tarihsel serüvenini anlamlandırabilmek için öncelikle bu rolle yakından ilişki içinde olan aile kurumunun geçirdiği dönüşümü kavramak önemlidir. Nitekim geleneksel ve modern aile yapılarında tecrübe edilen annelik deneyimleri de birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Toplumun en küçük birimi olması sebebiyle sosyal değişim ve dönüşümlerin en yoğun hissedildiği aile kurumunda rollerin yeniden şekillenmesi sonucu farklı annelik tipolojilerinin ortaya çıktığını söylememiz mümkündür.

Aile kurumu kadın ve erkeklerin öznel kimliğini inşa etme sürecinde önemli bir noktada durmaktadır. Aile içinde kadın ve erkek cinsiyetinden beklenen rol ve sorumluluk alanları bir müddet sonra içselleştirilerek bu cinsiyetlere özgü davranış kalıplarını oluşturmaktadır.[13] Dolayısıyla ailede belirlenen bu rol tayinleri annelik ve babalık statülerini de doğrudan etkilemektedir. Coward'ın 'Annelik, kadınların nasıl olmaları ve neyi başarmaları gerektiğine ilişkin reçetelerin en katı olanıdır' ifadesi bu duruma ışık tutar niteliktedir.[14] Nitekim tarihsel süreçte kadının aile içindeki sorumluluk alanı her dönemde annelik rolü ile ilişkili şekilde kurgulanmıştır. Ancak bu rolü nasıl gerçekleştirmesi gerektiği mevzusu geleneksel ve modern aile yapılarında farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Geleneksel Geniş Aile

Geleneksel toplum yapısıyla özdeşleşmiş geniş aile anne-baba, çocuklar, kuzenler, büyük anne ve babalar, kardeşler gibi birçok üyeden oluşmaktadır. Geleneksel toplum yapısının kendisine has özellikleri bu aile yapısını şekillendirme noktasında etkili olmuştur. Tarımsal üretim tarzı, inanış şekilleri, tarihsel koşullar gibi faktörler çerçevesinde şekillenen geniş aile yapısında çoğunlukla çok işlevli, mahrem, dayanışmacı, akrabalık bağlarının güçlü olduğu pre-modern toplumlarda yaygın olan bir yapının varlığı söz konusudur.[15] Temel üretim şekli tarıma dayalı toplumlarda rastlanılan geniş aile yapısının toprak mülkiyetinin bütünleştirici etkisi ile şekillendiğini söylememiz mümkündür. İnsan ve kas enerjisine duyulan ihtiyaç doğrultusunda

[13] Gül Aktaş, Merve Handan Özden, "Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Kuşaklararasında Anneliğin Dönüşümü: Denizli İli Örneği", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.51, Aralık 2020, s.97.
[14] Rosalind Coward, **Şu Hain Kalplerimiz**, Aksu Bora, Asuman Emre (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995, s.88.
[15] Ergün Yıldırım, "Aile ve Evlilik Türleri", Kadir Canatan, Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi** içinde (65-81) İstanbul: Açılım Kitap, 2013, s.71.

ailenin geçimini sağlamak amacıyla daha fazla bireyin varlığına ihtiyaç duyulması geniş aile yapısını besleyen etkenler arasındadır.[16]

İbn-i Sina geleneksel ailenin çok fonksiyonlu yapısına şu ifadelerle işaret etmektedir:

'Her insan, dünyasında, canını koruyacağı ve vücudunu sürdüreceği azığa, eli altındakileri koruyacağı ve işinden dönünce sığınacağı eve, kendisi için evini ve kazancını koruyacak eşe, güç yetiremediğinde onun için çalışacak, ihtiyarlığında geçimini sağlayacak, kendisinden sonra neslini sürdürecek ve adını anacak çocuğa, yardımcı olacak ve yükünü taşıyacak koruyuculara muhtaçtır.'[17]

Geleneksel aile yapısında baskın otoriter figür babadır ve aile üyeleri arasında hiyerarşik bir ilişki söz konusudur. Kadın-erkek, anne-baba, ebeveyn-çocuk ilişkileri geleneksel değerler çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda geleneksel ailede baba rolü, ailenin geçimini temin etme ve bununla birlikte ahlak ve disiplin sağlama fonksiyonları ile karşımıza çıkmaktadır. Çocuk ile ilişkisinin maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurgulandığı baba figürünün, çocuğa ayırdığı zaman ve gösterdiği ilgi sınırlıdır.

Geleneksel aile yapısında kadının aile içi rolü annelik pratikleri etrafında tanımlanırken, anne olmayı tercih etmemek gibi bir durum söz konusu değildir. Kız çocukları küçüklüğünden itibaren anne olma ideali ile yetiştirilir ve annelik değerleri kuşaklar arası aktarım yoluyla bir sonraki jenerasyona miras bırakılır. Annelik içgüdüsel bir tecrübedir ve annelik tecrübesi sayesinde tüm kadınlar doğal olarak annelik rolünü nasıl gerçekleştirmeleri gerektiğini bilirler. Annelik pratikleri ailedeki diğer kadınlarla paylaşılan ortak bir sorumluluk alanını ifade etmektedir. Çocuk bakımına ilişkin deneyimlerin kuşaklararası aktarım yoluyla edinildiği dolayısıyla makbul anne olmanın en önemli unsurunun aile büyüklerinin annelik algısı etrafında şekillendiğini söylememiz mümkündür.

[16] Ergün Yıldırım, "Toplumsal Değişme Sürecinde Aile", Kadir Canatan, Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi** içinde (121-138) İstanbul: Açılım Kitap, 2013, s.123.
[17] Yıldırım, *Aile ve Evlilik Türleri*, s.71-72.

1.2.2. Modern Çekirdek Aile

Modernleşme tarihsel olarak geleneğe dayalı sosyal ve siyasal değerlerin yerini modern kültüre bırakma süreci olarak değerlendirilebilir.[18] Bu süreçte toplumun en küçük birimi olan aile kurumunda da birtakım dönüşümler yaşanmıştır. Anne, baba, çocuk ve aile büyüklerinden oluşan geniş aileden; anne, baba ve çocuktan oluşan modern çekirdek aileye geçilmiştir. Modern toplumları karakterize eden en önemli vasıflardan biri olan çekirdek ailede üye sayısının azlığı, geç evlilik, eşler arası eşit rol dağılımı gibi karakteristik özellikler ön plana çıkmaktadır.[19]

Kırdan kente göçle birlikte aile yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Kır hayatındaki tarım merkezli yapı kentte yerini uzmanlaşmanın ve iş bölümünün hâkim olduğu bir yaşam biçimine bırakmıştır. Bu durum aile üyelerinin birbirinden bağımsızlaşarak bireyselleşme sürecini pekiştirmiş, otorite figüründe farklılaşmalar yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Geleneksel geniş ailede gördüğümüz aile fertleri arasındaki hiyerarşik ve otoriter ilişkiler modern çekirdek ailede daha eşitlikçi bir görünüme kavuşmuştur.[20] Dolayısıyla değişen aile yapısıyla birlikte aile içi ilişkilerde de değişiklik meydana gelmiştir.

Modern dönemlerde ailenin fonksiyonlarında da birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Eğitim, öğretim ve üretim gibi işlevlere sahip aile kurumu bu fonksiyonlarını kamusal alana devrederken, geleneksel aile tipinden çekirdek aileye geçiş de aynı dönemde görülmektedir.[21]

Ailenin modernleşmesi sürecine eşlik eden bir başka dönüşüm ise annelik deneyimlerinde kendisini göstermiştir. Toplumsal yapının değişmesiyle birlikte aile kurumu ile birlikte annelik rolü de doğrudan bu değişimden etkilenmiştir. Sanayileşme sonrası kadınların iş hayatına atılmaları, toplumsal hayatta aktif rol oynamaları, rol ve statülerinde meydana gelen değişimler sebebiyle annelik algı ve pratiklerinde de önemli ölçüde farklılıklar olmuştur. Doğal, içgüdüsel ve kuşaklar arası tecrübe aktarımına dayanan annelik algısı yerini uzman görüşleri ve modern tıbbın ışığında deneyimlenen bir annelik öğretisine bırakmıştır. Bu bağlamda modern annenin yükünün geleneksel anneden fazla olduğunu söylemek mümkündür. Zira omuzlarında

[18] Halis Çetin, "Gelenek ve Değişim Arasındaki Kriz: Türk Modernleşmesi", **Doğu Batı Dergisi**, S.25, 2003, s.12.
[19] Yıldırım, *Aile ve Evlilik Türleri*, s.76.
[20] Ali Bayer, "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.8, 2013, s.104.
[21] Bozkurt, s.8.

annelik rolüne dair yepyeni beklentilerin ağırlığı vardır. Çocuklarına modern tıp ve uzmanlarının sunduğu en güncel bilgilerle bakım verirken aynı zamanda çağın gerekliliklerine uygun yetiştirmeli ve bilişsel gelişimlerini de desteklemelidir. Bunlara ek olarak kendi bakımını ve kariyerini de ihmal etmemelidir.[22]

Kadınların eşitlik talebine göre yeniden rol dağılımı yapılan modern ailede kadının statüsü sadece annelik ile sınırlı kalmaz. Aynı zamanda çalışan, meslek sahibi olan ve para kazanan konumunda olan kadın evin geçiminde ve karar alımında erkek ile eşit hak ve sorumluluklara kavuşur. Kadın ve erkek işleri şeklindeki rol farklılaşmaları modern ailede önemini kaybeder.[23] Anne ve babalık rolleri de bu durumdan etkilenerek modern dünyada yeniden şekillenmektedir.

Günümüzde modern toplumlarda özellikle kadının çalışma hayatında aktif rol almasıyla birlikte annelik kadın için bir kimlik meselesinden ziyade bir tercih haline gelmiştir. Geleneksel toplumlarda doğal bir süreç olarak görülen ve her kadının tecrübe etmesi gereken bir rol olan annelik, ertelenebilen yahut hiç deneyimlenmeyen bir hale evrilmiştir.[24] Artık kadınların tek ideali anne olmak değildir ve annelik rolü planlanarak karar verilen bir süreç olarak görülmektedir. Geleneksel ailede çocuk sahibi olmak evliliğin doğal bir sonucu sayılırken, modern ailede doğum, kontrol altına alınan bir olgu haline gelmiştir. Bununla birlikte doğurganlık oranları azalmış, ortalama annelik yaşı yükseliş göstermiştir.[25]

Modernleşme süreciyle birlikte aile kurumunun yapısında meydana gelen değişimlerle birlikte aynı zamanda demografik açıdan doğum ve ölüm hızlarında da belirgin azalmalar görülmektedir. Yüksek doğurganlık ve ölüm oranlarının fazla olduğu geleneksel demografik rejimden kontrollü doğurganlık ve ölüm oranlarında yaşanan düşüş ile modern demografik rejime geçişi temsil eden demografik dönüşüm yaşanmaktadır.[26]

Sonuç olarak modern çekirdek ailede annelik rolü kadın kimliğinin tanımlanmasında hala en önemli unsur kabul edilse de geleneksel toplum yapısında olduğu gibi kadının tek sosyal rolü değildir. Özellikle kadının çalışma hayatında aktif rol almaya başlaması bu durumun temel

[22] Sever, s.74.
[23] Yıldırım, *Toplumsal Değişme Sürecinde Aile*, s.126.
[24] Dicle Özcan Elçi, **Anneliğin Toplumsal İnşası ve Anne Ol(a)mayan Kadınlar**, Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2020, s.25.
[25] Aktaş, s.101.

nedeni olarak gösterilebilir. Zira kadın artık yalnızca ev içi sorumluluk alanları ile ilişkilendirilen bir varlık değildir. Dolayısıyla annelik rolüne yüklenilen anlamlar da bu doğrultuda değişiklik gösterebilmektedir.

1.3. Kuşak Kavramı

Kuşak kavramı aynı tarihsel aralıkta dünyaya gelen ve benzer sosyal, ekonomik ve politik süreçleri yaşamış bireyleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Tarihsel süreçte gerçekleşen önemli toplumsal olaylar ve neticesinde meydana gelen toplumsal değişim ve dönüşümler kuşak mensuplarının tutumlarını şekillendirme noktasında belirleyici olmaktadır. Buna bağlı olarak aynı dönem ve toplumsal atmosferde yaşayan bireylerin benzer tutum ve davranışlara sahip olması beklenen bir durumdur.[27]

TDK'da kuşak tanımı felsefi olarak 'yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu'; sosyolojik açıdan ise 'yaklaşık yirmi beş otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon' şeklinde yapılmıştır.[28]

Kuşak kavramı toplumları ve bireyleri daha iyi anlamak için ekonomi, tarih, sosyoloji, psikoloji gibi pek çok disiplin için önemli bir araştırma konusu olmuştur. Kuşak sınıflandırmalarında tespit edilen ortak karakteristik özellikler kişilerin davranış ve tutumları için genel bir çerçeve sunma çabası olarak değerlendirilebilir.

Kuşak kavramını ilk kullanan Auguste Comte, kuşaklar arasındaki değişikliklerin tarihsel süreç içerisinde hareket eden kuvvetler olduğunu belirtmiş; sosyal olarak ilerlemenin ancak bir kuşağın bir sonraki kuşağa aktaracağı birikimler aracılığı ile mümkün olduğunu ortaya koymuştur.[29] Nitekim kuşaklar toplumun sürekliliğini sağladığı gibi sosyo-kültürel değerlerin de bir sonraki nesillere aktarımını sağlayan köprü vazifesi görmektedir.

[27] Büşra Bayar, **Y Kuşağı ve Türkiye'de Y Kuşağına İlişkin Çalışmalar**, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2019, s.6.
[28] Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, (20 Kasım 2021).
[29] Auguste Comte, **The Positive Philosophy**, Abraham S. Blumberg (Ed.), AMS Pres, 1974, New York, Aktaran: Zeki Yüksekbilgili "Tüketici Karar Verme Tarzlarının Kuşaklara Göre Değerlendirilmesi" **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.15 S.59, 2016 s.1395.

Kuşakları sosyal sınıflara benzeten Mannheim, bireylerin duygu ve davranış şekillerini belirleme noktasında aynı kuşağa mensup olmalarının belirleyici aktör olduğundan bahsetmektedir. Bununla birlikte yalnızca aynı zaman diliminde dünyaya gelmiş olmanın onları aynı kuşak altında değerlendirmeye yetmeyeceğinin altını çizmektedir. Aynı dönemde yaşamış olsalar dahi aynı değerlere sahip olmayan bireylerin kuşak olarak değerlendirilmesi çok doğru olmayacaktır.[30] Mannheim'e göre kuşakların üç temel özelliği vardır. Bunlar mekân özelliği, güncellik ve kuşak birliğidir.[31]

Gençlik sadece bir kelimedir diyen Pierre Bourdieu, kuşak mensuplarının homojen bir yapı oluşturmadığını ifade etmektedir. Burada göz önünde bulundurulması gereken noktalardan bir tanesi de aynı zaman diliminde dünyaya gelmiş olsa dahi bireylerin farklı habituslardan beslendiği gerçeğidir. Örneğin farklı eğitim seviyelerine sahip olmaları, farklı ailelerde yetişmiş olmaları, farklı kültürel çevrelerde yaşamış olmaları gibi değişkenler kuşak mensuplarını birbirinden farklılaştırmaktadır.[32]

Kuşak kavramıyla alakalı ele alınması gereken bir başka mesele de kuşak sınıflandırmalarının ulusal mı yoksa küresel ölçekte mi olması gerektiği konusudur. Her ne kadar bazı sosyologlar küreselleşme ve teknolojik gelişmeler neticesinde ulusal sınırların aşıldığı iddiasında bulunsalar dahi genel kabul gören görüş kuşakların yerel sınırlar çerçevesinde ele alınması gerektiğidir.

Sonuç olarak kuşak kavramı sosyal bilimler açısından kilit bir noktada durmaktadır. Aynı tarih aralığında doğan ve benzer toplumsal olaylara şahit olmuş bireylerin ortak bir düşünce ve davranış stili geliştirmesi olağandır. Bununla birlikte kuşak mensupları tarafından benzer ya da ortak bir anlayış geliştirilmesi durumu her zaman için mümkün değildir. Zira aynı dönem ve toplumda yaşasalar dahi farklı habituslara sahip olmaları bunun birincil sebebi olarak gösterilebilir.

[30] Demet Lüküslü, "Farklı Kitaplardan Farklı Açılardan Gençlik Analizleri". **Birikim Dergisi**, S.196, 2005, s.71.
[31] Demet Lüküslü, **Türkiye'de Gençlik Miti**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.127.
[32] Bayar, s.8.

1.4. Kuşak Sınıflamaları

Kuşak sınıflandırmaları yapılırken öncelikle dikkat edilmesi gereken nokta, aynı dönemde dünyaya gelen insanların farklı toplumlarda yaşamaları sebebiyle aynı kuşağın özelliklerini taşımayacağı gerçeğidir. Toplumsal olaylar ve neticesinde gerçekleşen değişim ve dönüşümler her toplumda farklı şekillerde kendini göstermektedir. Bu durum da evrensel bir kuşak sınıflandırması yapılmasının önünde bir engel teşkil etmektedir.[33]

Sessiz Kuşak: Sosyal bilimler alanında kuşak araştırmalarının başlatıldığı kuşak olan sessiz kuşak 1927-1945 yılları arasında dünyaya gelen bireylerden oluşmaktadır. Bu kuşağa mensup bireyler savaş kuşağı, gelenekselciler, erişkin kuşak gibi isimlerle de anılmaktadır. Ekonomik kriz ve ardından gelen savaşla birlikte zor şartlar altında yaşayan sessiz kuşak mensuplarının tecrübe ettiği bu zorluklar karakteristik özelliklerini de belirleme noktasında önemli bir konumdadır. Otoriteye itaat eden, bağlılık derecesi yüksek ve disiplinli bireylerden oluşan sessiz kuşak mensuplarının içine kapanık ve muhafazakâr bir yapıya sahip oldukları söylenebilir.[34]

Bebek Patlaması Kuşağı: Sessiz kuşaktan daha iyi yaşam standartlarına sahip olan Bebek Patlaması Kuşağı 1946-1965 yılları arasında dünyaya gelen nesli kapsamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinden kurtulmaya çalışıldığı döneme tekabül eden süreçte uygulanan nüfus politikaları sebebiyle kuşak bu isimle anılmıştır. Kendinden önceki kuşağa nazaran daha özgürlükçü ve daha az itaatkâr yapıya sahip olan kuşak temsilcilerinin aynı zamanda uyumlu, pozitif bakış açısına sahip ve yenilikçi yapısına rağmen muhafazakar kimliklerinin ön planda olduğunu söylememiz mümkündür.[35]

X Kuşağı: 1965-1979 yılları arasında dünyaya gelen X kuşağı mensupları bu dönemde savaş yaşanmaması sebebiyle kendinden önceki iki kuşak mensuplarına nazaran daha iyi yaşam standartlarına sahip olmuşlardır. Geçiş kuşağı olarak da isimlendirilen kuşak mensupları Y kuşağının henüz çocukken tanıştığı teknolojik gelişmelerle yetişkinlik döneminde karşılaşmıştır. Eğitim olanaklarının yaygınlaşmasıyla birlikte karakteristik özellikleri de bu

[33] Esra Yokuş, **Konya'da Tüketim Kültürünün Kuşaklararası Farklılaşması**, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2021, s.28.
[34] Orhan Adıgüzel, H. Zeynep Batur, Nisa Ekşili, "Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağıyla Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar", **Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.19, 2014, s.171.
[35] Nevriye Altuntuğ, "Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili", **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, C.4, S.1, 2012, s.205.

doğrultuda şekillenen kuşak temsilcilerinin eşitlik ve adalet duygularının yüksek, bağımsızlık ve özgürlüklerine düşkün bireylerden oluştuğunu söylememiz mümkündür.[36] Türkiye'de sağ ve sol çatışmalarını ve petrol krizini tecrübe etmiş kuşak temsilcilerinin yaşadığı gelecek korkusunun onları kariyer yapmaya odakladığı ve çok çalışmak durumunda bıraktığını ifade edebiliriz.[37]

Y Kuşağı: Çalışmamızın örneklem grubunu oluşturması sebebiyle 1980-1999 yılları arasında dünyaya gelen Y kuşağı mensuplarının yaşadığı toplumsal atmosferi ve karakteristik özelliklerini kavramak araştırmamızın verilerini doğru okuyabilmek açısından önemlidir. Bu sebeple çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu kuşak ile ilgili detaylı bilgi verilecektir.

Z Kuşağı: 2000 yılından günümüze kadarki süreçte dünyaya gelmiş bireyleri tanımlamak için kullanılan Z kuşağı isimlendirmesi, Y kuşağından sonra gelmeleri sebebiyle kuşağı tanımlamak için kullanılmaktadır. Bununla birlikte kuşak mensupları internet kuşağı, kristal kuşak gibi isimlendirmelerle de anılmaktadır.[38] Günümüz itibariyle genç ve çocuklardan oluşan Z kuşağının ileriki yıllarda sahip olacağı öngörülen karakteristik özellikleri hakkında yapılan çalışmalar, yaratıcı, bireysel ve bağımsız olmaları ile birlikte aynı zamanda marka ve organizasyonlara karşı sadakatsiz ve çabuk sıkılan, kolay pes eden bir yapıya sahip olacaklarını işaret etmektedir.[39]

Sonuç olarak her kuşak kendinden bir önceki kuşağa nazaran daha iyi hayat standartlarına sahip olmuş bununla birlikte karakteristik özellikleri de bu doğrultuda şekillenmiştir. Eğitim olanaklarının artması ve ekonomik refahın gelişmesi gibi etkenler neticesinde giderek özgürlüklerine düşkün ve bireysellikleri ön planda nesiller yetişmeye devam etmektedir.

1.5. Y KUŞAĞI

Yaygın kanaate göre 1981-1999 yılları arasında doğan nesli ifade etmek amacıyla adlandırılan Y kuşağının günümüzde dünyadaki en kalabalık kuşak olduğu ileri

[36] Hakan Şenbir, **Z Son İnsan Mı?**, İstanbul: Okyanus Us Yayınları, 2004, s.24.
[37] Altuntuğ, s.206.
[38] Şafak Gündüz, Tuğrul Pekçetaş, "Kuşaklar ve Örgütsel Sessizlik/Seslilik", **İşletme Bilimi Dergisi**, C.6, S.1, 2018, s.95.
[39] Hatice Toruntay, **Takım Rolleri Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.83.

sürülmektedir.[40] Bu kuşağa mensup kişilerin doğup büyüdüğü ortamda birtakım köklü sosyal değişimlerin olması onları özel bir konuma koymaktadır. Küreselleşme, tüketim toplumu olgusunun oluşması, teknolojik gelişmeler ve internet kullanımı gibi bu dönemde meydana gelen olaylar bu kuşağın karakteristik özelliklerini de belirlemede etkin rol oynamıştır.

Toplumsal değişimin önemli parametrelerinden biri olarak kabul edilen küreselleşme olgusu Y kuşağının yaşamını da doğrudan etkilemektedir. Giddens küreselleşme kavramını uzak yerleri birbirine bağlayan dünya çapındaki sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlar.[41] Nitekim kuşak mensupları kendinden önceki kuşakların aksine sınırların kalktığı ve dünyanın öbür ucundaki gelişmelerden anında haberdar olabildikleri bir atmosferde yetişmişlerdir.

Kuşağa adını veren Y harfi İngilizcede neden anlamına gelen why sözcüğünü ifade eder ve bu kuşağın eleştiren ve sorgulayan yönüne dikkat çeker. Bu kuşağa mensup bireyler bağımsızlıklarına düşkün, otoriteyi kabullenmekte zorluk yaşayan ve bireysellikleriyle ön planda olan bireyler olarak kabul edilirler.[42]

Y kuşağı, internet kuşağı, dijital kuşak, milenyum kuşağı olarak da adlandırılmıştır. Milliyetçilik ve muhafazakarlık seviyeleri diğer kuşak gruplarına göre düşük olan Y kuşağı genellikle yüksek eğitim seviyesine sahiptir. Geleneksel yaşamdan modern yaşama geçişi temsil eden kuşak mensupları teknoloji ile iç içe bir hayat yaşarlar.

Y kuşağının doğup büyüdüğü dönemde yaşanan büyük toplumsal gelişmelerin varlığı onları diğer kuşak mensuplarından farklı bir noktaya konumlandırmamıza sebep olmaktadır. Küreselleşme, tüketim toplumu olgusunun gelişmesi ve internet kullanımının yaygınlaşması gibi olaylar elbette ki sadece Y kuşağını etkisi altına almamıştır. Ancak bu gelişmelerle çocukluk yıllarından itibaren karşılaşan Y kuşağı temsilcileri ile yetişkinlik döneminde karşılaşan diğer kuşak temsilcileri arasında farkın gözle görülür derecede olması olağan bir durumdur.[43]

---

[40] Fatma Odabaşı, **Muhalefet Süreci Bağlamında Gençlerde Din ve Sivil İtaatsizlik: Üniversite Öğrencileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016, s.46.
[41] Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, Ersin Kuşdil (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, s.69.
[42] Coloner James C. Taylor, **Whithet March The Cohorts: The Validity of Generation Theory as a Determinant of the Sociocultural Values of Canadian Forces Personnel**, Canadian Forces Collage, 2008, s.11 Aktaran: Ümit Harun Akkaya, Y Kuşağı İlahiyat Öğrencilerinde Model İnsan Algısı, **Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.15, 2019, s.57.
[43] Bayar, s.36-37.

1.5.1. Küreselleşme

Toplumsal değişmenin önemli dinamiklerinden bir tanesi olan küreselleşme olgusu Y kuşağının hayatını doğrudan etkileme gücüne sahiptir. Ritzer'e göre küreselleşme insanlar, nesneler, yerler ve bilginin artan akışkanlığı ve büyüyen çok yönlü akımın yanı sıra bu akıma engel olan ya da onları kolaylaştıran, karşılarına çıkan ve yarattıkları yapıları kapsayan bir akım sürecini ifade etmektedir. Buna ek olarak küreselleşme sonucunda her şeyin tek tipleşmesini ise toplumun McDonaldlaştırılması şeklinde kavramsallaştırmıştır. Çünkü ona göre modern toplumda rasyonelleştirme sürecinin en net örneği McDonaldslardır ve bu sistem insanlıktan çıkaran ve duygunun olmadığı bir sistemdir.[44]

McLuhan'ın ulusal sınırları ortadan kalkmış dünyayı tanımlarken sarf ettiği küresel köy ifadesi, özellikle internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte dünyanın öbür ucunda gerçekleşen olaylardan anlık olarak haberdar olunması, farklı kültürlerin birbirleri ile çok kolay karşılaşabilmesi gibi durumları en iyi özetleyen kavramsallaştırmalardan bir tanesidir. Nitekim küreselleşme sonucu insan ilişkileri yüz yüze olmanın yanı sıra zaman ve mekâna bağlı kalmaksızın sürdürülen bir hal almış ve bu durum doğrudan Y kuşağı mensuplarının yaşam tarzlarını dönüştürme işlevi görmüştür.[45]

1.5.2. Tüketim Toplumu

Tüketme eylemi her ne kadar insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olsa da günümüz toplumları için tüketim kültürünün bir yaşam şekli olduğunu söylememiz mümkündür. Bununla birlikte Y kuşağı tüketim toplumu ile anılan ve karakteristik özellikleri de bu doğrultuda gelişen ilk kuşak olma özelliğini taşımaktadır.[46]

Geleneksel toplumdan modern topluma geçişle birlikte üretimde ürün çeşitliliğinin artması ve beraberinde ihtiyaçtan fazlasının tüketilmeye başlandığı bir tüketim kültürünün varlığı söz konusudur. Baudrillard'a göre gerçek üretim ve tüketim ilişkilerinin yerini bir

[44] Bayar, s.42.
[45] Bayar, s.43.
[46] Bayar, s.43.

gösterge sistemi almıştır. Zira tüketim kültürü artık sahte ihtiyaçlar etrafında şekillenen bir yapı haline gelmiştir.[47]

2016 yılında 656 katılımcı ile yapılan bir araştırmanın çıktılarına göre Y kuşağına mensup bireylerin tüketim alışkanlıklarının moda odaklı olduğu tespit edilmiştir.[48] Tüketim tarzları ile bir kimlik oluşturmaya çalışan kuşak mensupları statü ve prestij elde etmek amaçlı tüketim çarkının dişlileri haline gelmektedir. Nitekim daha çok tüketmek için daha çok çalışmak ve para kazanmaya ihtiyaç vardır. Bauman bu durumu şu şekilde tasvir etmektedir:

"Mutlu olmak için muhtaç olduklarını hissettikleri şeyleri satın almak üzere para kazanmakla meşgul oldukça, kadınların da erkeklerin de empatiye ve karşılıklı yanlış anlamalar ile anlaşmazlıkların, bırakın çözümü için, yoğun, kimi zaman çetrefilli ve eziyetli fakat her daim uzun süren ve enerji tüketen müzakeresi için bile ayıracak daha kısıtlı zamanları oluyor".[49]

1.5.3. Teknolojik Gelişmeler

Teknolojik gelişmeler ile toplumsal değişmeler arasında sıkı bir ilişkinin varlığından bahsetmemiz mümkündür. Örneğin çok kanallı yayın hayatına geçişle birlikte farklı kültürlerle karşılaşılmış olup özellikle batılı hayat tarzı ve dünyayı algılama şekli toplumda kendisine yer bulmuştur. Bununla birlikte reklam kuşakları sayesinde insanlar daha fazla tüketmeye teşvik edilmiş, tüketim toplumu oluşturulması noktasında kitle iletişim araçları önemli rol oynamıştır.[50]

Y kuşağına mensup bireyler de teknoloji ile büyüdüklerinden dolayı küresel çapta bilgiye anında ulaşma imkanına sahiptir. Eğitim seviyelerinin yüksek olması da farklı kültürler ile kolaylıkla etkileşime girmelerine olanak sağlamıştır.[51] Teknoloji tutkunu olarak da tanımlanan kuşak mensupları günün büyük bölümünü iletişim teknolojileri ile etkileşim halinde geçirmektedir.

---

[47] Bayar, s.44.
[48] Yüksekbilgili, s.1399.
[49] Zygmunt Bauman, **Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?**, F. Çoban, İ. Katırcı (çev.), Ankara: De Ki Yayınları, 2010, s.54.
[50] Ayfer Tunç, **Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek- 70'li Yıllarda Hayatımız**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, S.85-122.
[51] Odabaşı, s.47.

McLuhan'a göre teknolojik gelişmeler aynı zamanda iletişim kültürünü de dönüştürme gücüne sahiptir. Yüz yüze iletişimin yerini internet üzerinden kurulan iletişim alırken, sosyalleşme mekanları ise kafe, park, dernekler gibi reel ortamlardan sanal mekanlara taşınmıştır.[52] Kısacası Y kuşağı tüm hayatını online olarak kurgulayan modern bireylerden oluşmaktadır.

[52] Celalettin Aktaş ve Berk Çaycı, **Yeni Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Sosyal Hayattaki Rolü**, https://www.academia.edu/5175989/Yeni_Enformasyon_ve_%C4%B0leti%C5%9Fim_Teknolojilerinin_Sosyal_Hayattaki_Rol%C3%BC_The_Role_of_New_Information_and_Communication_Technologies_in_Social_Life , (20 Kasım 2021), s.3.

2.BÖLÜM: UYGULAMALI ARAŞTIRMA

EĞİTİMLİ, DİNDAR Y KUŞAĞI KADININ ANNELİK ALGI, DENEYİM VE KİMLİĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Çalışmamızın birinci bölümünde annelik rolünün sosyo-kültürel boyutları, farklı aile yapılarında deneyimlenme şekilleri ve kuşak olgusu etrafında genel bir kavramsal çerçeve çizilmiştir. Bu bölümde ise saha araştırması için oluşturulan örneklem grubu ile yapılan derinlemesine mülakatlar neticesinde elde edilen veriler değerlendirilecektir. Bu bağlamda öncelikle katılımcı grubun annelik algıları ve annelik kimlikleri incelenecektir. Ardından annelik ve babalık rolünde yaşanan değişim ve dönüşümün katılımcı grup tarafından değerlendirilmesine yer verilecektir. Daha sonra ise katılımcı grubun çocuk yetiştirme idealleri toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ele alınacaktır. Son olarak da katılımcı grubun kadınlık ve annelik rolleri arasındaki ilişkiyi anlamlandırma şekillerine, annelik rolünün sosyal inşasına ve bu role etki eden faktörler olarak örneklem grubumuz özelinde belirlediğimiz değişkenler olan inanç, kuşak ve eğitim olgularına yer verilecektir. Bu bölümde yapacağımız analiz ve değerlendirmeler mümkün mertebe ilgili literatür tarafından desteklenerek sunulacaktır.

Katılımcı No.	Yaş	Eğitim	Meslek	Eşin Mesleği	Sahip olunan çocuk sayısı ve yaşları
K1	31	Yüksek lisans	Tercüman	Öğretmen	1 kız 2 yaş
K2	26	Yüksek Lisans	Öğrenci	Akademisyen	1 kız 2 yaş
K3	30	Lisans	Editör/yazar	Elektrik Mühendisi	1 kız,1 erkek, 4 yaş, 2 yaş
K4	31	Doktora	Öğrenci	Akademisyen	2 kız 5 yaş, 3 aylık
K5	27	Yüksek Lisans	Kuran Kursu Öğreticisi	Akademisyen	1 erkek 4 yaş
K6	37	Yüksek Lisans	Öğretmen	Muhasebeci	1 erkek 6 yaş
K7	36	Yüksek Lisans	Öğretmen	Eczacı	1 erkek 6 yaş
K8	26	Lisans	Ev hanımı	Esnaf	1 erkek 2 yaş
K9	29	Doktora	Akademisyen	Öğretmen	1 kız 3 yaş

K10	27	Doktora	Akademisyen	Avukat	1 kız 7 aylık
K11	37	Lisans	Kuran Kursu Öğreticisi	İmam-Hatip	2 erkek 14 yaş, 10 yaş
K12	25	Lisans	Ev hanımı	Öğretmen	1 kız 2 yaş
K13	30	Lisans	Ev hanımı	Oto tamircisi	1 erkek 2 yaş
K14	28	Lisans	Öğretmen	Lojistik Uzmanı	1 erkek 1 yaş
K15	27	Yüksek Lisans	Kuran Kursu Öğreticisi	Bilgisayar Mühendisi	1 erkek 2 yaş

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcıların yaş aralığı 25-37 arasında olup tamamı Y kuşağına mensuptur. 6 katılımcı lisans, 6 katılımcı yüksek lisans ve 3 katılımcı da doktora düzeyinde eğitim görmüştür. 3 katılımcının mesleği öğretmen, 2 katılımcı akademisyen, 3 katılımcı Kuran kursu öğreticisi, 3 katılımcı ev hanımı, 2 katılımcı öğrenci, 1 katılımcı editör ve 1 katılımcı da tercümandır. 12 katılımcı 1 çocuk sahibi iken 3 katılımcı ise 2 çocuk sahibidir. Katılımcıların tamamı eşleri ile birlikte yaşamakta ve 3 katılımcının eşi öğretmen, 3'ü akademisyen, 2'si mühendis, 1'i muhasebeci, 1'i eczacı, 1'i esnaf, 1'i avukat, 1'i imam-hatip, 1'i oto tamircisi ve 1'i de lojistik uzmanıdır.

2.1. Anneliğin Neliği

Anneliği en genel anlamıyla hamile kalmakla başlayan ve doğum sonrasında bebeğin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması üzerine kurulu bir rol olarak tanımlamamız mümkündür.[53] Bununla birlikte bu role yüklenilen anlamlar bireysel farklılıklara ya da toplumsal şartlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Bir kadının sahip olduğu sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik düzeyi onun annelik mefhumuna bakış açısını da şekillendirmektedir. Nitekim tarihsel süreçte farklı annelik tipolojilerinin karşımıza çıkması da annelik rolüne yüklenilen anlamların farklılaşması ile açıklanmaktadır.

En az lisans mezunu, dindar ve Y kuşağına mensup katılımcılardan oluşturduğumuz örneklem grubumuzun annelik rolünün anlam dünyasındaki yerini tespit etmek, eğitim düzeyi, inanç ve yaş değişkenlerinin bu role yüklenilen anlam ile ilişkisini ortaya koymak açısından

[53] Miller, s.33.

önem arz etmektedir. Fakat burada şunu da unutmamak gerekir ki, annelik gibi bir kadının hayatında dönüm noktası sayılabilecek bir rolü yalnızca bu üç faktörle açıklamaya çalışmak çok doğru olmayacaktır. Bizim çalışmamızın amacı yakın sosyo-kültürel düzeydeki kadınların annelik rolüne ilişkin algılarının benzer ve ortak noktalarını tespit ederek genel bir annelik modeli çıkarımı yapmaktır.

Bu bağlamda katılımcılarımızın annelik rolünün kendileri için ifade ettiği anlam dünyasını kavramak için yönelttiğimiz sorulara verdikleri cevaplar genel olarak *sorumluluk, rehberlik, koşulsuz sevgi, şefkat, fedakârlık, merhamet, emanet* kavramları çerçevesinde şekillenmektedir. Bu cevaplar arasında ise anneliğin büyük bir sorumluluk olduğu ifadesi ön plana çıkmaktadır:

"*Annelik benim için sorumluluğu ifade ediyor. Doğum yaptım ve beşiğe bakarak Allah'ım dedim ömrümün sonuna kadar bu yükü nasıl taşıyacağım…*" (K-2)

"*Dönüm noktası. Sırtında kıyameti taşımak gibi. Çok güzel ama uykunu da kaçıran bir şey.*" (K-4)

"*Annelik benim için çok büyük bir sorumluluk demek.*" (K-10)

Diğer dikkat çekici kavramlardan bir tanesi ise *emanet* kavramıdır. Bu noktada katılımcıların dindar bir kimliğe sahip olmalarının çocuk mefhumuna bakış açılarını da şekillendirdiğini söylememiz mümkündür:

"*Bizim vesilemizle dünyaya geldiler ama bizim değiller. Emanetler. Fiziksel bakım zorlukları kolay tarafı; zor olan onu senden ayrı bir insan olarak kabul edip yanında durmak.*" (K-3)

"*Çocuğumun bana emanet olduğunu, onun sahibi olmadığımı biliyorum ve ona göre davranmaya çalışıyorum. Bu algıyı da bana dini inancım veriyor.*" (K-2)

"*Şöyle düşünüyorum, ben bir Müslümanın herhangi bir işi yaparken yapabildiğinin en iyisini ortaya koyması gerektiğini düşünüyorum. Annelik için de geçerli tabi bu bakış açım. Bu bizim dinimizin gereğidir. Çünkü biz yaptığımız fiillerden sorumluyuz ve sorgulanacağız. Bu çocuk bana bir emanet ve ben o emaneti en iyi şekilde muhafaza edebilmeliyim, bilgim ve imkanlarım dahilinde…*" (K-8)

"*Anne olmak bir emaneti taşıma sorumluluğu, bir tebessümle mutlu olma nasibi diyebilirim. İki uç duygunun birleşimi yani. Hem ağır bir yük hiçbir şeye benzemeyen. Hem de o yükü canı gönülden sevip bunu taşımaktan haz duymak. Bir yanında sürekli korku senaryoları yazan kaygı dolu bir senarist vardır annenin. Müthiş bir senarist. Ana odaklanamaz anne. Ya öncededir keşke diyerek. Ya sonradadır ya şöyle olursa diyerek. Sanırım Allah'ın annelere verdiği özel bir güç bu. Anne olduğun an böyle bir hesaplama maduna geçiyor insan zihni.*" (K-7)

Katılımcılarımızın annelik algılarını tespit etmemiz noktasında bize yardımcı olacak kavramlardan bir başkası da *fıtrat* kavramıdır. Bu bağlamda katılımcılarımızın büyük çoğunluğu annelik rolünün kadının fıtratından geldiğini düşünmektedir. Örneğin K-11 kodlu katılımcının konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir:

"*Annelik sonradan olan bir şey değil, fıtratımızda var. Küçüklükten beri oyuncak bebeği sarıp sarmalarız. Yapımızda var. Sonradan anneliğin incelikleri öğrenilir.*" (K-11)

İnsanda içgüdüsel duyguların var olup olmadığı konusunda psikologlar tarafından görüş birliğine varılmamıştır. Kimi uzmanlar, insan türünde ortak davranışların bulunmaması ve insanın tüm davranışlarında öğrenme sürecinin etkin olması sebebiyle içgüdü kavramına mesafeli yaklaşmışlardır. Bununla birlikte özel anlamda annelik içgüdüsü kavramını ele alacak olursak, tüm hayvanlarda türlerine özgü belli davranış kalıpları ile ortaya çıkarken, insanlarda ise yaş, sosyo-ekonomik düzey ve toplumsal yapı gibi faktörlerle farklı annelik davranış ve duyarlılığı şeklinde ifade bulmaktadır. İnsanda içgüdülerin olmadığını savunan uzmanların referans aldığı *öğrenme* bu noktada gerçekleşmektedir. Özetle insanda içgüdüsel davranışın açığa çıkma şekli öğrenme ile gerçekleşirken, davranışın ortaya çıkmasına sebep olan temel güdü ise öğrenmeden bağımsız olarak bulunmaktadır.[54] Katılımcı grubumuz için de annelik rolünü anlamlandırma noktasında *içgüdü* kavramı referans olarak alınmaktadır. Annelik rolünün öğrenilebilir olmakla birlikte içgüdüsel tarafının da yadsınamayacağı görüşü katılımcılarımız arasında hâkim görüştür. Örneğin K-1 kodlu katılımcı annelik rolünün inşasını şu şekilde açıklamaktadır:

[54] Mualla Vapur, **Anneliğe Uyum ve Dindarlık İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2018, s.19-20.

"*İçgüdüsellik var, onu yok sayamayız. Sütüm olmadığı zaman çocuğumu beslerken neye dikkat etmeliyim, giydirmeli miyim gibi sorularda içgüdüm beni hep doğruya yöneltti. Toplumun öğrettiği tarafı da var. Tamamen içgüdüsel olamaz.*" (K-1)

Annelik, insanlık tarihi boyunca kadınların kutsal kılınmasının en büyük etkeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze değin farklı toplumlarda oluşturulan annelik söylemleri kutsallık algısı etrafında şekillenerek yeniden üretilmektedir. Anneliğin kutsal olarak kabul edilmesi kadının anne rolü ile üreten konumda olarak bereketli bir toprağı temsil etmesi ile ilişkilendirilmektedir. Nitekim anne doğurgandır ve toplumların niceliksel gücünü temsil etmektedir.[55]

Tarihsel süreç içerisinde annelikle en fazla ilişkilendirilen kavramlardan bir tanesi kutsallıktır. Annelik rolünün feminist kuramın ilgi alanına girmesine tekabül eden 1960-70'li yıllara kadar anneliğe mutlak bir kutsallık atfedilmekteydi.[56] Bu tarihlerden itibaren annelik rolü toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alınarak incelenmeye başlandı. Feminist kurama göre annelik kutsal ve içgüdüsel bir olgudan ziyade içeriği toplum tarafından oluşturulan ve patriarkal düzenin devamlılığını sağlayan toplumsal bir roldür.

Eğitimli, dindar ve Y kuşağına mensup kadınların oluşturduğu örneklem grubumuzun ifadelerini incelediğimizde, tarihsel süreçte annelik rolüne atfedilen mutlak kutsallık algısında kırılma yaşandığını söylememiz mümkündür. Örneğin K-10 kodlu anne, annelik rolüne kutsallık atfetmenin kadının omuzlarına ekstradan yüklenen bir yük olarak görmektedir:

"*Anneler kutsal olmadığı gibi annelik kurumu da kutsal değildir. Anneliği kutsallaştırmak bizim işlerimizi zorlaştırmaktan başka bir şey değil. Babanın sorumluluğunu alıyoruz, ailenin, toplumun sorumluluğunu alıyoruz hepsini annenin omuzlarına yüklüyoruz. Kutsallık atfetmenin doğru olmadığını düşünüyorum.*" (K-10)

Benzer şekilde K-3 ve K-5 kodlu katılımcılar ise annelik rolüne kutsallık atfedilmesinin onu dokunulmaz kılmak demek olduğunu belirtirken bu kutsallık söyleminin toplum tarafından oluşturulan bir mit olduğunu ifade etmektedir:

[55] Berre Altaş, **Tüketim Toplumunda Anneliğin Yeni Görünümleri**, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2018, s.8-9.
[56] Elçi, s.11-12.

"*Toplum tarafından şöyle bir kurgu yapıldığını düşünüyorum, arka planında şu olabilir. Annelik kutsal diyelim ki, çocuk annesine karşı hiçbir hakkını savunamasın ve anne baba ne yaparsa yapsın haklı olsunlar. Neden kutsal olsun? Biyolojik olarak anne olamayan kadınlar var. Onu geç manen anne olamayan insanlar var. Kutsal olsaydı o zorluklardan melek gibi çıkabilmemiz gerekirdi.*" (K-3)

"*Annelik bence kutsal değildir. Eskiden anneliğin yukarıdan gelen, insana ilham olunan bir şey olduğunu düşünürdüm. Ama anneliğe kutsal dersen onu dokunulmaz yaparsın.*" (K-5)

Bununla birlikte anneliğin kutsal olduğu düşüncesi örneklem grubumuz içinde hala varlığını korumakta, bu kutsallık ise *emek* ve *fedakârlık* kavramlarıyla açıklanmaktadır:

"*Emek veren bir anne ise annelik kutsaldır, emeği baba veriyorsa babalık da kutsaldır. Emek kutsaldır.*" (K-6)

"*Kutsaldır, çok emek var. Peygamberimizin de hadisleri var anneliği öven. Annelik demek fedakârlık demek o yüzden kutsaldır.*" (K-11)

"*Kutsaldır, şu an popüler kültürün kadın algısının böyle düşünmediğini biliyorum. Ama annelik bambaşka bir deneyim, sınırsız fedakârlık demek.*" (K-2)

Örneklem grubumuzun ideal annelik tasvirlerini incelediğimiz zaman annelik rolüne dair birtakım misyonlar ön plana çıkmaktadır. Bunları şu şekilde açmamız mümkündür:

Sevgi, merhamet ve güven kaynağı: "*Her çocuk ve her anne özeldir. Genellemek doğru olmayabilir. Bana göre çocukla merhamet duygusu ve güven çerçevesinde bir bağlanma ve ilişki kurabilmek önemli. İdeal anneliği bu şekilde görüyorum.*" (K-9)

"*İdeal annelik bence kişiden kişiye değişecek bir durum. Dünya görüşü yaşanılan çevre ve daha birçok şey zihinlerdeki ideal anne olgusunu değiştirebilmekte. Benim için ise tek bir üst kriter var ideal annelikte. Evladını sevgi ve merhamet le sımsıkı sarıp sarmalayan anne ideal annedir.*" (K-13)

"*İdeal anne şudur diyebileceğim bir şey yok tam olarak. Ama tabi her anne de iyi anne olamıyor görüyoruz. Şunu söyleyebilirim, çocuğunun ihtiyaçlarının farkında olan, ona koşulsuz*

sevgi ve merhamet duyan, iyi bir anne olmaya çalışan her anne çocuğunun ideal annesidir." (K-12)

Devamlı kendisini geliştiren ve farkındalık sahibi olan: "*Bence ideal anne sürekli çabalayandır. Sorunsuz bir anne çocuk ilişkisi yok tabi ki ama farkındalığı olmalı annenin.*" (K-2)

"*İdeal anne bence sürekli kendini geliştiren ve çocuğuna ömür boyu yetebilen bir anne.*" (K-10)

Rehberlik eden: *'Çocuğa rehberlik edebilecek. Duygusal ihtiyaçlarını karşılayabilen anne ideal annedir bence.'* (K-1)

Hata ve zaaflarının farkında olan: "*İdeal annelik diye bir şey yok bence. Her çocuk çok farklı. Ama şöyle bir ideali yakalayabiliriz, çocuğumuza karşı bir hata yaptığımızda buna hakkım olmadığını kabul etmek. Ben sana bağırdım, bunu yapmamam gerekiyordu, bu benim başarısızlığım, özür dilerim diyebilmek. Ben sana bağırdım çünkü sen şöyle şöyle yaptın değil. Hatayı kabullenebilmek. Hatayı kendine hak görmemek. Yoksa çocuk da hatayı kendine hak görüyor ve kendini suçluyor. Çocuk seni kızdırmak için yapmıyor, kötülüğü kurgulamıyor, sadece çocukluk yapıyor. İdeal olan suçları meşrulaştırmamak. Kabul edip özür dilemek.*" (K-3)

"*İdeal annelik, yoktur bana göre. Her anne biriciktir, her evlat biriciktir. Zaaflarını fark etmek, mükemmel olamayacağını bilmek; güzel yanlarını fark edip onları geliştirerek evladına aktarmaya çalışmak… Annelik yolunda yapılması gereken sanırım. Evet, annelik tam olarak bir yol. Bazen hatalarla, pişmanlıklarla dolu bir yol. Bugün ideal olanın yarın değişebileceğini bilmeli bu yüzden. Hiçbir zaman ideal anne olamayacağını kabullenmeli insan ki anneliği dingin bir nehir gibi aksın.*" (K-7)

Yapabildiğinin en iyisini yapan: "*Tek bir ideal anne tanımı olduğunu düşünmüyorum. Müslüman olarak bakış açım yaptığımız her işi en iyi şekilde yapmaya çalışmak olmalı. Kişinin yaşadığı çevre, aile dinamikleri, psikolojik ya da fiziksel durumunun elverdiği ölçüde yapabileceği en iyi anneliğin ideal annelik olduğunu düşünüyorum*." (K-8)

Sonuç olarak katılımcılarımızın annelik rolüne dair algılarını ölçmek için sorduğumuz "*Anne olmak sizin için ne ifade ediyor?*", "*İdeal anneliği nasıl tanımlarsınız?*", "*Sizce anne olmak öğrenilebilir mi?*", "*Anneliği kutsal görüyor musunuz?*" gibi sorulara aldığımız cevaplar

neticesinde birtakım çıkarımlar yapmamız mümkündür. Buna göre katılımcı grubumuzun dindar kimliğe sahip olmaları annelik algılarını en fazla etkileyen faktörlerden bir tanesidir. Annelik rolünün yaratılıştan kadının fıtratında var olduğu, çocuğun Allah'ın anne ve babaya bir emaneti olduğu düşüncesi hakimdir.

Geleneksel annelik yorumlarında yoğun şekilde varlığını hissettiren anneliğin kutsal olduğu görüşü ise katılımcı grubumuz arasında varlığını korumakla birlikte bu görüşe itiraz eden katılımcılar da bir hayli fazladır. Anneliğin kutsal olduğunu düşünen katılımcılar bu kutsallığı fedakârlık ve emek ekseninde inşa ederken, kutsal olmadığını düşünen katılımcılar ise anneliğe kutsallık atfetmenin kadının omuzlarına yüklenen bir yük olduğunu düşünmektedir.

Örneklem grubumuzdaki katılımcıların ideal anne tasvirlerini incelediğimizde ise çocuğuna koşulsuz sevgi ve merhamet duyan, kendisini sürekli geliştiren, rehberlik eden, hata ve zaaflarının farkında olan ve yapabildiğinin en iyisini yapan şeklinde birtakım alt kodlar karşımıza çıkmaktadır. Burada dikkat çekici noktalardan bir tanesi ise katılımcıların çoğunun zihinlerindeki ideal anne algısını aktarırken tek bir ideal annelik tanımı olmayacağını, anneliğin öznel ve çocuğa göre şekillenen bir rol olduğunu vurgulamalarıdır.

2.2. Geleneksel ve Modern Kıskacında Annelik

Tarihsel süreç içerisinde her dönem ve kültürde kadınlar annelik rolü ile ön plana çıkmaktadır. Geleneksel anlayışa göre her kadın anne olmayı arzu etmelidir ve kadın ancak anne olduğunda tamamlanmış olabilmektedir. Kadının birincil vazifesi olarak görülen çocuk doğurmak aynı zamanda onun kimliğini de tanımlayan bir unsurdur. Annelik içgüdüsel bir süreçtir ve kadın hamilelik döneminden itibaren bu içgüdü sayesinde çocuğuyla bağ kurabilir.[57] Çocuk sahibi olmak evliliğin doğal bir sonucu olarak görülürken, kadının tüm mesaisini ev işleri ve çocuk bakımı oluşturmaktadır. Kadının anne olmayı tercih etmemesi gibi bir durum söz konusu değildir. Kız çocukları küçüklüğünden itibaren anne olma ideali ile yetiştirilir ve annelik değerleri kuşaklar arası aktarım yoluyla bir sonraki jenerasyona miras bırakılır.

[57] Sever, s.73.

Sanayileşme sonrası kadının iş hayatına girmeye başlamasıyla annelik kurumunun anlamında da birtakım değişimler meydana gelmiştir. Modern anneliğin doğuşu da bu tarihlere tekabül etmektedir. Artık anne olmak doğal bir süreçten ziyade planlanarak karar verilen, kimi zaman ertelenen kimi zaman da tercih edilmeyen bir rol haline gelmiştir. Kadının tek vazifesinin çocuk doğurmak olduğu düşüncesi yavaş yavaş sorgulanmaya başlanmış, toplumsal hayatta daha aktif rol almak isteyen kadın için annelik rolü bir *ayak bağı* haline gelmiştir.

Günümüzde annelik rolü geleneksel içeriğini korumakla beraber modern yaşamın etkisiyle yeni unsurlara sahip olmuştur. Anneler modern tıbbın sunduğu en güncel verileri takip etmeli, çocuk yetiştirme konusunda uzman görüşlerini dikkate almalıdır. Çocuklarını çağa uygun yetiştirmeli, bilişsel ve psikolojik gelişimlerinden haberdar olmalıdır. Tüm bunları yaparken kariyerlerini de bir kenara bırakmamalı hem başarılı bir iş kadını hem de müşfik bir anne olmalıdır.[58] Modern anneler çocuk eğitiminde bilimsel ve kitabi bilgiyi referans alan, sosyal mecralarda annelik deneyimleri ile alakalı gündemleri takip eden ve çocuklarının gelişimleri için uzman görüşlerine başvuran annelerdir.[59]

Eğitimli, dindar ve Y kuşağı mensubu katılımcılardan oluşan örneklem grubumuzun ifadelerini incelediğimizde geleneksel ve modern arasında bir annelik tipolojisine sahip olduklarını söylememiz mümkündür. Nitekim katılımcıların tamamı da kendi annelik kimliklerini tanımlarken *geleneksel ve modern arası* ifadesini kullanmışlardır. Örneğin K-2 kodlu katılımcı her iki annelik modelinden de izler taşıdığını şu şekilde anlatmaktadır:

"*Geleneksel ve modern arasında bir anneyim diyebilirim. Tamamen çocuğa feda edilen bir annelik anlayışından, tek sosyal kimliğimi anne olarak tanımlamaktansa çocuğuyla birlikte kendi hayatına devam eden bir anne olmayı tercih ediyorum. Bununla birlikte anneliğin kadın için kutsal bir deneyim, içgüdüsel bir süreç olduğunu düşünüyorum."* *(K-2)*

Aynı şekilde K-8 kodlu katılımcı da annelik algısından bahsederken *birincil bakım veren olma* ve *kendini feda etmeme* arasındaki dengenin kurulmasından bahsetmektedir:

"*Geleneksel esintileri olan modern bir anneyim diyebilirim. Şu an bilgiye o kadar kolay ulaşabiliyoruz ki bu da bizi ister istemez modern bir anne yapıyor. Çünkü ulaştığımız*

[58] Sever s.74.
[59] Selcan Gürçayır Teke, "Dönüşen Anneliğe Yönelik Netnografik Bir Analiz: Blogger Anneler", **Milli Folklor Dergisi**, S.103, 2014, s.43.

bilgiler aslında bizim bilinç altımızda yer ediniyor. Tabi tamamen modern bir anne de değilim. Ben o çocuğu doğurma kararı alıyorsam eğer birincil bakım veren olarak görevim çocukla birlikte olmak. Ama bu demek değil ki kendini tamamen feda edeceksin. Yani burada geleneksel ve modern arasında bir yerlerde duruyorum diyebilirim." (K-8)

K-5 kodlu katılımcı ise farklı bir noktaya değinerek *anneden öğrenilen annelik* algısının kolay değişmediğini ifade etmektedir:

"*İstemeden de olsa annemize benziyoruz aslında, her ne kadar modern pedagojiyi takip de etsek mesela çocuğu uyutmaya gelince annem gibi uyutuyorum. Ya da kriz anlarında onun göz seviyesine inip konuşun diyor uzmanlar, bunu yapamıyorsun o an, annen gibi tepki veriyorsun.*" (K-5)

Bununla birlikte katılımcıların genel ifadelerine baktığımızda da her iki annelik modelinin de söylemlerine sahip olduklarını söyleyebiliriz. Örneğin annelik rolünün geleneksel yorumunda öne çıkan anneliğin içgüdüsel bir olgu olduğu kabulü örneklem grubumuzdaki katılımcıların yoğun olarak katıldığı bir husustur:

"*Bu kadının fıtratından gelen bir duygu bana kalırsa. Bunu toplumsal görülerle birlikte inşa ediyoruz. Doğuran ya da doğurmayan her kadının içgüdülerinin üzerine bir annelik inşa edebileceğini düşünüyorum.*" (K-8)

"*Toplumdan uzak bir yerde yaşasaydık da içgüdüsel olarak annelik yapabilirdik. Dolayısıyla toplumun baskısının annelik rolü üzerinde içgüdüden daha az olduğunu düşünüyorum.*' (K-4)

Bir başka dikkat çekici nokta ise katılımcıların anne olmamayı tercih eden kadınlar hakkındaki görüşleridir. Örneklem grubumuzdaki hâkim görüş annelik ve kadınlık arasındaki bağın *kimlik sorunsalı* olarak ele alınamayacağı, çocuğu olmayan kadınların da kadınlık anlamında kendilerinden daha farklı bir konumda olmadıkları yönündedir:

"*Bir kadın çocuk doğurmak zorunda değil, kadının görevi anne olmak değildir. Kadınlığımızı anne olmak üzerinden tanımlamamamız gerekir. Sezeryanlı anneye bile eksik kadın olarak bakılıyor, tüm bu tanımları bir köşeye bırakmamız gerekiyor. Kadın kadındır, anne annedir, ikisi farklı rollerdir.*" (K-10)

"*Kadınlığın verdiği o anaçlık, kadınsılık insanı anne yapıyor. Anneliğimizi de kadınlığımızın getirdiği fizyolojik ve karakteristik özelliklerimize borçluyuz ama bir kadının çocuğu yoksa da yeterince kadın değildir gibi bir şey doğru değil.*" (K-5)

"*Bir kadının yaşayabileceği en büyük tecrübeyi yaşadım anne olmakla. İçimdeki anaçlığı, fıtratımdaki o duyguyu açığa çıkarabileceğim bir alan sağladı. Ama kadınlık ve annelik birbirini eksilten ya da tamamlayan şeyler değil bana kalırsa. Evet kadın anne olmakla belki bir artı kazanıyor ama anne olmadığı zaman da ondan bir şey eksilmiyor.*" (K-8)

Bununla birlikte katılımcılarımızın *ideal anne* tanımları da geleneksel ve modern anneliğe dair izler taşımaktadır:

"*Çocukla iletişim çok önemli. Anne oldu diye kendi hayatını rafa kaldırmamalı tabi. O dengeyi kurmak önemli.*" (K-4)

"*Çocuğun her dediğini yapmayan, kendi hayatından taviz vermeyen bir anne.*" (K-6)

"*İdeal anne bence sürekli kendini geliştiren ve çocuğuna ömür boyu yetebilen bir anne.*" (K-10)

2019 yılında 40 katılımcı anne ile yapılan bir annelik deneyimleri araştırmasına göre, kendisini geleneksel olarak tanımlayan anneler çoğunlukla alt sınıfa mensup iken, modern bir anne olduğunu ifade eden anneler ise üst sınıfa mensuptur.[60] Bizim çalışmamızdaki katılımcıların tamamı, Bozkurt'un araştırmasındaki üst sınıf kategorisine dahil olmaktadır. Ancak hiçbir katılımcımız kendisini modern anne olarak tanımlamamaktadır. Katılımcı profilimizi dindar annelerin oluşturması bu durumun sebebi olarak gösterilebilir. Yine aynı şekilde hiçbir katılımcımız kendisini geleneksel anne olarak da görmemektedir. Bu durumu da katılımcı profilimizin sahip olduğu yüksek eğitim düzeyi ile ilişkilendirebiliriz.

Sonuç olarak, katılımcılarımızın eğitimli, dindar ve genç anneler olması kendilerine özgü bir annelik modeli geliştirmelerine sebep olmuştur. Nitekim onlar ne tamamen kendi annelerinin geleneksel annelik algılarını benimsemekte ne de gelenekselliken kopuk modern

[60] Bozkurt, s.70.

bir annelik anlayışına sahiptirler. Kendi tabirleriyle *geleneksel ve modern arası bir yerde* konumlanmayı tercih etmektedirler.

2.3. Annelik Rol, Kimlik ve Algısının Dönüşümü

Sosyolojik açıdan annelik *anne olmanın pratik gerçekliklerini ve toplumsal önemini kapsayan bir terim* şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım bize annelik olgusu ve toplumsal yapı ilişkisi hakkında önemli bir perspektif sunmaktadır. Sanayileşme, kentleşme, modernleşme gibi sosyal değişimler neticesinde annelik rolünün de bir değişim ve dönüşüm içinde olmaması düşünülemez. Nitekim bir toplumsal rol olarak annelik her dönemde önemini korumuştur ancak içeriğinde birtakım değişmeler meydana gelmiştir.

Örneklem grubunu eğitimli, dindar ve Y kuşağı temsilcilerinin oluşturduğu katılımcılarımızın tamamına yakını annelerinden farklı bir annelik algısına sahip olduklarını belirtirken genellikle bu farklılaşmada kendi annelik deneyimlerinin pozitif yönlerini öne çıkarmaktadır. Örneğin K-9 kodlu katılımcı çocuğa sevgi ve ilgi gösterme noktasında annesinden ayrıldığını şu şekilde ifade etmektedir:

"*Annem özünde duygusal bir insan ama duygularını çocuklarına çok aksettiremezdi. En azından bir kızım bile diyemezdi. Ben sevgimi kızıma çok belli ederim. İlgi noktasında da belki annemin çok çocuğu olduğu için birebir ilgilenmezdi, her bir çocuğunun ne sıkıntısı var bilmez. Biz de annemi arayıp söyleyemeyiz. Ben böyle olmak istemem kızımla, bana derdini anlatmasını isterim. Güvene ve sevgiye dayalı muhabbeti önemsiyorum, benim bir yanım eksik bu konuda. Büyüyoruz ama o eksiklik duygusu geçmiyor*." (K-9)

Annelik kimliğinin inşasında sosyo-kültürel faktörler önemli rol oynamaktadır. Her toplumsal rol gibi annelik de içinde bulunduğu toplumun şartlarına göre şekillenmektedir. Nitekim annelik rolünden beklenen davranış kalıpları da bu doğrultuda değişiklik göstermektedir. Konuyla ilgili olarak K-5 kodlu katılımcı içinde bulunduğu toplum yapısının annelik sorumluluklarını nasıl şekillendirdiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

"*Değişmesinin sebebi nesiller ve hayat şartlarının değişmesi. Önceki neslin tek düşündüğü akşama yiyecekleri yemek, karınlarının doyması lazım, gidip tarladan domates patates toplaması lazım, ineği sağması lazım. Bizim böyle bir derdimiz yok, buzdolabını*

açıyoruz her şey var. Temel ihtiyaçlarını karşılayabildiğin zaman, refah düzeyin arttığı zaman daha derin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorsun. Kayınvalidemin derdi çocuğunu yılan sokmasıyken benim derdim çocuğumu televizyonda, internette yılandan daha tehlikeli zehirlerden korumaya çalışmak. Çağ değiştikçe daha farklı sorunlar ve sorumluluklar ortaya çıkıyor. Bu sorumluluklar da doğal olarak daha farklı bir ebeveynlik anlayışı geliştirmemize sebep oluyor" (K-5)

Benzer şekilde K-10 kodlu katılımcı da kendisinin annelik rolünü gerçekleştirirken eve dair sorumluluklarını erteleyebildiğini ancak annesinin her koşulda bu sorumlulukları gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta ise evde erkeğin/babanın rolüdür. Aynı katılımcı farklı bir soruda verdiği cevapta eşinin ev işlerine ve çocuk bakımına aktif bir şekilde katıldığını dile getirmektedir. Muhtemel odur ki annesinin yaşadığı dönem ve sosyo-kültürel çevre itibariyle ev ve çocuğa dair tüm sorumluluklar kadından beklenmekte ve kadın yeri geldiğinde çocuğunun ağlaması pahasına sorumluluklarını yerine getirmektedir:

"*Evet görüyorum. O dönemin anneleri evin sorumluluğundan, işten güçten çocuklarıyla çok fazla ilgilenip oynayamamışlar, çocukluklarına şahit olamamışlar. Ben hiçbir anını kaçırmamaya, doya doya yaşamaya çalışıyorum. Ev işlerini kenara bırakmayı biliyorum, onlar öyle değil o ütü yapılacak o bulaşıklar yıkanacak çocuk ağlasa bile. Annemin bizimle hiç oyun oynadığını hatırlamıyorum.*" (K-10)

K-2 kodlu katılımcı ise kendilerine *zorunlu bilinçli annelik* rolü biçildiğini ve annelerinden böyle bir beklentinin olmadığını ifade etmektedir:

"*Annem çok daha bilinçsiz bir anneydi, aslında onun da suçu yok, imkanlar öyleydi o zaman. Bizim araştırma imkânımız olduğu için ya da araştırmak zorunda hissettiğimiz için daha farklı bir annelik gösteriyoruz.*" (K-2)

K-8 kodlu katılımcının konuyla ilgili görüşleri de şartların ve imkanların değişmesiyle annelik rollerinin de değiştiği yönündedir. Teknoloji ile iç içe bir hayat sürmeleriyle bilinen Y kuşağı mensuplarının bu özellikleri annelik deneyimlerini de etkilemektedir. Nitekim artık her türlü bilgi tek tık uzaklarındadır:

"*Tabi ki fark var. Bu farkın temel sebebi benim bilgiye erişim olanaklarımın fazla olması. İhtiyaç duyduğum bir şeye anında ulaşabiliyorum, kafamdaki soru işaretlerini tek tuşla giderebiliyorum. Bu da doğal olarak anneme göre anneliğimi çok farklılaştırıyor. Annemin çocuk yetiştirmeye dair bilgisi etrafından gördükleriyle, gidebildiği birkaç doktorla sınırlıyken bugün benim için böyle bir şey geçerli değil tabi. Benim içine doğduğum toplum ve o dönemki sorunlarla, bugün çocuğumun içine doğduğu toplum ve karşılaşabileceği muhtemel sorunlar çok farklı. Şimdi çocuklarımız direkt olarak teknolojinin ortasına doğuyorlar ve biz 2 yaşındaki çocuklarımızı dahi bazı şeylerden korumaya çalışıyoruz mesela. Dönem değiştikçe sorunlar ve ihtiyaçlar değişiyor onunla birlikte de annelik değişiyor diyebilirim.*" (K-8)

K-11 kodlu katılımcı ise kendisinin annelik algısının çocuğun hem dini hassasiyetler çerçevesinde hem de çağa ayak uyduracak şekilde yetiştirilmesi şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Annesinin ise daha geleneksel bir annelik modeli benimsediğini belirten katılımcımız, bu farklılığın sebebini ise eğitim faktörüne bağlamaktadır. Nitekim kendisi gibi eğitim almayan kız kardeşleri anneleriyle benzer bir annelik algısına sahip görmektedir:

"*Annem bizi güzel ahlaklı yetiştirmek için çaba sarf etti ancak çok fazla dini bilgisi olmadığı için geleneksel bir din anlayışıyla yetiştirdi bizi. Benim gibi islami ahlakla yetiştirirken bağnaz olmasınlar, çağa ayak uydursunlar, sosyal kültürel aktivitelerden geri kalmasın diye düşünmedi. Annem kendisinden çok fazla ödün verdi. Hep evdeydi benim annem. Anne eğer kapı kapı dolaşırsa kızları da öyle olur diye düşündü. Annemle benim anneliğim arasında uçurum var. Bunun eğitimle alakalı olduğunu düşünüyorum. Kız kardeşlerim okumadı, onların anneliği anneme benziyor. Ben dünyaya geldim, evlendim, anne oldum, çocuk yetiştirip çamaşır bulaşık yıkayıp bu hayattan göçerim gibi bir anlayış var eskilerde. Bundan farklı bir hayat felsefesi olanı anlayamıyorlar.*" (K-11)

K-7 kodlu katılımcı da annesinin annelik deneyimlerini *kendisinden vazgeçme hali* olarak tanımlarken, kendisinin ise sadece annelik rolü üzerine bir hayat inşa etmediğini şu şekilde dile getirmektedir:

"*Annemin anneliği kendinden vazgeçiş haliydi. Hayat evinden ibaretti. Kendisi için yaptığı mesela altın günü gibi sosyal ortamlarına biz de dahildik. Anneanneye, komşuya bırakılacağımız bir faaliyeti olmadı. Her şeyini bize göre ayarladı. Ancak kişilik, karakter gelişimi, ruhsal durumumuzdan hiç anlamadı. Kaygılarımızla, korkularımızla*

kendimiz baş ettik. Psikolojimizi düşündükleri pek yoktu. Benimle oynadığını hiç hatırlamıyorum. Ve de evimizde kurallar, sınırlar yoktu. Fakat ben evladını hayatının merkezine koyan bir anne değilim. Oğlum doğduğundan beri sınavlara hazırlandım. İki okulda okudum, dernek faaliyetlerim oldu. Dolayısıyla bazen yanımda oldu, bazen babaya bazen anneanneye bıraktım. Ancak pedagojik bir çocuk yetiştirmeye çalıştım. Hayatımın merkezinde değil ama zihnimde sürekli onunla oynayacağım oyunlar, okutacağım kitaplar var." (K-7)

K-15 kodlu katılımcı ise bireyselleşmenin çocuk mefhumuna bakış açısını değiştirdiğini şu şekilde ifade etmektedir:

"*Annemler daha geleneksel bir anlayışla çocuk yetiştiriyorlardı, toplum ne der diye düşünerek. Şu an biz inceliyoruz, araştırıyoruz gerekirse bir psikolojik danışmandan yardım alıyoruz. Ama onların belki çocukla ilgilenecek bu kadar vakitleri de olmuyordur. Bizim ev işleri sorumluluğumuz daha az olabilir. Gittikçe bireyselleşiyoruz, onlar daha kalabalık bir aile yapısında yaşıyorlardı. Biz doğar doğmaz çocuğu evin bir bireyi olarak kabul edip önceliğimiz çocuk oluyor ama eskiden misafir gelecekse bile çocuk ikinci plana atılabiliyordu.*" (K-15)

Kentli ve orta sınıf kadınların annelik deneyimleri üzerine yapılan bir araştırmada, eski kuşak kadınlar anne olma süreci ve annelik pratikleri üzerinde düşünmezken, yeni kuşak anneler nasıl bir anne olduklarını sorgulamaktadır.[61] Bizim çalışmamızda da benzer bir durum söz konusudur. Örneğin, K-5 kodlu katılımcı annesinin ve kayınvalidesinin annelik deneyimlerini doğaçlama gelişen bir rol olarak nitelerken, kendi anneliğinin ise *üzerinde düşünülen bir annelik* olduğunu ve çocuk yetiştirme adına kendisinin çok daha ağır sorumluluklarının olduğunu ifade etmektedir:

"*Evet, çok farklıyız… Biz anneliği üzerinde düşünmeye zorlanan bir ara nesiliz. Annem anneliğinin üzerine benim kadar düşünmedi, insan doğurur çocuğu olur ve içinden ne geliyorsa onu yapacağım diye düşündü. Ben anne olduysam çocuğumu en iyi şekilde büyütmeliyim, Allah onu bana emanet etti diye düşündüm. Annemin tek derdi karnım doysun, sırtım pek olsun. Ama bizim farklı sorumluluklarımız var, çünkü uzmanlarla kitaplarla öğretmenlerle bilginin kendisiyle muhatabız. Bize 2. çocuk fikri bile zor geliyor, kayınvalidemin 10 çocuğu var. Kil tarzı bir şeyi ısıtıp çocuğu üzerine bırakıp tarlaya gidip çalışmaya oradan hayvan bakmaya... Arada gelip çocuğu emzirip gidiyormuş. Tabi onun sorumluluklarıyla benimkini kıyaslayamam,*

[61] İlgili araştırma için bkz. Aksu Bora'nın "Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması" s.46.

onun çok başka sorumlulukları varmış ama bizim annelik üzerine sorumluluğumuz çok daha fazla." (K-5)

Benzer şekilde K-2 ve K-8 kodlu katılımcılar da annelik deneyimlerini sürekli sorguladıklarını şu şekilde dile getirmektedir:

"*Sürekli kendimi sorguluyorum, sanki hep hata yapıyormuşum gibi geliyor. Hem ev işlerini yapıp hem çocuğumla vakit geçirmeye çalışmak çok zor. Tüm bunlara rağmen kendime de vakit ayırmak istiyorum. Bocaladığımı hissediyorum. Tamam ben iyi bir anneyim demek çok kolay gelmiyor bana.*" (K-2)

"*Annelik sürekli kendini bir şeyleri eksik yaptığını düşünmek bence. Bu kadarını yapabilirsin, her şey senin kontrolünde olamaz diye frenlemeye çalışıyorum kendimi ama hala bir sürünceme içerisindeyim. En iyisini yapmak isteyen ama kendisini sürekli olarak bir şeyleri yanlış ya da eksik yapmış olmakla sorgulayan bir anneyim diyebilirim.*" (K-8)

Kadının ev işleri ve çocuk bakımından, erkeğin ise ev geçiminden sorumlu olduğu geleneksel aile düzeni modern dönemlerde yerini hem kadının hem erkeğin çalışma hayatında olduğu, ev içi sorumluluklarının da ortaklaşa yapıldığı bir düzene bırakmaktadır. Kadınların çalışma hayatında olması hem ekonomik bir zorunluluk olarak aile bütçesine katkı sağlamak hem de prestij elde etmek, toplumsal hayata katılmak, mutlu olmak gibi sosyo-kültürel gerekçelerle ilişkilendirilmektedir.[62] Ailede kadın ve erkeğin rol tanımlarında meydana gelen bu değişim kadının annelik deneyimini de yakından etkilemektedir. Zira kadın artık çocuğunu akşamdan akşama görebilen ve bu kısıtlı zamanda onunla *kaliteli vakit* geçirmeye çalışan modern anneye evrilmiştir. Çalışan bir anne olan K-1 de bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

"*Evet değişiyor. Eskiden yalnızca baba çalışırdı, 8 nüfuslu aileye bakardı. Şimdi herkes para kazanmak zorunda. Annenin evde olması huzur verirdi. Ama şöyle bir durum da var, ben çalışmasaydım mutlu olmazdım, çocuğumu da mutlu edemezdim. Eğitim durumu yükseliyor artık, anneler artık daha bilinçli. Çocuğuyla kaliteli vakit geçiren anneler var artık. Eski anneler böyle değildi.*" (K-1)

[62] Nedim Öz, "Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi", **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.6, S.11, 2019, s.826-827.

Benzer şekilde K-10 da kadının artık çalışma hayatında olmasının doğurduğu zorunlu sonuçlardan şu şekilde bahsetmektedir:

"*Annelik kesinlikle değişiyor, toplumun ihtiyaçlarına göre değişiyor mecburen. Kadınlar anne olsa dahi çalışmaya geri dönmek zorunda şu an. Maddiyata, çağa, ihtiyaçlara göre değişiyor. Bilinçlenme anlamında daha iyi bir noktadayız ama 2 yaşındaki bir çocuğun kreşe verilmek zorunda kalınması da daha olumsuz sonuçları beraberinde getiriyor bence.*" (K-10)

Günümüzde literatürde yoğun annelik olarak da tabir edilen çocuk merkezli, risk bilinçli bir uzman annelik modelinden bahsetmemiz mümkündür. Bu annelik modeli annenin çocuğu ile kurduğu ilişkide çocuğa açıklama yapması, yeri geldiğinde çocuktan özür dilemesi ve annenin bir öz disiplin sağlaması gerekliliği üzerine kuruludur.[63] Bu doğrultuda K-2 kodlu katılımcı da annelik pratiklerinin yanı sıra annelik algısının da değiştiğini, artık çocuğunu anlamaya çalışan, değişime ve sorgulamaya açık, hatalarını kabul eden bir annelik modelinin hakim olduğunu ifade ederken, K-3 ise bu algının oluşumunda teknolojinin ve pedagogların önemli bir konumda olduklarını belirtmektedir. K-9 kodlu katılımcı ise sergilediği bu annelik modelinin çevresi tarafından garipsendiğini anlatmaktadır:

"*Evet değişiyor bence. Tabi fedakârlık, şefkat, merhamet gibi anneliğin sabiteleri var değişmeyen. Ama anneliği uygulama şeklimiz, yöntemimiz, uygulamalarımız değişiyor. Şu an daha çocuğu anlamaya yönelik bir annelik modeli hâkim. Tabi aşırı idealize edilen bir anneliği de doğru kabul etmiyorum. Ama genel olarak baktığımda sorgulayan, değişime açık, hatalarıyla yüzleşebilen bir annelik modelini olumlu bir değişim olarak yorumlayabiliriz.*" (K-2)

"*Ben hata yaptığımda anın içinde fark edip özür dileyebiliyorum. Ama annem hatalarını 30 yıl sonra kabul ediyor ama ben artık çocuk değilim. En büyük fark bu bence. Bu değişime sebep olanlar yazarlar, pedagoglar... Ağzı açlıktan kokan felsefe yapamaz derler ya, bizim annelerimiz de içinden geldiği gibi sevemedi, çok başka işleri vardı. Dünün zorluklarını*

[63] Zehra Zeynep Sadıkoğlu, **Yoğun Annelik Algısı: Annelerin Perspektifinden Çağdaş Ebeveynlik Kültürü**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020, s.148.

yaşamadığımız için bugün daha iyisini yapabiliyoruz. Tabi teknolojinin gelişmesi de etkili. Biz bilgiye muhatabız, annelerimiz hayatlarında pedagog görmedi.' (K-3)

"*Çocuğunu anlamaya çalışan, onun yeteneklerini keşfetmeye çalışan bir anne olduğumu söyleyebilirim. Merhametli olduğumu düşünüyorum, sabırsız bir anne değilim. Bazen 20 30 cümle kurarak ona yapmasını istemediğim şeylerin sebeplerini açıklayabilirim, bu insanlara garip gelebiliyor.*" (K-9)

Tüm bunlara ek olarak günümüzde teknoloji kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte popüler kültür ile şekillenen yeni bir annelik yorumunun varlığından da bahsetmek gerekmektedir. Türkiye'de blogger annelik, youtuber annelik, instagram anneleri gibi kavramlar ile literatüre giren bu yeni annelik modeli üzerine yapılan çalışmalar neticesinde anneliğin hızlı toplumsal değişim ve tüketim kültürünün etkisiyle bir pazarlama stratejisine dönüştüğü şeklinde bir çıkarım yapmak mümkündür.[64] Katılımcı grubumuzdan K-4 ve K-5 kodlu annelerin bu yeni sosyal medya anneliği hakkındaki görüşleri ise şu şekildedir:

"*Annelik değişiyor bence, bunun en büyük sebebi kesinlikle sosyal medya. Kendileri hiç kitap okumayıp birkaç yaşındaki çocuğunun odasına kitaplık yaptıranlar var. Sosyal medyada sergilemek için. Biraz da moda haline geldi annelik. Artık her şey birbirine benziyor. Annelik de etkilendi tabii bundan.*" (K-4)

"*Biz çok gariban bir nesiliz. Bizi öğretmenlerimiz dövdü, annelerimiz dövdü. Biz anne olduk birden bize dediler bilinçli anne olacaksın. Biz teknolojinin ara nesli oldu, annelerimizin tekniğiyle büyütüldük teknolojinin içine doğan çocuklarımızı büyütürken bocaladık, iki neslin arasına sıkıştık. Örneğimiz yoktu, sosyal medya annelerini örnek aldık. Silahın namlusuyla makinenin deklanşörü arasında bir fark yok ama, nasıl namlu o an karşındakini yok ediyorsa deklanşör de anı yok ediyor. Bizim mükemmel zannettiğimiz hayatlar öyle değil aslında, çok sonraları fark ettim bunu..*" (K-5)

Sonuç olarak tüm katılımcılarımız kendi annelik deneyimlerinin annelerininkinden ayrıştığını ifade etmekte, bu farklılığın sebebini açıklarken de çağın ve ihtiyaçların değişmesinin annelik rolü üzerindeki etkilerinden bahsetmektedir. Nitekim modern dönemde kadınların artık teknoloji ve dolayısıyla bilgi ile doğrudan muhatap olması annelik algılarını

[64] Elçi, s.33.

yeniden şekillendirmekte, ev içi sorumluluklarının değişimi ve çalışma hayatında aktif rol almaları gibi etkenler annelerinden farklı bir annelik modeli ortaya koymalarına sebep olmaktadır.

2.4. Babanın Rolü

Türkiye'de geniş aile yapısından, kentlerde yaşayan çekirdek aileye geçiş genellikle modernleşme süreciyle birlikte analiz edilmektedir. 1950'li yıllar itibariyle sanayileşme ve kentlerdeki nüfus artışıyla değişen üretim ilişkileri cinsiyete dayalı toplumsal iş bölümünde de birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Ancak asıl dönüşüm kadının iş hayatında aktif rol aldığı 1980'li yıllara tekabül etmektedir. Bu durumun sebebi olarak ise Türkiye'nin geç sanayileşmesi gösterilmektedir.[65]

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2014 yılı verilerine göre ailede çocuğun bakımından tek sorumlu ebeveyn kentsel alanlarda yüzde 88, kırsal alanlarda yüzde 94,3 gibi yüksek oranlarda annedir.[66] Türkiye'de hâkim babalık rolü algısı geleneksel anlamını koruyarak evin geçimini üstlenme sorumluluğu ile ilişkilendirilmektedir. Ahlaki öğretmenlik, disiplin ve otorite sağlayıcılık gibi fonksiyonlar da baba figürüne yüklenen yan anlamlar arasındadır. Bununla birlikte kadının çalışma hayatında aktif rol alması, baba katılımının çocuk eğitimi üzerindeki olumlu etkilerine yönelik farkındalığın artması, cinsiyetler arası eşitlik söylemlerinin yaygınlaşması gibi etkenler neticesinde geleneksel baba figürüne alternatif yeni modern katılımcı bir baba figürünün doğduğunu söylememiz mümkündür.[67]

Pleck babaların tarihsel süreçteki rol değişimlerini üç aşamada ele almıştır. Buna göre, 19. Yüzyılın başından 20. Yüzyılın ortalarına kadar babalık rolü evin geçimini üstlenme sorumluluğu ile ilişkilendirilirken, 1940'lardan 1970'lere kadar ise cinsiyet rol modeli olarak

---

[65] Saniye Dedeoğlu, "Toplumsal Cinsiyet Rolleri Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği", **Toplum ve Bilim**, S.86, 2000, s.155.

[66] Sezgin Erdem, **Baba Kimliğinin İnşasının Nesiller Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi: Sembolik Etkileşimci Bakış Açısıyla Nitel Bir İnceleme**, Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2019, s.23.

[67] Fatma Umut Beşpınar, **Between ideals and enactments: The experience of 'New Fatherhood' among middleclass men in Turkey, Gender and Sexuality in Muslim Cultures**, Gül Özyeğin (ed.), Ashgate Publishing, Ltd., 2015, s. 95-114. Aktaran: Cevahir Kakaliçoğlu, **Modern Toplumda Değişen Toplumsal Roller Bağlamında Babalık ve Babalık Deneyimleri: İstanbul Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s.24-25.

görülmekteydi. Bu tarihten günümüze kadarki süreçte ise artık yeni yetiştirici bir babanın varlığından bahsedilmektedir.[68]

Örneklem grubunu en az lisans mezunu, dindar ve Y kuşağı mensubu annelerin oluşturduğu katılımcı grubumuzun ifadelerini incelediğimizde de bu mevcut *yeni baba* figürü varlığını yoğun şekilde hissettirmektedir. Örneğin kendisi yüksek lisans öğrencisi eşi ise akademisyen olan K-2 kodlu katılımcı eşinin çocuk bakımına katılımını şu şekilde dile getirmektedir:

"*Evet katılım sağlıyor. Yaptığı şeylerin babalık olduğunu, anneye bir yardım olmadığını hissediyor ve o sorumlulukları almaya gayret ediyor. Çocuğumuzun yiyeceği yemeği düşünür mesela, ben uyurken kahvaltısını yaptırır. Evde olduğu sürece sorumluluğu paylaşıyoruz, evde olmadığı süreçte de işte çalışıyor zaten o da babalık görevinin farklı bir boyutu.*" (K-2)

Benzer şekilde K-8 ve K-10 kodlu katılımcılar da eşlerinin evde olduğu vakitlerde çocuk bakımına tam katılım sağladığını ifade etmektedir:

"*Eşim imkanlarının izin verdiği yani evde olduğu vakitlerin tamamında çocuğumun bakımına katılım sağlıyor. Benim çocuk eğitimi üzerine araştırmalarımı dinler, genelde katılır düşüncelerime ve karşılıklı iletişim halinde oluruz bu konularda.*" (K-8)

"*Eşim de evde olduğu vakitlerde çocuğumuzun bakımına katkı sağlıyor, altını değiştirmek, yemeğini yedirmek, uyutmak gibi rutin temel bakımlarını yapıyor.*" (K-10)

K-11 ve K-6 kodlu katılımcılar ise çocuğun temel bakım vereninin anne olması gerektiğini düşünürken, eşlerinin *anneye yardımcı* pozisyonda olduklarını dile getirmektedir:

"*Ben varken ben yapıyorum, ben yokken eşim yapıyor. Gerektiği yerde bana yardımcı oluyor. Böyle olmalı. Baba tamamen geri çekilmemeli. Anne çekip çeviren olmalı. Erkekler o fıtratta yaratılmamış. Ben çocuklarıma da iş yapmayı öğretiyorum. İlerde eşleri hasta olabilir, yapmaları gerekebilir.*" (K-11)

[68] McBride ve Diğerleri, "The Changing Roles Of Father's: Some Implications For Educators'', **Journal Of Home Economics**, Fall, 1990, s.6-10. Aktaran: Meral Poyraz, **Babaların Babalık Rolünü Algılamalarıyla Kendi Ebeveynlerinin Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007, s.4.

"*Yardımcı oluyor. Ben olmadığımda yemeğini verir. O çocuğu en iyi ben yetiştirebilirim diye her şeyi ben yaptım. Mama vermek, gezmeye götürmek. Anneyle eşit olmasını istemem. Anneliğin kıymeti nerede kalacak o zaman?*" (K-6)

Benzer şekilde K-9 kodlu katılımcı da *destek* ve *yardım* kavramlarını kullanarak eşinin çocuk bakımına katılım seviyesi hakkında şunları söylemektedir:

"*Kızım doğduğundan itibaren eşimin desteğiyle büyütüyorum. Eşim de kızımı uyutur, ilgilenirdi. Dışarı çıkartıp bana alan açmak için birkaç saat oyalardı. Eşim bana çok yardımcı oldu. Yorulduğumda sen dinlen dediği çok olmuştur.*" (K-9)

K-1 kodlu katılımcı ise yorgun olduğu, evde olmadığı ve temizlik yaptığı zamanlarda eşinin çocuk bakımına katılım sağladığını ifade etmektedir. Diğer taraftan eşinin kız çocuğunun fiziksel bakımına sağladığı katılımda engelleyici bir unsur olarak mahremiyet olgusuna işaret etmektedir:

"*Altını hiç değiştirmez, kız çocuğu olduğu için sanırım, ben evde yoksam yapar. Yemeğini de ben olmadığım zaman yedirir. Gece eşim uyutur kızımı. Hafta sonları temizlik yaptığımda eşim ilgilenir, oynar. Hafta içi işten geldiğimde, yorgun olduğumda onun ilgilenmesini isterim, ilgilenir*." (K-1)

Eşinin çocuk bakımına katılım sağlamadığını ifade eden tek katılımcı olan K-5 ise ideal baba modelini şu şekilde tasvir etmektedir:

"*Babanın kararlı ve otoriter olması, annenin anlayışlı ve problem çözücü olması. Ben anneysem o da babası. Sokaktaki adamdan bir farkı olmalı babanın. Çocuğun temel bakımlarına babanın da katılım sağlaması gerekiyor. Ben uykusuz kalıyorsam o da kalmalı, ben yemeğini yediriyorsam o da yedirmeli. Çocuğun hayatında ikisinden de alacağı şeyler var, hep anneden alacak olursa bir tarafı eksik kalıyor. Babanın yerini benim doldurmam mümkün değil, bu sebeple babaların daha fazla katılım sağlamaları gerekiyor*." (K-5) K-12 kodlu katılımcı da eşinin oyun oynamak, parka götürmek dışında toplumun anneden beklediği sorumlulukları da yerine getirdiğini ifade etmektedir:

"*Şu an artık babalar çocuklarının tırnaklarını kesiyor, altını değiştiriyor. Yani babalık sadece oyun oynamak, parka çıkarmakla sınırlı kalmıyor. Eşimde ve çevremdeki babalarda*

gözlemlediğim durum bu, bizim babalarımızın yapmadıklarını, anneden beklenilen şeyleri yapıyorlar." (K-12)

Blood ve Wolfe kadının ekonomik güç kazanmasının aile içi rol değişimlerini de beraberinde getirdiğini belirterek, bu durumun babaların da ev işleri ve çocuk bakımı gibi konularda aktif rol alması sonucunu doğurduğu görüşündedir.[69] Yapılan araştırmalara göre de kadının eğitim seviyesi ve çalışma oranı arttıkça ev içi sorumluluklarda aile bireyleri arasında iş birliğine gidildiği görülmektedir.[70] Çalışan bir anne olan K-10 kodlu katılımcımız da bu *zorundalığı* şu şekilde dile getirmektedir:

"*Eskiden olduğu gibi baba sadece para getirir, anne çocuğunun tüm sorumluluklarını alır gibi bir durum yok artık. Günümüzde babalar da çocuklarının ihtiyaçlarına karşılık vermek zorunda. Çünkü artık anneler kendi anneleri gibi değil. Anneler de çalışmak zorunda. Değişen çağa göre ebeveynlik rolleri de yeniden şekillenmek zorunda.*" (K-10)

Benzer şekilde yine başka çalışan bir katılımcımızın konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

"*Ben yemek yaptıysam eşim sofrayı kurmalı, ben süpürüyorsam eşim de silmeli. Tabi bunu her zaman sağlayamıyoruz. Çocuk konusunda da çocuğunu parka götürebilmeli, çocuk ve baba arasındaki bağı da artırıyor bu tarz şeyler. Babanın da çocuğuyla geçirdiği özel vakitler olmalı. Kadının yorgun hissettiği zamanlarda kolaylaştırmaya yönelik adımı olmalı. Eğer ev hanımı olsaydım eşimden bunları beklemezdim.*" (K-9)

Bununla birlikte K-3 kodlu katılımcı ise ev hanımlığının da aslında bir çalışma şekli olduğunu, erkeklerin gündüz işte çalışması ile kadının evde çalışmasının farklı değerlendirilmeyeceğini ifade etmektedir:

"*Bazı kadınlar diyor kocam işte çalışıyor akşam eve gelince nasıl ona çocuğu bırakayım, oynamak için bile bırakmıyorlar. O dışarda çalışıyorsa ben de evde çalışıyorum. Evde sürekli dönen bir mekanizma var. O yüzden anne baba diye ayırmak değil de kim hangi sorumluluğu alabiliyorsa onu yapmalı.*" (K-3)

---

[69] Tony Haddad ve Lawrence Lam, Canadian Families Men's İnvolvement İn Family Work: A Case Study Of İmmigrant Men İn Toronto, International, Journal Of Comparative Sociology, 1988, s.269-281. Aktaran: Poyraz, s.5.
[70] İrfan Çayboylu (Ed.), "Ailede Roller ve Sorumluluklar", **2001 Yılı Aile Raporu**, Ankara: 2002, s.19.

Annelik deneyimlerini sınıfsal bağlamda ele alan bir araştırmada, katılımcı grubun anneliğin toplumdaki rolü ile ilgili algılarını ölçmek amacı ile sorulan '*Annelik sadece kadın için mi biçilmiş bir toplumsal roldür*?' sorusuna üst sınıf mensubu anneler babanın da annelik yapabileceği, annelik rolünün sadece kadınla ilişkilendirilmesinin toplumsal bir dayatma olduğu, anne ve babanın görevlerinin aynı olması gerektiği şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır.[71] Aynı ekonomik düzeye sahip olan bizim araştırma grubumuzdaki anneler ise annelik ve babalık rollerini birbirinden ayrı tutmaktadır. Bununla birlikte bu ayrıştırma tüm sorumluluğun anneye yüklenilmesi yahut her iki ebeveynin mutlak anlamda eşit sorumluluklara sahip olmasından ziyade, cinsiyetlerine ve anne-baba rolüne uygun şekilde davranılması gerektiği üzerine kuruludur. Bu noktada katılımcı grubumuzun annelik ve babalık rollerini anlamlandırmasında dindar kimliğe sahip olması önemli bir değişkendir:

"*Farklı şeyler ama tamamen bağımsız şeyler değil. Kendi eşim için de çocuğumuzun bakımına katılım sağlamasını önemsiyorum. Ama onun yaptığı şey aslında babalık. Anne annelik yapıyor, baba da babalığını yapıyor. İki rolün çok fazla ortak şey barındırması birbirlerinin yerine geçebileceği anlamını taşımıyor.*" (K-2)

"*Annenin sevgisi, ilişkisi olarak bakarsak baba annenin yerine geçemez, aynı şekilde bir anne de babanın yerine geçemez. Ama sorumluluk anlamında, çocuğun bakımında annenin yaptıklarını yapabilir.*" (K-3)

"*Annenin yerini dolduramaz baba. Aynı şekilde babanın boşluğunu da anne dolduramaz. Anne ve baba birbirini tamamlayan şeyler, birbirlerinin yerine geçemezler.*" (K-4)

"*Kadının ve erkeğin fıtratı farklı bence. Çocuğuyla en iyi şekilde ilgilenen baba dahi bir annenin yerine geçemez. Babanın yaptığı şey babalıktır, anneliği ise anneler yapabilir.*" (K-8)

"*Annelik ve babalık farklı şeylerdir ama bir baba doğurmak dışında annenin yapabildiği her şeyi yapabilmeli.*" (K-10)

[71] Bozkurt, s.79-80.

Sonuç olarak katılımcılarımızın ifadeleri doğrultusunda çocukların temel bakımlarına tek baba hariç hepsinin katılım sağladığını görmekteyiz. Bu katılımın dereceleri ise her ailede farklılaşmakta; kimi ailede baba anneye yardımcı rolünde iken kimisinde ise anne ile ortak sorumlulukları üstlenmektedir. Örneğin K-2, K-8. K-12 kodlu katılımcılar eşlerinin evde olduğu vakitlerde çocuk bakımına tam katılım sağladığını, kendileri ne yapıyorsa aynılarını eşlerinin de yaptığını belirtirken, K-11, K-1 ve K-6 kodlu katılımcılar kendilerinin evde olmadığı yahut yardıma ihtiyaç duydukları vakitlerde eşlerinin çocuk bakımına katılım sağladığını ifade etmektedir.

Katılımcıların eşlerinin tamamı çalışmakta ve iş harici zamanlarda çocuklarıyla vakit geçirmektedir. Erkeğin ev geçimini üstlenme sorumluluğu tüm ailelerde mevcudiyetini korumakta, nitekim bu sorumluluk da babalık görevi olarak nitelendirilmektedir.

2.5. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kazanımı

Her toplumun kadın ve erkek cinsiyetine sahip bireylerden beklediği birtakım rol ve davranış kalıpları vardır. Bireylerin hayatlarında dahil oldukları ilk sosyal grubun aile olması sebebiyle de bu roller büyük oranda ailede öğrenilir. Anne ve baba çocuk için toplumsallaşmanın ilk kaynağını ve ilk modellerini oluştururlar. Nitekim hem sosyo-kültürel değerler hem de cinsiyete göre rol benimseme süreci anne baba örnekliğinde gerçekleşir.[72]

Çocukların cinsel kimliklerinin oluşmasında anne ve babanın rolü oldukça fazladır. Kız çocuklar anne rol modelliğinde, erkek çocuklar ise baba rol modelliğinde ilk cinsel kimlik kazanımını gerçekleştirirler. Bununla birlikte annelik rolü erkek çocuk için, babalık rolü ise kız çocuk için karşı cinsel kimlik modeli oluşturmaktadır. Sağlıklı bir cinsel kimlik kazanımı için anne ve babanın sunduğu modellemenin başarılı olması gerekmektedir.[73]

Eğitimli, dindar ve Y kuşağına mensup katılımcılarımızın cinsiyet rolleri hakkındaki ifadelerini incelediğimizde çocuk eğitiminde kız ve erkek cinsiyeti ayrımının net bir şekilde varlığını koruduğunu, bu farklılığı açıklarken ise *fitrat* kavramının ön plana çıktığını

[72] Feyzullah Eroğlu, **Davranış Bilimleri**, İstanbul: Beta Basım Yay., 2007, s.191.
[73] Norma Razon, "**Çalışan Anne ve Çocuğu**", Ana Baba Okulu, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1992, s.225-239.

söylememiz mümkündür. Örneğin K-9 ve K-11 kodlu katılımcı kız ve erkek çocuğun kendi cinsiyet rollerine uygun yetiştirilmesi gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir:

"*Allah çocuğu İslam fıtratı üzerine yaratıyor. Çok istisnai durumlar var doğuştan çift cinsiyetlilik gibi, bu tarz fizyolojik anormaliler dışında normal doğan bir çocuğun fıtratının korunması gerektiğini düşünüyorum. Kız çocuk kız gibi erkek çocuk erkek gibi yetiştirilmeli.*" (K-9)

"*Fıtratları farklı, İmkân ve güven anlamında aynı şeyi sunmalısınız. Kıza kız fıtratına uygun, erkeğe erkek fıtratına uygun yaklaşılmalı. Anne çocuklarını tanımalı, ihtiyaçları farklıdır. Eşit değil adil olmaya çalışmak lazım.*" (K-11)

Benzer şekilde K-10 kodlu katılımcı da çocuklara cinsiyet rolleri kazandırılması noktasında anne ve babanın rol model olması gerektiğini, bu rolleri ise basit bir renk ayrımından ziyade cinsiyetlerinin getirdiği karakteristik özelliklerini yani fıtratlarını korumak olarak gördüğünü ifade etmektedir:

"*Kıza kız, erkeğe erkek gibi davranılmalı. Kız çocuğu pembe giysin diye de düşünmüyorum, nasıl rahat edeceklerse. Erkek çocuğu da pembe giyebilir. Ama çocuk ilerde cinsiyetine kendi karar versin şeklinde bir düşünceye de kesinlikle karşıyım. Cinsiyetlerinin getirdiği özellikleri kız çocuğu anne rol modelliğinde, erkek çocuğu ise baba rol modelliğinde öğrenmeli. Fıtratlarına uygun yetiştirmek gerekiyor.*" (K-10)

Öte yandan katılımcıların kız ve erkek çocuk yetiştirme farklılığına dair anlam dünyalarını oluşturan etkenlerden en önemlisi cinsel kimlik kazanımıdır. Bu noktada tüm katılımcılar çocuklarının kendi cinsiyetlerinin farkında olmasını istediklerini belirtirken; cinsiyet değiştirme, farklı cinsel yönelimlere eğilim gibi tehlikeli buldukları konularla ilgili çekincelerini dile getirmektedir. Örneğin K-2, K-6, K-4 ve K-8 kodlu katılımcıların konuyla ilgili görüşleri şu şekildedir:

"*Etik, ahlak ve sorumluluk olarak bir farklılık olmasa da cinsiyetlerinin farkında olarak yetiştirilmeli. Kız çocuk kız çocuk olduğunun bilincinde olmalı, o bir kadın olacak çocuk doğuracak ve bir erkekle evlenecek. Biraz da cinsel yönelim kısmına takılıyorum sanırım, kız gibi hissetmesini önemsiyorum. Kızıma erkek çocuk kıyafeti giydirmem, cinsiyetine göre giydiririm. Temizlik, yemek gibi ev işlerinde kızım ve oğlum arasında bir fark gözetmem. Tek*

kaygım sapkın diyebileceğimiz cinsel tercihler ve cinsiyet değişimi gibi tehlikelere karşı cinsiyetinin farkında olan bir çocuk yetiştirmek." (K-2)

"*Kız çocuk kız gibi yetiştirilmeli, erkek çocuk erkek gibi yetiştirilmeli. Cinsiyetsiz bir çocuk yetiştirmek ilerde çocuğun cinsiyetini değiştirme tehlikesi barındırabilir, benim cinsiyetim bu diye.*" (K-6)

"*Ahlaksa ahlak, eğitimse eğitim... Çok bir fark göremiyorum açıkçası. Eşcinsellik konusu çok yaygın artık maalesef, bunun için dikkat etmek gerekir. Kız çocuk arabayla oynamaz erkek çocuk tabak çanakla oynamaz diye bir şey düşünmüyorum ya da renkler konusunda cinsiyete çok takılmam. Ama oğlumun oje sürmesini de istemem. Orada dengeyi tutturmak gerekiyor.*" (K-4)

"*Yaşamlarının ilk yıllarında yani bebeklik dönemlerinde zaten bence kız ve erkek çocuk yetiştirme konusunda bir fark olmuyor, yani kızıma da oğluma da aynı davranırdım o dönem için. Ama sonraki yıllarda cinsiyetlerini keşfettikleri dönemde onları doğru şekilde kendi cinsiyetlerinin karakterlerine uygun yönlendirmek gerekiyor. Farklı cinsiyet yönelimlerinin artık normal karşılanmaya başlandığı şu çağda biz Müslümanlar olarak çocuk yetiştirme konusunda daha temkinli davranmalıyız diye düşünüyorum.*" (K-8)

Anne ve babanın fizyolojik farklılıklardan gelen rol farklılığına ek olarak toplumsal kültürün kadın ve erkek cinsiyetine dair sunmuş olduğu davranış kalıpları ile de farklılaşan rolleri vardır. Bu bağlamda annenin görevleri genellikle yemek, çamaşır, ütü gibi ev içi alanla ilişkilendirilirken, baba; ev geçimi, araba, sigorta, vergi, faturalar gibi ev dışı alana dair sorumluluklara sahiptir.[74] Ancak bu rol tayinleri günümüzde gittikçe birbirine yakınlaşmakta ve aralarındaki keskin çizgiler silikleşmektedir.

Örneklem grubumuzdaki katılımcılarımızın kız ve erkek çocuk yetiştirme farklılığına dair algıları geleneksel toplumların kadın ve erkek cinsiyetinden beklediği toplumsal rollerden ayrışmaktadır. Bu noktada özellikle ev işlerinin yalnızca kadının sorumluluğu olarak görülmemesi, erkek çocuklarının da bu sorumluluğa ufak yaşlarda dahil edilmesi gerektiği şeklinde bir görüş hakimdir:

[74] Ergün Yıldırım, "Aile İçi İlişkiler ve İletişim", Kadir Canatan, Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi** içinde (139-152), İstanbul: Açılım Kitap, 2013, s.141-142.

"*Erkek çocuğuna da anneye yardım, temizlik işleri öğretilmeli. Eğer öğretilmezse bu işleri sadece kadınlar yapar gibi bir algıya kapılıyor ve şahsiyeti ona göre değişiyor. Sorumluluk anlamında eşit olmalı her iki cinsiyet de.*" (K-1)*Evle alakalı sorumluluklarda farklı yetiştirilmemeli bence. Cinsiyet rolleri yetiştiğin kültür tarafından empoze ediliyor. Ev işlerinin kızı ya da erkeği yoktur. Sofradan kalkıyorsun, baban ve abin koltuğa geçiyor sen mutfağa. Bu hiçbir hukuka sığmayan bir şey.*" (K-3)

"*Evde yemeği kim yapar, kim para kazanır, kim evi süpürür denildiğinde oğlum annem de yapar babam da yapar diye cevap verebiliyor. Farklı yetiştirmekten kastım bu değil. Kız çocukları daha detaycı, daha çok ilgi isteyebiliyor, ihtiyacı o çünkü, ona göre davranmak gerekiyor. Sen kızsın bebekle oyna, sen kızsın onu yapamazsın değil. Kızların farklı erkeklerin farklı alanlarda ihtimama ihtiyaç duymasıyla alakalı bir durum. Cinsiyetlerinin getirdiği ihtiyaçları algılamaya çalışmalıyız.*" (K-5)

Benzer şekilde K-10 kodlu katılımcı da erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha rahat yetiştirilmesi düşüncesine karşı olduğunu, her iki cinsiyetin de aynı derecede sorumluluklara sahip olması gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir:

"*Kıza daha fazla sorumluluk yüklenmesine karşıyım kesinlikle. Oh erkek çocuğum oldu iyi ki kızım olmadı kız yetiştirmek çok zor diyenlere çok kızıyorum, ne yani erkek çocuk yetiştirmek kolay mı? Onun sorumluluğu onda yok mu? Dini hassasiyet ve sorumluluk anlamında hiçbir farkı olduğunu düşünmüyorum. Erkek çocuklarına sorumlulukları noktasında daha rahat davranılıyor, buna karşıyım.*" (K-10)

Sonuç olarak, örneklem grubunu eğitimli, dindar ve Y kuşağı annelerinin oluşturduğu katılımcılarımızın ifadelerini incelediğimizde çocuk eğitiminde cinsiyet farklılığına dair keskin bir çizginin varlığından söz etmemiz mümkündür. Bununla birlikte pratikte bu çizginin nereden çizilmesi hususu belirsizliğini korumaktadır.

Kız ve erkek çocuk yetiştirmedeki farklılıklar genel olarak cinsel kimlik kazanımı çerçevesinde ele alınmıştır. Çocukların kendi biyolojik cinsiyetlerine uygun cinsel kimliklere sahip olacak şekilde, fıtratlarında bir bozulma olmaksızın yetiştirilmesi gerektiğini belirten katılımcılarımız için cinsiyet değişimi, farklı cinsel tercihler gibi tehlikeli buldukları noktalar çocuk eğitiminde cinsiyet ayrımı düşüncesini pekiştirmektedir.

Katılımcılarımızın genel görüşü çocuk eğitiminde geleneksel toplumlarda kadın ve erkek rollerinden beklenilen davranış kalıplarına uygun bir cinsiyet ayrımından ziyade kendi cinsiyetinin farkında olan ve cinsiyetinin getirmiş olduğu karakteristik özelliklere sahip olan çocuklar yetiştirilmesi gerektiği doğrultusundadır.

2.6. Annelik mi Kadınlık mı?

Tüm toplumlarda kadın kimliğinin tanımlanmasında çocuk sahibi olmak önemli bir kriterdir. Kadın olmak her dönemde anne olmakla eş değer görülmüş, kadın cinsiyetinden beklenen toplumsal rol ve buna bağlı şekillenen davranış kalıpları annelik, annelik mesaisi ve annelikle alakalı semboller üzerinden inşa edilmiştir. Annelik her dönemde *normal kadın* olmanın ön kabulü sayılmış ve kadın kimliği ile iç içe geçmiş bir toplumsal rol olmuştur. Bununla birlikte anne olmayı tercih etmeme durumu bir psikolojik anomali olarak görülmüş ve bu kadınların kadın kimlikleri sorgulanmaya başlanmıştır.[75]

Anneliğin kadının hayatında büyük bir dönüm noktası olduğu bilinen bir gerçektir. Kadın günün büyük bir kısmını çocuğunun sorumlulukları ile meşgul olarak geçirmekte, kendisine ait zaman dilimi yok denecek kadar azalmaktadır. Nitekim araştırma grubumuzun annelik tanımlarında da *sorumluluk, fedakârlık* gibi kavramların yoğun olarak öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte modern dönemde kadın, gündelik hayatını ve kadınlık kimliğini yalnızca annelik rolü üzerinden inşa etmek istememekte, annelik ve kadınlık arasında dengeyi kurmaya çalışmaktadır. Ancak çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılan ve iç içe geçmiş iki rol olan annelik ve kadınlığın sınırlarının keskin çizgilerle ayrılması zor görülmektedir. Hem iyi bir anne hem de kendisine vakit ayırabilen, kariyerinde ilerlemek isteyen günümüz kadınının ise aklında en genel anlamda şu soru belirmektedir: *Annelik mi Kadınlık mı?*[76]

Eğitimli, dindar ve Y kuşağı mensubu örneklem grubumuzun annelik ve kadınlık arasındaki ilişkiyi nasıl anlamlandırdığına bakacak olursak birkaç farklı bakış açısı karşımıza

[75] Rosemary Gillespie, "When No Means No: Disbelief, Disregard and Deviance As Discourses of Voluntary 139 Childlessness", **Women's Studies International Forum**, S.23, 2000, s.223 Aktaran: Z. Çiğdem Dalay Tez**, Ataerkil Toplumda Gönüllü Çocuksuzluk: Türkiye'de 'Gönüllü Çocuksuzluk'u Seçen Kadınlara Dair Algı ve Yaklaşımlar**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s.9.

[76] Beyza Bahar, **Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Annelik Rolü: Elisabeth Badinter ve Eleştirel Annelik Teorisi**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2019, s.79.

çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi kadın kimliğinin anne olmak üzerine inşa edilmemesi gerektiği düşüncesidir. Örneğin K-10 ve K-15 kodlu katılımcıların konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

"*Bir kadın çocuk doğurmak zorunda değil, kadının görevi anne olmak değildir. Kadınlığımızı anne olmak üzerinden tanımlamamamız gerekir. Sezeryan doğum yapan anneye bile eksik kadın olarak bakılıyor, tüm bu tanımları bir köşeye bırakmamız gerekiyor. Kadın kadındır, anne annedir, ikisi farklı rollerdir.*" (K-10)

"*Annelik, anneliktir. Anne olmak senin çocuğunla olan bir ilişkidir, bunu her alana taşırsan varlığın annelik olur. Anne olduktan sonra hayatına sadece anne olarak devam etmenin çok sağlıklı olduğunu düşünmüyorum.*" (K-15)

Benzer şekilde K-4 de çocuk sahibi olmanın kadın kimliğine bir etkisi olmadığını, çocuğu olmayan kadınlardan kadınlık anlamında farklı hissetmediğini dile getirmektedir:

"*Çocuğum olmasaydı da kadın kimliğimin etkileneceğini düşünmüyorum. Ya da anne olduğum için daha güçlü bir kadın olduğumu sanmıyorum. Anne olduktan sonra kadınlık anlamında herhangi bir değişim yaşamadım. Çocuğu olmayan bir kadının bir anneden eksik bir tarafı olduğunu düşünmüyorum.*" (K-4)

Diğer taraftan anne olmanın kadının doğasında olduğu, anne olmayan kadınların ise bir yanının eksik kaldığı şeklindeki anneliği kadınlığın tamamlayıcısı olarak kabul eden katılımcı ifadeleri de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin K-11 kodlu katılımcı bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

"*Annelik ve kadınlık birbirinden bağımsız değildir, birbirini tamamlayan şeylerdir. Çünkü kadının fıtratında anne olmak vardır. Bekar arkadaşlarıma da diyorum, çocuk yetiştirmek üzerine bir iddian var mı, evet var diyor, çünkü içinde var o duygu. Çocuk sahibi olmak istememenin fıtrat bozukluğu olduğunu düşünüyorum. Kadın anne olduğunda tamdır. Bir yerleri eksik kalıyor hep bu kişilerin. Gözlemlerime dayanarak diyorum bunları, tamam değiller eksikler.*" (K-11)

Benzer şekilde K-2 ve K-7 kodlu katılımcılar da aynı düşünceleri paylaşmakta, kadının çocuk sahibi olmayı tercih etmese bile içindeki annelik duygusunu farklı şekillerde açığa çıkarma ihtiyacı hissettiğini ifade etmektedir:

"*Annelik kadınlık açısından önemli bir evre. Anneliğin kadınlığın fıtratından olduğunu düşünüyorum. Yani o merhamet duygusunu çocuğun olmasa bile bir şeye kanalize etmek zorunda hissediyorsun, kedi köpek beslemek gibi. Tabi ki bir dayatma olarak değil ama kadın ruhunun anne olmayı arzuladığını düşünüyorum. Çocuk sahibi olmayı tercih etmeyen kadınların da bir yanının eksik olduğunu düşünüyorum.*" (K-2)

"*Biyolojik olarak anne olmak, kadınlığın tamamlanması...Ancak biyolojik olarak anne olmayan ya da olamayan kadınlar için de gözlemlediğim fıtratında var olan fedakarlık duygusunu tatma arayışı içinde oldukları. Ya bir hayvan ya yakınında bir çocuk ya eğitimcilik...Bir şekilde, o verme arzusunu tatmin etme arayışına giriyor. Dolayısıyla diyebilirim ki anne olan kadın, fıtratının gereğini kolaylıkla bulmuş oluyor.*" (K-9)

K-8 kodlu katılımcı da dini inancını referans alarak anneliğin kadınlığın fıtratından olduğunu düşünmekte ancak kadınlık ve annelik arasındaki ilişkiyi tamamlayıcılık ekseninde değerlendirmemektedir:

"*Her kadının içinde anaçlık olduğunu düşünüyorum. Biyolojik olarak anne olamasa da hatta anne olmayı tercih etmese de bu durumun böyle olduğuna inanıyorum. Fıtratımızda annelik var, ben inancım doğrultusunda da böyle olduğunu düşünüyorum. Yaratılmış iki tane cinsiyet var, biri kadın biri erkek. Sen kadınsın ve doğurganlık özelliğin var. Yani doğurganlık özelliği olup da fıtratında anne olma duygusu olmamak gibi bir şeyin mümkün olduğunu sanmıyorum. Ama bu demek değildir ki anne olan kadın daha kadındır, çocuğu olmayan kadın eksiktir. Kadınlık ve annelik birbirini eksilten ya da tamamlayan şeyler değil bana kalırsa. Evet kadın anne olmakla belki bir artı kazanıyor ama anne olmadığı zaman da ondan bir şey eksilmiyor.*" (K-8)

Anneliğin zorunluluktan ziyade kişisel bir tercih haline gelmesi anne olmak ile ilgili kader ve doğal gereklilik düşüncesi yerine kişisel tamamlanma nosyonu ile ilişkilendirilmesine

sebep olmaktadır.[77] Örneğin K-6 ve K-12 kodlu katılımcılar anne olduktan sonra kadın kimliğinde meydana gelen değişimleri şu şekilde dile getirmektedir:

"*Beni olgunlaştırdı. Annelik kadın kimliğine bir duruş getiriyor, ağırbaşlılık gibi. Anne olmadan önce erkek egemen düşünürdüm. Anne olduktan sonra ise kadın kimliğim pekişti, daha güçlü oldum. Annelik kadını yüceltiyor*." (K-6)

"*Evlendikten sonra kendimi hiç olgunlaşmış gibi hissetmedim. Artık ben evlendim, hayatımın farklı bir evresindeyim gibi bir düşünceye hiç kapılmadım. Ama çocuğum dünyaya geldikten sonra kendimi çok farklı hissettim, artık ben büyüdüm diye hissettiğim bir dönem oldu, daha kadınsı daha olgun hissetmeye başladım.*" (K-12)

Weldon'a göre kadınlığı annelik işlevinden ayırmak hayli zordur. Bunun nedeni ise anneliğin doğasının, yalnızca kadınlıkla bağlantılı duygusal, fiziksel, kültürel ve sosyolojik etkenlerle iç içe geçmiş olmasından ileri gelmektedir.[78] Bununla birlikte annelik rolünün sürekli vurgulanması, çocuk bakımındaki zorluklar, mahremiyet kaybı ve günlük sorumluluklar bazen kadın kimliğinin geri plana atılması hatta unutulması, kadının anne olmaktan başka diğer tüm rollerini silmesi sonucunu doğurabilmektedir.[79] Nitekim çoğunlukla kadın kimliğini tamamlayıcı bir unsur olarak görülen annelik rolü bazı durumlarda kadının kendini gerçekleştirmesinin önünde bir engel olabilmektedir. Bu bağlamda K-3, K-5, K-2, K-9 ve K-1 kodlu katılımcıların konuya ilişkin ifadelerini örnek gösterebiliriz:

"*Bazen insan anne olduktan sonra kadın olduğunu unutabiliyor. Anneliği çok başka yere koymadan, sadece anne olmaya çalışmadan, kendimizi unutmadan yola devam edebilmeliyiz. Kadınlığı unutmamak gerekiyor, kadın olduğunu kabul etmek gerekiyor. Ben anne olduktan sonra 9 yaşından beri kıldığım namazlarımı unutuyordum, kadınlığını da unutuyorsun. Kadın olarak kalabilmek çok zor*." (K-3)

"*Kadın kimliğimiz arkaya atıldı, her şeyden önce sen annesin denildi bize. Hatta kendimizi çocuk üzerinden tanımlamaya başladık, sosyal medya hesaplarında kullanıcı adlarına bakarsanız falancanın annesi filancanın annesi şeklinde*." (K-5)

---

[77] Sadıkoğlu, s.148.
[78] Estela Weldon, **Anne: Melek mi Yosma mı? Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması,** Semra Kunt Akbaş &Can Kurultay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s.42.
[79] Sever, s.80.

"*Annelik beni güçlü bir kadın yaptı, diyorsun yani beni hiçbir şey yıkamaz. Diğer taraftan da beni annelik adına çok büyük bir görev silsilesi bekliyor ve annelik rolüm dışındaki diğer rollerimi geri plana atabiliyorum, giderek anaçlaştığımı fark edebiliyorum.*" (K-2)

"*Anne olduktan sonra kadın kimliğim biraz geri plana düştü diyebilirim. Ama çocuk olunca anneye ayrı bir güç geliyor. Hayat bazen yorabiliyor yine de çocuğun için gözyaşını erteliyorsun*" (K-9)

"*Çocuk olduktan sonra kendine daha az vakit ayırabiliyorsun. Bakımını vs. ihmal edebiliyorsun.*" (K-1)

Sonuç olarak katılımcılarımızın ifadelerini incelediğimizde kadın kimliği ve annelik rolü arasındaki ilişkiyi anlamlandırma şekilleri, '*anne olmak ve kadın olmak birbirinden bağımsız şeylerdir', 'kadın anne değilse bir tarafı eksiktir*' ve *'anne olmak kadın olduğumu unutturuyor*.' şeklinde üç alt kod olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada dikkat çekici bir nokta yoğun olarak ev hanımı katılımcılar kadınlık kimliğini annelik rolü üzerinden kurgularken, çalışan ve doktora seviyesinde eğitim almış katılımcıların annelik rolünün kadının toplumsal rollerinden yalnızca bir tanesi olduğunu, her kadının anne olmak zorunda olmadığını belirtmeleridir.

Anne olduktan sonra kadın kimliğinde değişim yaşadığını belirten katılımcı görüşleri ise iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bazı katılımcılar anne olduktan sonra daha güçlü bir kadın olduklarını ifade ederken, bazıları ise anneliği kadın kimliğini geri plana atan bir rol olarak görmektedir. Nitekim her iki anlamlandırma da toplumun annelik rolünden beklentisiyle paralellik arz etmektedir.

2.7. İdealize Edilen Annelik Rolü

Günümüzde annelik rolüne dair siyasetin, medyanın, feminist ya da kültürel çalışmaların pek çok farklı annelik söylemi bulunmaktadır. Bu söylemlerden varlığını en yoğun hissettireni ise patriarkal sistemin dayattığı 'kutsal annelik ideolojisi'dir.[80] Anneliğin kadın

[80] Ayşegül Hançer, "Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının "Annelik" Kimliğine Eleştirel Bir Bakış", **Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergis**i C.1, S.2, 2018, s.188.

kimliğinin yegâne varoluş şekli olduğu söylemi kadına ideal annelik modelleri sunar. Kadın ancak bu idealize edilen annelik rolünün sınırlarına riayet ettiği oranda *iyi anne* olabilir.

Anneliğin yalnızca biyolojik bir süreçten ibaret olmadığını, içinde bulunulan toplum tarafından da şekillendirilen bir olgu olduğunu söylememiz mümkündür. Nitekim her dönem ve kültürün kendine özgü koşulları bir ideal annelik algısı oluşturmakta, bu algı ise kadının annelik serüveninde kimi zaman yol göstericisi olurken kimi zaman da bir baskı aracı haline dönüşebilmektedir.

Çalışmamızın örneklem grubunu oluşturan katılımcıların konuyla alakalı görüşleri de idealize edilen bir annelik rolünün varlığını destekler niteliktedir. Örneğin çalışan bir anne olan K-5 toplumun kadından annelik rolüne dair beklentilerini şu şekilde ifade etmiştir:

"*Herkesin sizin anneliğinize dair beklentisi oluyor. Çok pozitif, her şeyi halledebilen bir anne beklentisi. Her şey 4 4'lük olacak, işe gideceksin, eve geleceksin temizlik yapacaksın, çocuğa da hiç kızmayacaksın. Melek gibi olacaksın. Tüm bu yüklerin verdiği ağırlıkla çocuğunun yaptığı çocukluklara tahammül edemiyorsun. Biraz daha anneyi özgür bırakabilen bir toplum olsaydık, anneleri rahat bırakabilseydik, bireysel alanlarına saygı duyabilseydik daha farklı olabilirdi her şey. Anne olduk diye insanın 1 saat bile kendisini dinlemeye hakkı olmuyor, anne olduk diye gökyüzünden bize vahiy gelmiyor. Ama toplum bunu bekliyor anne isen saçını süpürge edeceksin. Sokaktaki insanlar bile sizin bebeğinizin üstünü ince bulup örtmenizi isteyebiliyor. Otobüsteki amca, sokaktaki teyze, annen, eşin herkes sana annelik öğretmeye çalışıyor. Biraz daha bireysel ve insanların sınırlarına saygı duymayı bilen bir toplum olabilseydik daha iyi olabilirdi.*" (K-5)

Kimi zaman ise bu ideal annelik algısı aynı toplumda farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin K-2 kodlu katılımcı günümüzde hem modern hem geleneksel annelik tipolojilerine dair iki boyutu olan bir rol dayatmasının varlığına dikkat çekmektedir:

"*Şu an özellikle sosyal medyada dayatılan bir annelik modeli var. Çocuğuna sinirlenmeyen, sürekli etkinlik yapan mükemmel bir annelik anlayışı dayatılıyor. Sosyal medya haricinde de geleneksel kültürün dayattığı bir annelik anlayışı da var. Evin sürekli temiz olacak, yemeğin ocakta hazır olacak, her şeyin düzenli olacak, çocuğunu yedir içir. Tuvalet eğitimine alıştır hangi yöntemle yaptığının bir önemi yok, yeter ki bezi bıraksın çocuk.*" (K-2)

Annelik algısının şekillenmesinde kadının çocukluk dönemlerinde içinde bulunduğu sosyal çevre ve gündelik yaşam pratiklerinin de önemli bir yeri olduğunu söylememiz mümkündür. Nitekim kız çocuklarının kadınlığa dair duyduğu ilk algı, başta kendi annesi ile özdeşleşmesi ve geleceğin annesi olarak tanımlanması ile gelişmektedir.[81] Bu bağlamda K-11 kodlu katılımcı da annelik rolünün kadına daha anne olmadan hatta çocukluk evrelerinde toplum tarafından öğretildiğinin altını çizmektedir:

"*Küçüklükten itibaren kız çocuklarına gelin olacaksın, anne olacaksın diye bir söylem var. Anne olmadan bile toplumun belirlediği ideal anne şeması zihinlerimizde oluyor. Şöyle olman gerekiyor, böyle yapman gerekiyor diye öğretiliyor kadına annelik. Kız çocuklarına geleceğin annesi, yarın çocuk yetiştirecek diye bakılır*." (K-11)

Günümüzde bilimsel bilginin otoriter bilgi haline dönüşmesi ile geçmişte anneliğe dair geliştirilen yerleşik uygulamalar geçerliliğini kaybetmektedir. Uygun ve doğru annelik gerçekleştirilmeye çalışılırken uzman görüşleri, geçerli bilimsel bilgi ve bu bilginin uygulanması hususları ön plana çıkmaktadır.[82] Yeni nesil annelerin çocuk bakımı ve eğitiminde izlediği yöntemler zaman zaman yakın çevreleriyle bir çatışma unsuruna dönüşmektedir. Anneden kıza, kayınvalideden geline kuşaklar arası aktarılan geleneksel annelik deneyimleri kimi zaman kitabi ve uzman bilgileriyle çelişmektedir.[83] Özellikle kadının yeni anne olduğu dönemde üst jenerasyon tarafından kendisine dayatılan bir annelik algısı söz konusu olabilmektedir. Nitekim K-1, K-8, K-9 ve K-13 kodlu katılımcılarımızın konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

"*Çocuk yeni doğduğu zaman sürekli müdahale var. Ben anne değilmişim de bakıcıymışım gibi herkes bir şeyler öğretmeye çalışıyor. Deneyimlemeye, tecrübe etmeye izin vermiyorlar. Senin sütün yok baskısı, özellikle annemden gördüm. Yeni anne olduğum için kendilerinde müdahale hakkı buluyorlar.*" (K-1)

"*Özellikle yeni anne olduğun dönemde, üst jenerasyonda, Kafalarında belli bir annelik kalıbı var ve sürekli kendini açıklamaya, onları ikna etmeye çalışmak, saygı beklemek biraz yorucu olabiliyor.*" (K-8)

[81] Elçi, s.10-11.
[82] Sadıkoğlu, s.155.
[83] Gürçayır, s.43.

"*Toplumun çok büyük bir baskısı var. Kafalarında bir annelik algısı var ve senin de öyle olmanı istiyorlar. Özellikle üst jenerasyon kendi tecrübelerini size zorla empoze etmeye çalışıyor. Kendi anneliğimde kesinlikle toplumun dayattığı annelik modelini esas almıyorum.*" (K-9)

"*Özellikle yeni doğan döneminde çevrenin çeşitli konulardaki baskılarının beni, anneliğimi ve bebeğimi olumsuz etkilediğini düşünüyorum.*" (K-13)

K-4 kodlu katılımcı bazen bu baskılara yenik düştüğünü ifade ederken, K-5 ise bu baskılar karşısında kendini açıklamak zorunda olduğunu belirtmiştir:

"*İnsan çocuğuyla doğal bir bağ kurmak isterken çevreden çok fazla müdahil oluyorlar. Bazen öyle bir duruma geliyorduk ki bazı akrabalarımız mutlu olsun diye çocuğuma zorla yemek yediriyordum.*" (K-4)

"*Çocuğuma çok fazla ekran vermiyorum, birisi şahit olduğunda hemen açıklamaya çalışıyorum, aslında çok izlemiyor da günlük şu kadar hakkı var da onu kullanıyor diye*." (K-5)

Benzer şekilde K-7 kodlu katılımcı da kadının annelik deneyimini gerçekleştirirken bir kahve molası vermesinin dahi ona vicdan yükü olarak geri döndürüldüğünü şu şekilde dile getirmektedir:

"*Annelik iç sesini dinleyen birisi için içgüdüsel bir süreç olduğu kadar, toplum tarafından da idealize edilerek öğretilen noktalara sahip. Mesela sağlıklı bir anne bebeğin ihtiyaçlarını gidermek noktasında bir direktife ihtiyaç duymaz. Ama mesela evladı için saçını süpürge etmek toplumun ideal annelik olarak biçtiği bir rol. Annenin evlat yetiştirmek için dünyaya gelmediğini, onun da rahatlamaya ihtiyaç duyan bir birey olduğunu izah etmenin güç olduğu bir toplumda yaşıyoruz. Bu kodlar fark etmesek de bizde yüklü. İhtiyaçları görülmüş bir çocuğu (tabi ki bebek değil) babasına bırakıp arkadaşlarıyla bir kahve içen annenin içindeki suçluluk duygusunun başka izahı olamaz diye düşünüyorum.*" (K-7)

Sonuç olarak katılımcı grubumuzun ifadeleri annelik rolünün toplumsal beklentiler ile şekillendiğini destekler niteliktedir. İdeal annelik algısı kimi zaman kadının annelik rolünü gerçekleştirirken yol göstericisi olurken, kimi zaman da omuzlarında bir yük olmaktadır.

Örneklem grubumuzu oluşturan Y kuşağı annelerinin özellikle geleneksel annelik deneyimlerinden yaşadığı kopmalar genellikle bu idealize edilen annelik rolünün menfi taraflarının öne çıkmasına sebep olmaktadır.

2.8. Annelik Kimliğinin İnşasına Etki Eden Faktörler

İlk olarak 1967 yılında Reva Rubin tarafından ele alınan annelik rolünün kazanılması ve annelik kimliği kavramları, bir kadının annelik rolüne ait davranış kalıplarını öğrenmesi ve bu davranış kalıpları ile bir annelik modeli ortaya koyması ile ilişkilidir. Annelik deneyimleri de annelik kimliğinin oluşması ve annelik rolünün öğrenilmesi ile şekillenmektedir.[84] Hamilelik süreci ile başlayan ve doğumdan sonra devam eden bebeğini tanıma ve ihtiyaçlarını karşılama etkileşimi, zaman ve tecrübe ile kadının kazandığı bir annelik rolü haline gelmektedir. Anneler bu süreçte yeni beceriler kazanırken kendilerine ait bir annelik kimliği ve algısı ortaya koymaktadır.[85]

Annenin yaşı, sahip olduğu sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeyi, dini-ideolojik inançları, sağlık durumu, eşiyle olan ilişkisi, çocuk eğitimine dair sahip olduğu algı ve deneyimleri annelik rolünün kazanılması ve annelik kimliğinin oluşmasında etkili faktörlerdendir.[86] Anneliğin yalnızca bireysel bir tecrübe olmadığını, toplumsal şartlara göre de şekillenen bir olgu olduğundan daha önce bahsetmiştik. Nitekim bu kimliğin oluşması hem bireysel hem de toplumsal faktörler tarafından gerçekleştirilmektedir.

2.8.1. İnanç Faktörü

Dindarlık kişinin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembollere ilişkin kabul, yoğunlaşma ve meşgul olma derecesi şeklinde; dindar birey ise mensubu olduğu dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirerek bunları tutum ve davranışlarında uygulayan kişi olarak tanımlanabilir.[87]

---

[84] Özlem Koç, Hava Özkan, Hediye Bekmezci, "Annelik Rolü ve Ebeveynlik Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", **Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi**, S.6, 2016, s.144.
[85] Hüsniye Çalışır, **İlk Kez Anne Olan Kadınların Annelik Rolü Başarılarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2003, s.9.
[86] Vapur, s.16.
[87] Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.18, S.2, 2009, s.2.

Glock ve Stark dini tecrübe ve yaşayışın incelenebilir boyutlarını, inanç (belief) boyutu, dini pratikler (practice) boyutu, tecrübe (experience) boyutu, bilgi(knowledge) boyutu ve etkiler (consenquences) boyutu şeklinde beşli bir tasnife tabi tutmuşlardır.[88] Buna göre dini inanç boyutu o dine mensup olan bireylerin inanç sistemlerine inanmalarını, pratikler boyutu ise bireylerin o dine ait ritüelleri gerçekleştirmelerini ifade eder. Dini tecrübe boyutu, bireylerin hissettiği huzur, korku, huşu gibi duygularla, bilgi boyutu ise o dine ait ilkelere ve kutsal metinlere dair asgari düzeyde de olsa bilgi sahibi olunması ile ilişkilidir. Son olarak dini etkiler boyutu ise insan-Tanrı ilişkisinden ziyade insan-insan ilişkisi çerçevesinde değerlendirilerek, bireyin dini tecrübe ve yaşamının diğer insanlarla arasındaki hukuku nasıl etkilediği ile ilgilenmektedir.[89]

Eğitimli, dindar ve Y kuşağına mensup katılımcılardan oluşturduğumuz örneklem grubumuzun annelik algı, deneyim ve pratiklerini incelerken Glock ve Stark'ın yapmış olduğu beşli tasnifte özellikle dini tecrübenin etkiler boyutunu referans alarak annelik ve dindarlık arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Çünkü bu boyut, bireyin sahip olduğu dini inanç, gerçekleştirdiği dini pratikler, yaşadığı dini tecrübe ve dini bilgi düzeyinin insan ilişkilerindeki etkisini ifade etmektedir.

Araştırmamızın örneklem grubunu oluşturan katılımcıların tamamı dindar/mütedeyyin kimliğe sahip annelerden oluşmaktadır. Katılımcıların söylemlerini değerlendirdiğimizde dindar kimliğe sahip olmalarının annelik rol ve kimliklerinin şekillenmesinde önemli bir noktada durduğunu ifade edebiliriz. Örneğin K-11 kodlu anne çocuklarını yetiştirirken temel hareket noktasının dini değerleri olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

"*Annelik algımda inancım en ön planda duruyor. Çocuklarımı İslami terbiye üzerine yetiştirmeye çalışıyorum. Yatmaları, kalkmaları, giyinmelerinde her şeylerinde dikkat ediyorum. Denize gitmeyi çok severiz ama gideceğimiz sahil çocuklarımın edeplerini bozacak düzeyde olmamalı, kıyıda kuytuda bir yerler buluyoruz. Bir yere giderken namaz kılıp çıkarız, yola abdestli çıkarız. Bu bilinçle yetişiyorlar. Anne olarak çocuklarıma namaz kılmayı hatırlatmak benim görevim. Üzerinde resim olan kıyafet almam çocuklarıma. Oğlum bir defa*

[88] Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, 14. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2017, s.237.
[89] Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçıoğlu (Ed.), **Din Sosyolojisi El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, s.51.

çok istedi 7 yaşındayken, namazı kılarken çıkartıp kıldı, diğer vakitlerde yine aynı şekilde. En sonunda oğlum yoruldu ve anne bir daha resimli kıyafet almayalım dedi." (K-11)

Benzer şekilde K-10 ve K-12 kodlu anne de inançsız bir çocuk yetiştirmek istemediğini, sahip olduğu inancın anneliğini şekillendirdiğini ifade etmektedir:

"*Şu an benim yapabileceğim şey, ona en iyi şekilde örnek olabilmek. Bazı şeylerin farkında olacağı zaman da ona dini kimlik kazandırmaya çalışır, gerekli yönlendirmeleri yaparım. Değersiz, inançsız bir çocuk yetiştirmeyi doğru bulmuyorum, her alanda olduğu gibi anneliğimizde de Müslüman olduğumuzu iddia ediyorsak ona göre bir yol haritası belirlemeliyiz.*" (K-10)

"*Tabi ki ben dindar bir evlat yetiştirmek istiyorum. Şöyle bir düşüncem yok, kızım ilerde özgür olsun ister başını açsın ister kapatsın gibi. Tabi ki zorla başını kapattırmam. Ama kendi seçimlerini yapabileceği yaşa kadar da olması gerekenin ne olduğunu farklı biçimlerde anlatmaya çalışırım. Çocuğum doğduğundan beri hep onun iyi bir insan olması, Allah'ın rızasını gözeten bir kul olması için dua ediyorum mesela. Ve insan evladı için sürekli bunun kaygısını güdüyor, insan istiyor ki hep beraber cennete gidelim… Bunlar da teoriden ziyade pratikle çocuğa yansıtılabilecek şeyler bana kalırsa. Şu an ben kızıma gel sana beş vakit namazın önemini anlatayım diyemem, ileriki yaşları için de bu geçerli. Ama biz onun yanında namazımızı kılarak ona örnek olmaya çalışıyoruz.*" (K-12)

K-2 kodlu katılımcı da annelik algısının inanç sahibi olmayan bir kadından farklı olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

"*Tabi ki inancı olmayan bir anneyle aynı annelik algısına sahip değilim. Ona örnek olmaya çalışıyorum. Biz namaz kılarken âmin dedirtmeyi öğretiyorum, ismini seçerken bile ben Müslüman bir ailenin çocuğuyum imajını verecek bir isim seçtim*" (K-2)

K-9 kodlu katılımcı ise gündelik dini pratiklere çocuğunu da dahil etmekte ve annelik tecrübesini inancından ayrı bir yere koyamayacağını ifade etmektedir:

"*Anneliğimi inancımdan ayrıştıramam. Biz Müslümanız ve çocuğumu da Müslüman bir insan olarak yetiştirmek üzerine çaba sarf ediyorum. Namaz kılarken, Kuran okurken onu*

da yanımda bulunduruyorum, dini pratiklerime onun da eşlik etmesine olanak sağlıyorum." (K-9)

Antoine Vergote'ye göre çocuğun din eğitimine etki eden faktörlerin başında yakın çevresi gelmektedir. Sosyolog Watch'a göre de hangi kültüre mensup olursa olsun çocukların dini tavırları ile ailedeki yetişkinlerin dini tavırları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır.[90] Bu bağlamda katılımcılara yönelttiğimiz *'Çocuğunuza din eğitimi vermeyi düşünüyor musunuz?'* sorusuna katılımcıların tamamına yakını din eğitiminin çocuğun sahip olduğu ilk sosyal grubu olan ailede verilmesi gerektiğinin altını çizmektedir:

"*Din eğitimi ailede yaşayarak verilmeli. Din eğitimi kitabın başına oturarak verilmez. Dışarı çıkarken namaz kılıp çıkarız, planlarımızı ona göre yaparız. Hapşırınca elhamdülillah deriz. Din böyle yaşanır, çocuk neyi görürse onu normal kabul eder.*" (K-5)

"*Şu an ben dinimin gerektirdiği ritüelleri yapıyorsam bu demektir ki çocuğumun din eğitimi başlamış demektir. Çocuğum ben namaz kılarken yanımda namaz kılıyor, örtündüysem dışarı çıkacağımızı biliyor. Çocuğum dinen kendi bireysel sorumluluğu başlayacak yaşa geleceğe kadar benim sorumluluğumda ve ben onu kendi inancımın gerekliliklerine göre yetiştirmekle sorumluyum. Bu eğitimin de herhangi bir kurumdan ziyade ailede verilmesi gerektiğini düşünüyorum.*" (K-8)

"*Doğdukları günden beri İslami bir eğitimin içindeler zaten. Her çocuğun dini algılaması farklıdır. Bu sebeple onlara baskı yapmadım hiç. Yavaş yavaş, sindire sindire. Bu budur demek yerine hayatın içine entegre ederek, yaşayarak öğrenmelerini sağladık. İslam'ın şartlarını, imanın şartlarını öğretmek mesele değil. Çocuk aileden dini yaşantıyı, hassasiyeti görmeli.*" (K-11)

"*Çocuğuma aile ortamında, hayatın doğal akışı içerisinde din eğitimi vermeye çalışıyorum. Bazen karşılaştığımız bir olay ya da okuduğumuz bir kitap ya da izlediğimiz bir film sohbet sebebi oluyor. Uzatmadan kısa ve net cümlelerle Kuran ve sünnetten alıntılarla aktarıyorum. Bazen yaptığım iyilik ve ibadetlerdeki gerekçemi dillendiriyorum. Namazımı*

[90] Antoine Vergote, "Çocuklukta Din," çev. Erdoğan Fırat, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.22, 1978, s.316.

kıldım, rahatladım ya da bugün Kuran okuyamadım, kendimi hiç iyi hissetmiyorum gibi cümlelerle dini hayatın içinde bir değer olarak aktarma gayretindeyim." (K-7)

Sonuç olarak dindarlık düzeyi ve annelik deneyimleri arasında sıkı bir bağ olduğunu söylememiz mümkündür. Nitekim katılımcılarımızın tamamı annelik kimliklerinin şekillenmesinde sahip oldukları dini inancın belirleyici faktör olduğundan bahsetmektedir. Çocuk bakımı ve eğitimi gibi konuları dini inançlarının da bir gereği olarak kabul eden katılımcılarımız, çocuğu Allah'ın emaneti olarak görmektedir. Onlar için bu emanete sahip çıkmak aslında bir kulluk görevini de yerine getirmektir.

Bununla birlikte çocuğun dini kimlik kazanmasında aile kurumu önemli bir konumda değerlendirilmektedir. Katılımcılarımızın tamamına yakını çocuğun dünyaya gelmesinden itibaren din eğitiminin başladığını, anne ve baba rol modelliğinde bir dini kimlik kazanımının gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmektedir.

2.8.2. Kuşak Faktörü

Kuşak kavramı sosyal bilimler alanında aynı zaman diliminde dünyaya gelen ve yaşadığı dönemin sosyo-ekonomik şartları doğrultusunda benzer karakter özelliklerine sahip bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Toplumsal değişmenin varlığını en yoğun şekilde hissettirdiği aile kurumuna duyulan algıda da aynı kuşak mensupları tarafından benzerlikler söz konusudur.[91]

Çalışmamızın örneklem grubunu oluşturan annelerin tamamı Y kuşağına mensuptur. Kuşağa adını veren Y harfi İngilizcede neden anlamına gelen why sözcüğünü ifade eder ve bu kuşağın eleştiren ve sorgulayan yönüne dikkat çeker. Bu kuşağa mensup bireyler bağımsızlıklarına düşkün, otoriteyi kabullenmekte zorluk yaşayan ve bireysellikleriyle ön planda olan bireyler olarak kabul edilirler.

Aynı yaş aralığındaki kadınların benzer annelik algılarına sahip olması kuşak değişkeninin annelik kimliğini inşa etmedeki rolünü kavrayabilmek açısından önemlidir.

[91] İrem Paker Tükel, "Y Kuşağı Temsilcilerinin Aile Algıları Üzerine Bir Analiz", **Akademik İncelemeler Dergisi**, C.13, S.1, 2018, s.23.

Araştırma grubumuzun annelik rolü üzerine söylemleri değerlendirildiğinde Y kuşağının karakteristik özellikleriyle örtüşen birtakım bulgulara rastladığımızı ifade edebiliriz.

Teknoloji tutkunu olarak tanımlanan Y kuşağı günlerinin büyük bölümünü medya ve iletişim ağlarında geçirmektedir.[92] Her an *online* olabilen kuşak temsilcilerinin dışarı ile olan bu etkileşimleri hayatı yaşayış ve algılayış biçimlerini de şekillendirmektedir. Nitekim annelik rolünün de bu *dışa dönük* olma halinden etkilendiğini söylememiz mümkündür.

Kuşaklar arası aktarım yoluyla edinilen annelik deneyimleri, günümüzde artık farklı kaynaklardan da öğrenilmektedir. Bu noktada, internet kullanımının yaygınlaşmasıyla kadınlar online platformlarda hamilelik süreçleri, çocuk bakımı ve eğitimi, annelik deneyimleri gibi konularda birbirleri ile fikir alışverişi yapmaktadır. Bunun sonucu olarak da annelik deneyimleri geleneksel bağlamından kopup bireysel ve özgün bir form kazanmaktadır.[93] Çalışmamızın örneklem grubunu oluşturan katılımcıların söylemlerini değerlendirdiğimizde de *sosyal medya* kavramı dikkat çekici bir noktadadır. Katılımcılar annelik deneyimlerinin kaynaklarını ifade ederken sosyal medyadan faydalandıklarını belirtmişlerdir:

"*Annelik kesinlikle süreç içerisinde öğrenilen bir şey. Tabi ki içgüdünün de katkısı vardır. Ama öğrendiklerimize göre şekil alıp renk değiştiriyoruz. Bizim neslin en büyük kazancı annemizden şunu gördük yapalım demiyoruz, araştırıyoruz. Sosyal medyada güvendiğim uzmanları, doktorları takip ederek, makaleler okuyarak anneliğimi geliştiriyorum.*" (K-10)

"*Anneliği içgüdüye bıraktığınız zaman çocuğu tehlikelerden koruyorsun, besliyorsun vs ama annelik sadece bu değil, öğrenilebilen bir tarafı da var. Ben mesela sosyal medyada konuyla ilgili uzmanları takip ederim, seminerler dinlerim.*" (K-1)

Y kuşağı temsilcilerinin üçte ikisi beş yaşından önce bilgisayarla tanışmış olup, dijital medya ile büyüyen ilk kuşak olma özelliğine sahiptir. Kendinden önceki kuşaklara nazaran teknolojiye daha açık ve her türlü bilgiyi kaynağından öğrenmeye eğilimlidir.[94] Katılımcılarımızın ifadelerinde de dikkat çekici kavramlardan bir tanesi *teknoloji* kavramıdır.

[92] Odabaşı, s.48.
[93] Bozkurt, s.31.
[94] Tükel, s.28.

Bazı anneler kendileri ile X kuşağının annelik deneyimlerinin farklılaşmasını teknoloji kullanımı ile açıklamıştır:

"*Anneliğin değişmesinde teknolojinin gelişmesi de etkili bence. Biz bilgiye direkt olarak muhatabız, annelerimiz hayatlarında pedagog görmedi.*" (K-3)

"*Ninelerimiz anne babalarının yanında çocuklarını sevemezdi mesela, çok ayıp karşılanırdı. Annelerimiz biraz daha rahat olmuş bu konuda ama bizim jenerasyon kadar değil. Biz bugün çocuklarımıza çok rahat sevgimizi gösterebiliyoruz. Sosyal medya, teknoloji bu konuda çok büyük etken bence.*" (K-9)

"*Tabi ki fark var. Bu farkın temel sebebi benim bilgiye erişim olanaklarımın fazla olması. İhtiyaç duyduğum bir şeye anında ulaşabiliyorum, kafamdaki soru işaretlerini tek tuşla giderebiliyorum. Bu da doğal olarak anneme göre anneliğimi çok farklılaştırıyor.*" (K-8)

Bireyselliklerine ve özgürlüklerine düşkün olmalarıyla bilinen Y kuşağı mensuplarının bu karakteristik özelliklerine annelik söylemlerinde de rastlamak mümkündür. K-1 kodlu katılımcının konuyla ilgili ifadeleri bu duruma örnek gösterilebilir:

"*Çocuktan bağımsız bir şey yapamama düşüncesi., bana muhtaç olması beni yoruyor, bunalmış hissediyorum. Her anne böyle mi diye düşünüyorum. Çocuğumla çok fazla vakit geçirince sıkılıyorum*." (K-1)

Araştıran, sorgulayan ve isteklerinde kararlı olan Y kuşağının annelik kimlikleri de bu özelliklerinden büyük oranda payını almıştır:

"*Annelik deneyimimde en güçlü yanım şu, bir şeyin doğru olduğuna inanıyorsam onu yaparım, dış sesleri dinlemem. Yeri geliyor eşimi bile dinlemiyorum. Karşımdakinin bunun doğrusunun ne olduğuna dair benim kadar emek vermediğini biliyorum.*" (K-3)

Y kuşağı tüketim toplumu ile anılan ve karakteristik özellikleri de bu doğrultuda gelişen ilk kuşak olma özelliğini taşımaktadır. Kuşak temsilcileri tüketme eylemi ile kendilerine bir kimlik inşa etmektedir. K-15 kodlu katılımcı da bu durumun annelik deneyimlerini nasıl etkilediğini şu şekilde dile getirmektedir:

"*Şu an tüketim çağındayız. Tüketebilmek için alım gücüne sahip olmamız gerekiyor, bunun için de çalışmamız gerekiyor. Anneler çalışınca da annelik değişiyor. Şu an 1 yaşında çocuğunu bırakmak normal sayılıyor*." (K-15)

Y kuşağı için aile kavramı kendinden önceki kuşaklarda olduğu gibi hala önemini korumakla birlikte içerdiği anlam ve aile içi rol ilişkileri açısından oldukça farklılaşmaktadır.[95] Kuşak temsilcileri için geleneksel ataerkil aile yapısı sorgulanmakta ve anne baba ve çocuk rollerine atfedilen davranış kalıplarında değişiklikler gözlenmektedir.

Sonuç olarak katılımcı grubumuzun mensubu olduğu kuşağın annelik kimliklerini şekillendirme noktasında belirleyici faktörlerden bir tanesi olduğunu söylememiz mümkündür. Y kuşağının karakteristik özelliklerinin katılımcılarımızın annelik deneyimleri ile ilgili söylemlerinde varlığına sıkça karşılaşılmaktadır. Bununla birlikte Y kuşağının içinde doğup büyüdüğü sosyal düzenin, teknolojik gelişmelerin, küreselleşme, modernleşme gibi toplumsal değişmelerin örneklem grubunun annelik kimlik ve deneyimlerini doğrudan ya da dolaylı etkilediği görülmektedir.

2.8.3. Eğitim Faktörü

Yapılan araştırmalar yüksek eğitimli ebeveynlerin çocuk gelişimi hakkında daha bilgi sahibi olduklarını, çocuklarıyla daha etkili iletişim kurabildiklerini ve onlara daha yüksek seviyede bilişsel uyaran ile duygusal destek sağladıklarını göstermektedir.[96] Bulgulara göre, annenin eğitim seviyesi çocuğun duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimi hakkında bilgisi ve olumlu ebeveynlik davranışlarını etkilemektedir. Eğitim düzeyi arttıkça çocukla kaliteli vakit geçirmek, yönlendirici ve eğitici olmaya çalışmak, bilinçli ve sabırlı olmaya özen göstermek gibi annelik rolüne dair birtakım pratiklerde de farklılıklar meydana gelmektedir.[97] Yine yapılan araştırmalara göre yüksek eğitim düzeyine sahip annelerin çocuk yetiştirme hedefleri arasında kendisini gerçekleştirme ve bağımsızlık duygusu kazanması gibi becerilerin kazanımı

[95] Tükel, s.27.
[96] Melike Nacak ve Diğerleri, "Metropol ve Anadolu'da Ebeveynlik: Biliş ve Davranışlarda Şehrin ve Eğitim Düzeyinin Rolü", **Türk Psikoloji Dergisi**, C.26 S.67, Haziran 2011, s.88.
[97] Uğurlu, s.20.

vurgulanırken, daha düşük eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarından beklentileri ise itaatkar ve uysal olmaları yönündedir.[98]

Araştırmamızın örneklem grubunu lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim görmüş anneler oluşturmaktadır. Yüksek eğitimli olarak tanımlayabileceğimiz bu grubun sahip oldukları eğitim düzeyi ile annelik kimlikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Katılımcılarımızın konu ile ilgili görüşleri de bu durumu doğrular niteliktedir:

"*Eğitim düzeyim anneliğimde büyük rol oynuyor, en başta benim kişiliğimi geliştirmemde ve kim olduğumu bulmamda çok etkili oldu. İlköğretim mezunu olsam da kötü bir anne olmazdım ancak bu kadar bilinçli, dünyada olup bitenin bu kadar farkında olmazdım.*" (K-14)

"*Ben eğitimimin annelik deneyimlerimi olumlu yönde etkilediğini düşünüyorum. Çünkü eğitim düzeyi ne kadar artarsa farkındalık ve bilincin bununla paralel olarak artacağını düşünüyorum. Sözgelimi ilkokul mezunu olsaydım benim annelik ve çocuk gelişimi ile ilgili okumalarım ya da farkındalıklarım daha az olacaktı. Ayrıca çevremdeki çocuk sahibi anneler de ortamlarım, paylaşımlarım da o seviyede olacaktı. Ama şu an lisansüstü bir seviyede eğitim görüyorum ve çevremdeki anneler de bu seviyede, dolayısıyla onların da çocuk eğitimine dair deneyim ve fikirleri daha üst seviyede ve bizim paylaşımlarımız da bu seviyede oluyor. Eğitimim devam ettiği için sürekli kendimi geliştirme, kendimi daha ileri götürme algısına sahibim. Bu hem çalıştığım alan için hem de çocuk gelişimi konusunda da böyle. İlaveten şu kanıdayım, annelik sadece öğrenilerek yapılan bir vazife değildir. Ama okuyarak öğrenilerek geliştirilebilecek bir şeydir. Eğitim arttıkça anneliğimi nasıl daha ileriye götürebilirim kaygısı ile insan daha iyi annelik sergiliyor bence.*" (K-9)

"*Eğitimli bir kadın daha iyi annedir demiyorum ama eğitim düzeyimiz annelik yapma çeşidimizi etkiliyor, daha araştırmacı daha farkındalık sahibi oluyoruz. Eğitim düzeyi daha düşük olan anneler, çevrelerinden ya da annelerinden gördüğü anneliği tekrar ederken eğitim düzeyi yüksek anneler olarak yeni bir çeşit annelik sergiliyoruz.*" (K-5)

"*Kesinlikle eğitim düzeyinin anneliği etkilediğini düşünüyorum. Elbette daha alt bir eğitim seviyesine de sahip olsaydım okumalar yaparak, kendimi geliştirerek bilinçli bir anne*

[98] Nacak, s.87.

olabilirdim. Sahip olduğum eğitim seviyesi şu yönde etkilemiş olabilir. Biz araştırmacıyız ve bazı şeyleri araştırma yapmadan uygulayamıyoruz. Basit bir hastalık dahi olsa kaç tane makale okuyoruz. Araştırmacı olmayan ya da daha alt seviye eğitime sahip anneler bu tarz okumalara başvurmayacaklardır muhtemelen." (K-10)

"*Eğitim hayatında olduğun sürece farklı okuma yollarını öğreniyorsun. Her bilginin doğru olmadığını, araştırma yöntemlerini öğreniyorsun. İhtisasın farklı bir alan olsa da bu kazanım çocuk eğitiminde de işine yarıyor. Kulaktan dolma bilgileri sorguluyorsun. Bir de şu açıdan etkiliyor, arkadaş çevren de eğitim düzeyine göre şekilleniyor ve onların tecrübesi ve tavsiyelerine başvuruyorsun sonuçta, bu da anneliğini etkiliyor.*" (K-15)

Katılımcılarımız eğitim düzeylerinin annelik kimliklerine olan etkilerini *farkındalık sahibi olmak, araştırma yapmak, bilinçli olmak* şeklinde sahip oldukları özelliklerle açıklamaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe bilimsel bilgiye ve uzman görüşlerine başvuru oranı artmakta, kuşaklar arası aktarılan geleneksel annelik tecrübelerinden daha az yararlanılmaktadır. Nitekim katılımcılarımızın büyük çoğunluğu annelik tecrübe ve algılarının annelerinden farklı olduğunu ifade ederken, kendilerinin bilimsel bilgi ile doğrudan muhatap olmalarının bu durumu etkilediğini düşünmektedir.

K-11 kodlu katılımcı annesinden farklı bir annelik algısına sahip olmasını eğitim faktörü ile açıklamakta, kardeşleri okumadığı için ise anneleriyle benzer bir annelik deneyimi gerçekleştirdiklerini düşünmektedir:

"*Annemle benim anneliğim arasında uçurum var. Bunun eğitimle alakalı olduğunu düşünüyorum. Kız kardeşlerim okumadı, onların anneliği anneme benziyor. Ben geldim, evlendim, anne oldum, çocuk yetiştirip çamaşır bulaşık yıkayıp bu hayattan göçerim gibi bir anlayış var eskilerde. Bundan farklı bir hayat felsefesi olanı anlayamıyorlar.*" (K-11)

Örneklem grubumuzun ideal annelik tanımlarında da yoğun olarak karşımıza çıkan *kendisini geliştiren, farkındalık sahibi olan, rehberlik edebilecek düzeyde olan* gibi tasvirler de eğitimli annelerin annelik algısı hakkında fikir vermektedir. Bununla birlikte çoğu katılımcı annelik deneyimini edinirken *uzman görüşleri, çocuk gelişimi kitapları, makaleler* gibi kaynaklardan faydalandıklarını belirtmiştir. Tüm bu deneyimlerin annelerin sahip olduğu eğitim düzeyi ile yakından ilişkili olduğunu söylememiz mümkündür.

Yapılan araştırmalara göre daha fazla sözlü iletişim becerisine sahip yüksek eğitimli anneler çocuk eğitiminde de dikte edici bir dilden ziyade açıklayıcı bir dil kullanmaktadır.[99] Katılımcı grubumuzdaki annelerin farklı sorularda verdiği yanıtlarda bu durumu gözlemlemekteyiz:

"*En güçlü yönüm sanırım onunla iletişimimin güçlü olması için çok çabalamam oldu. Küçüklükten beri duygularını ifade etmesi için yüreklendirmeye çalıştım. Bir şeyi yasaklıyorsam sebebiyle izah ettim. Günlerimi oyun merkezli planladım. İletişimde bir yetişkin gibi görmeye çalıştım onu.*" (K-7)

"*En güçlü olduğum noktam ise iletişim konusundaki gayretimi söyleyebilirim. Çocuğumla bir birey olarak iletişim kurmaya çalışıyorum*." (K-8)

Bir diğer değinilmesi gereken nokta ise sahip olunan eğitim düzeyi ve çocuk sayısı arasındaki ilişkidir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ile ülkemizde dünyaya gelen çocuk sayısı oranında bir düşüş gözlenmektedir. Bu duruma ek olarak kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe evlilik yaşı da yükselmektedir. TÜİK raporlarına göre Türkiye'de her geçen dönemde ilk evlilik yaşı sürekli yükselme eğilimi içindedir. Evlilik yaşının yükselmesi ile sahip olunan çocuk sayısı arasında da bağlantı vardır. Dolayısıyla eğitim düzeyi ve annelik arasında bir bağ kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.[100] 15 katılımcıdan oluşturduğumuz örneklem grubumuzun ortalama yaşı 30'dur. Sahip olunan çocuk sayısına baktığımızda; 12 katılımcının tek çocuğu var iken, 3 katılımcının ise 2 çocuğu vardır. Bu veriler de TÜİK raporlarını destekler niteliktedir.

Yine TÜİK verilerine göre kadınlarda eğitim düzeyi arttıkça çalışma hayatına katılımının da arttığı gözlenmektedir. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %15,2, yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı ise %71,3 olarak saptanmıştır.[101] Örneklem grubumuzdaki 15 katılımcıdan 10'u aktif çalışma hayatına sahip, 2'sinin öğrenciliği devam etmektedir ve 3 katılımcı ise ev hanımıdır. Ev hanımı olan annelerin tamamı lisans mezunudur. Bununla birlikte bu durum katılımcı grubumuzun annelik deneyimlerini de etkilemektedir. Çocukların gündüz bakımı anneanne/babaanne veya bakıcı

[99] Nacak, s.87.
[100] Uğurlu, s.8.
[101] Selmin Şenol, Seda Ardahan Sevgili, "Çalışan Anneler ve Emzirme Hakkı**", 2. Uluslararası Kadın Kongresi, Güçlendirilmek Yerine Güçlenmek ve İlerlemek**, İzmir: 4-5 Ekim 2018, s.222.

tarafından verilmekte yahut kreşe gönderilmektedir. Anneler ise akşamları ve tatil günleri çocuklarıyla vakit geçirebilmektedir.

Çalışmak ve annelik gibi kültürel anlamda iki zıt kavramın bir araya gelmesinin çalışan annelerde birtakım duygu karmaşaları yarattığını söylememiz mümkündür. Örneğin çalışan annelerle yapılmış bir çalışmanın çıktılarına göre katılımcılar çalışan anne olmaya özgüven, özsaygı, çocukların geleceğine yapılan yatırım, çocuklara rol model olmak, daha mutlu hissetmek gibi anlamlar yüklerken diğer taraftan yetersizlik, kaygı, çocuklardan ayrı kalma gibi durumların yarattığı vicdan azabından bahsetmektedir.[102] Benzer şekilde bizim araştırmamızda da çalışan anneler hem iş hem ev sorumluluğunu üstlenmenin yarattığı bölünmüşlük ve yetersizlik duygusundan bahsederken aynı zamanda çalışma hayatında olmalarının annelik deneyimlerini olumlu anlamda etkilediğinden bahsetmektedir:

"*Bölünmüşlük duygusu oluyor tabii, bir koşuşturma ve yetişememe durumu. Anneliğimde eksiklikler olabiliyor diye endişelere kapılıyorum, sonra kendimi teselli ederken buluyorum. Ama çalışmak beni daha pozitif ve üretken biri yaptı, sadece evde olmak beni mutsuz ederdi ve daha iyi anne yapmazdı sanırım.*" (K-5)

"*Daha fazla yoruluyorum, daha fazla bölünüyorum. Sorumluluklarım artmış oluyor. Ama kendi istediğim alanda üretim yapmış olmanın mutluluğu ile evde olduğum vakitlerde de daha verimli olduğumu düşünüyorum*." (K-9)

"*Çalışma hayatı benim anneliğime çoğunlukla olumlu katkı yapmış sanırım. Annelerimiz gibi altın günlerimiz, komşu gezmelerimiz yok. Ninelerimiz gibi bir yandan sosyalleşip bir yandan işlerimizi elbirliğiyle yaptığımız bir ortamda değiliz. Bundan dolayı sosyalleşme bizim için ekstra bir çaba sarf etmemiz gereken durum artık. Evde bulunduğum zamanlarda mükemmeliyetçi yapımdan dolayı her işi o an bitirme gayretine giriyorum. Ve bu inanılmaz yorucu oluyor. Farkında olmadan ikinci plana atıyorum oğlumu. Hiç sıra ona gelmiyor. Belki şu an için tek çocuk olduğu için, yakın çevrede yaşıtı çok olmadığı için... Ama bana düşkün olması beni psikolojik olarak yoruyor. Ev bir süre sonra girdaba dönüyor. Ancak şu an sabah öğle akşam saatlerimi, temizlik çamaşır vs. yi de onunla geçireceğim vakti de planlayabiliyorum. Tabi ki böyle de başka vicdan azapları oluyor ama ben psikolojik olarak*

[102] Olca Sürgevil Dalkılıç (Ed.), **Çalışanne: Kadın Akademisyenlerin Kaleminden Çalışma Yaşamında Annelik**, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015, s.438.

daha sağlıklıyım. Bendeki iyi olma hali onu da etkiliyor tabi ki. O da daha uyumlu oluyor." (K-7)

Sonuç olarak sahip olunan eğitim düzeyi ve annelik rolü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmek mümkündür. Yüksek eğitim seviyesine sahip kadınların annelik deneyim ve algıları farkındalık sahibi olmak, bilinçli olmak ve araştırma yapmak ekseninde gerçekleşmektedir. Bu durumun doğal bir çıktısı olarak annelik deneyimleri kuşaklar arası sosyal aktarım yolu ile öğrenilmekten ziyade bilimsel bilgi ve uzman yorumları çerçevesinde şekillenen bir hal almaktadır. Dolayısıyla annelik rolünün geçirdiği dönüşümde annenin sahip olduğu eğitim seviyesinin payı oldukça önemlidir.

SONUÇ

Eğitimli, dindar ve Y kuşağına mensup kadınlardan oluşan örneklem grubumuzun annelik algı, deneyim ve kimliklerini ortaya koymak çalışmamızın ana konusunu oluşturmuştur. Bu doğrultuda ilgili kriterlere uygun 15 anne ile mülakat yapılarak kendilerine 25 soru yöneltilmiştir. Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar neticesinde elde edilen bulgular doğrultusunda birtakım çıkarımlar yapmamız mümkündür.

Araştırma grubumuzun dindar kimliğe sahip olmalarının annelik algılarını en fazla şekillendiren faktör olduğu tespit edilmiştir. Annelik rolünün yaratılıştan kadının fıtratında var olduğu, çocuğun anne ve babaya Allah'ın emaneti olduğu düşüncesi ve inançlı bir çocuk yetiştirme arzusu örneklem grubundaki hâkim görüştür.

Genç, eğitimli ve dindar kadınların kendilerine özgü bir annelik modeli geliştirdiklerini söylememiz mümkündür. Bu doğrultuda kendi ifadeleri ile *geleneksel ve modern arası* bir annelik tipolojisine sahip oldukları ifade edilebilir. Bu durum örneklem grubunun hem dindar hem de genç ve eğitimli olmasının doğal bir çıktısı olarak kabul edilebilir. Nitekim dindar kimliğe sahip olmaları çocuğa ve annelik rolüne bakış açılarını modern annelikten ayırırken, eğitimli ve genç yaşta olmaları ise geleneksel annelik tiplemesinden uzaklaşmalarına sebebiyet vermektedir. İki annelik modelinin harmanlandığı özel bir annelik yorumu karşımıza çıkmaktadır.

Annelik sosyo-kültürel değerler çerçevesinde şekillenen ve içeriğine dönemsel olarak farklı anlamlar yüklenen bir roldür. Katılımcı grubumuzun ifadeleri de annelik algı ve deneyimlerinde yaşanan dönüşümü tasdikler niteliktedir. Bu doğrultuda kendi annelerinin annelik algı ve deneyimlerinden farklı bir konumda olduklarının altını çizmişlerdir. Bu farklılığın temel sebebi olarak da çağın ve imkanların değişmesinin annelik rolü üzerindeki etkilerini örnek göstermişlerdir.

Teknoloji tutkunu olarak nitelendirilen Y kuşağının bu özellikleri annelik deneyimlerini de etkilemektedir. Katılımcı grubumuzun çoğunluğu annelik deneyimlerinin kaynaklarını paylaşırken sosyal medya platformlarından faydalandıklarını belirtmişlerdir.

Bununla birlikte annelik algılarının şekillenmesinde bilgiye hızlı erişim imkanının rolünü vurgulamışlardır.

Pleck'e göre babalığın tarihsel süreçte yaşadığı rol değişimleri üç evrede özetlenebilir. 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla kadarki süreçte evin geçimini üstlenme sorumluluğu ile ilişkilendirilen babalık rolü, 1940'lardan 1970'li yıllara kadar ise cinsiyet rol modelliği ile ön plana çıkmaktadır. Günümüzde ise yeni yetiştirici bir baba modelinin varlığı söz konusudur. Katılımcı grubumuzun ifadelerinde de bu *yeni baba* figürünün varlığı kendisini hissettirmektedir. Katılımcıların tamamına yakını eşlerinin çocuk bakımına katılım sağladığını belirtmektedir. Ancak bu katılımın mahiyetinde farklılaşmalar söz konusudur. Kimi ailede baba çocuk bakımına sorumluluk refleksiyle yaklaşırken kimi ailede ise anneye yardımcı rolündedir.

Kadının iş hayatında aktif rol alması ve ekonomik bağımsızlığını kazanması gibi etkenler aile içindeki rol dağılımlarının değişmesi süreci ile yakından ilgilidir. Büyük çoğunluğu çalışan kadınlardan oluşan örneklem grubumuzun ifadelerinde de bu rol dağılımlarındaki değişme kendisini göstermektedir. Ancak bu değişim mutlak bir eşitlik çerçevesinde ele alınmamaktadır. Annelik ve babalık, kadınlık ve erkeklik rol ve statüleri arasındaki ayrım varlığını hala korumaktadır. Bununla birlikte katılımcılar tarafından erkeklerin ev içi sorumluluklara dahil olması ve çocuk bakımına katılım sağlaması olması gereken bir durum olarak sıklıkla dile getirilmektedir.

Katılımcı grubumuzun kız ve erkek çocukların cinsiyet rollerine ilişkin düşünceleri ise fıtrat kavramı etrafında şekillenmektedir. Yine bu noktada dindar kimliğe sahip olunması bu algının şekillenmesinde birincil faktördür. Nitekim genel kanaat, yaratılıştan gelen iki farklı cinsiyetin var olduğu ve bu cinsiyetlerin fıtratlarına uygun şekilde davranılması gerektiği yönündedir. Bununla birlikte bu farklılık geleneksel toplumlarda kadın ve erkek rollerinden beklenilen davranış kalıpları ile değil cinsel kimlik kazanımının gerçekleşmesi noktasında ele alınmaktadır.

Çocuğun dini kimlik kazanması noktasında aile kurumu önemli bir noktada durmaktadır. Görüşmelerimiz esnasında katılımcılarımızın tamamı din eğitiminin çocuğun küçük yaşlarından itibaren öncelikle ailede anne baba örnekliği ile verilmesi gerektiği düşüncesini dile getirmiştir.

Katılımcı grubunun mensubu olduğu kuşağın annelik deneyim ve kimliklerini şekillendirme noktasında belirleyici faktörlerden bir tanesi olduğunu söylememiz mümkündür. Y kuşağının karakteristik özellikleri ve içinde doğup büyüdüğü sosyal düzenin izleri grubun annelik söylemlerinde kendisini göstermektedir. Sorgulayıcı ve eleştiren bir yapıya sahip olan kuşak mensupları annelik deneyimlerini geleneksel annelik öğretilerinden farklı bir konumda kurgulamaktadır. Annelikleri üzerine düşündüklerini, emek verdiklerini ve sürekli bir araştırma içinde olduklarını belirten katılımcılar için annelik, geliştirilmesi ve sorgulanması gereken bir olguyu ifade etmektedir.

Görüşmelerimiz esnasında, katılımcı grubumuzun sahip olduğu eğitim düzeyi ve annelik algıları arasında anlamlı bir ilişkinin mevcudiyetini destekler nitelikte bulgulara rastlanılmıştır. Bu doğrultuda *farkındalık sahibi olmak, araştırma yapmak, bilinçli olmak* gibi nitelikler eğitim seviyesi ve annelik deneyimleri çerçevesinde yorumlanmıştır. Eğitim seviyesi ve annelik rolü arasındaki ilişki hakkında söylenebilecek bir başka husus da katılımcı grubunun yaş ortalaması ve sahip oldukları çocuk sayısı ile ilgilidir. Yüksek eğitim seviyesine sahip olan örneklem grubunun yaş ortalaması 30 iken, 12 kadın tek çocuğa 3 kadın ise 2 çocuğa sahiptir. Bu durum da eğitim seviyesi arttıkça evlenme yaşının arttığı ve çocuk sayısında düşüş yaşandığına dair verileri destekler niteliktedir.

Araştırma grubunun kadınlık algıları için annelik rolü önemli bir noktada durmaktadır. Genel olarak annelik kadın kimliğini tamamlayan, güçlendiren ve besleyen bir rol olarak tasvir edilmiştir. Bununla birlikte kadın kimliğinin yalnızca annelik rolü ile ilişkilendirilmemesi gerektiği, kadının tek sosyal rolünün annelik olmadığı düşüncesi katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

Çalışmak ve annelik gibi kültürel anlamda birbirine zıt iki olgunun bir araya gelmesinin çalışan annelerde duygu karmaşası yarattığı gözlenmiştir. Bölünmüşlük ve yetersizlik hissi ile aynı zamanda bir ifade alanı olarak görülen üretim hayatına dahil olma düşüncesinin vermiş olduğu kendini gerçekleştirme duygusu arasında bir annelik deneyimi gerçekleştirdikleri söylenebilir.

Sonuç olarak eğitimli, dindar ve Y kuşağına mensup kadınların annelik algı, deneyim ve kimliklerini ortaya koyma gayreti ile yola çıktığımız bu çalışmanın din sosyolojisi ve kadın

çalışmaları literatürüne ufak bir katkı sağlamasını ve bundan sonra yapılacak daha kapsamlı çalışmalar için bir başlangıç niteliğinde olmasını ümit ederiz.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Orhan, H. Zeynep Batur ve Nisa Ekşili. "Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağıyla Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar", **Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.19, 2014, 165- 182.

Akkaya, Ümit Harun. "Y Kuşağı İlahiyat Öğrencilerinde Model İnsan Algısı", **Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.15, 2019, 43-84.

Aktaş, Celalettin ve Berk Çaycı, **Yeni Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Sosyal Hayattaki Rolü** https://www.academia.edu/5175989/Yeni_Enformasyon_ve_%C4%B0leti%C5%9Fim_Teknolojilerinin_Sosyal_Hayattaki_Rol%C3%BC_The_Role_of_New_Information_and_Communication_Technologies_in_Social_Life , (20 Kasım 2021)

Aktaş, Gül ve Merve Handan Özden. "Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Kuşaklararasında Anneliğin Dönüşümü: Denizli İli Örneği", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.51, Aralık 2020, 96-120.

Akyüz, Niyazi ve İhsan Çapçıoğlu (Ed.). **Din Sosyolojisi El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.

Altaş, Berre. **Tüketim Toplumunda Anneliğin Yeni Görünümleri**, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2018.

Altuntuğ, Nevriye. "Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili", **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, C.4, S.1, 2012, 203- 212.

Badinter, Elisabeth. **Kadınlık mı Annelik mi?**, Ayşen Ekmekçi (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Bahar, Beyza. **Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Annelik Rolü: Elisabeth Badinter ve Eleştirel Annelik Teorisi**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2019.

Bauman, Zygmunt. **Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?**, F. Çoban, İ. Katırcı (çev.), Ankara: De Ki Yayınları, 2010.

Bayar, Büşra. **Y Kuşağı ve Türkiye'de Y Kuşağına İlişkin Çalışmalar**, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2019.

Bayer, Ali. "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.8, 2013, 101-129.

Bora, Aksu ve İlknur Üstün. **Sıcak Aile Ortamı**, İstanbul: TESEV Yayınları, 2008.

Bozkurt, Aslıhan. **Annelik Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2019.

Ceylan, Tuncay. "Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.15, S.1, 2011, 89-104.

Coward, Rosalind. **Şu Hain Kalplerimiz**, Aksu Bora, Asuman Emre (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.

Çalışır, Hüsniye. **İlk Kez Anne Olan Kadınların Annelik Rolü Başarılarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2003.

Çayboylu, İrfan (Ed.). "Ailede Roller ve Sorumluluklar", **2001 Yılı Aile Raporu**, Ankara: 2002.

Çetin, Halis. "Gelenek ve Değişim Arasındaki Kriz: Türk Modernleşmesi", **Doğu Batı Dergisi**, S.25, 2003, 11-40.

Dalay Tez, Z. Çiğdem**. Ataerkil Toplumda Gönüllü Çocuksuzluk: Türkiye'de 'Gönüllü Çocuksuzluk'u Seçen Kadınlara Dair Algı ve Yaklaşımlar**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Dedeoğlu, Saniye. "Toplumsal Cinsiyet Rolleri Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği", **Toplum ve Bilim**, S.86, 2000, 139-170.

Elçi Özcan, Dicle. **Anneliğin Toplumsal İnşası ve Anne Ol(a)mayan Kadınlar**, Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2020.

Eroğlu, Feyzullah. **Davranış Bilimleri**, İstanbul: Beta Basım Yay., 2007.

Giddens, Anthony. **Modernliğin Sonuçları**, Ersin Kuşdil (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.

Gülkaya Timurturkan, Meral. "Felsefi Bedenden Sosyolojik Bedene", **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**, S.1/4, Temmuz 2008, 1-14.

Günay, Ünver. **Din Sosyolojisi**, 14. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.

Gündüz, Şafak ve Tuğrul Pekçetaş. "Kuşaklar ve Örgütsel Sessizlik/Seslilik", **İşletme Bilimi Dergisi**, C.6, S.1, 2018, 89-115.

Gürçayır Teke, Selcan. "Dönüşen Anneliğe Yönelik Netnografik Bir Analiz: Blogger Anneler", **Milli Folklor Dergisi**, S.103, 2014, 32-47.

Hançer, Ayşegül. "Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının "Annelik" Kimliğine Eleştirel Bir Bakış", **Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergis**i C.1, S.2, 2018, 177-202.

Kakaliçoğlu, Cevahir. **Modern Toplumda Değişen Toplumsal Roller Bağlamında Babalık ve Babalık Deneyimleri: İstanbul Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Koç, Özlem, Hava Özkan ve Hediye Bekmezci. "Annelik Rolü ve Ebeveynlik Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", **Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi**, S.6, 2016, 143-150.

Kurt, Abdurrahman. "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.18, S.2, 1-26.

Lüküslü, Demet. "Farklı Kitaplardan Farklı Açılardan Gençlik Analizleri". **Birikim Dergisi**, S.196, 2005, 69-73.

Lüküslü, Demet. **Türkiye'de Gençlik Miti**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Marshall, Gordon. **Sosyoloji Sözlüğü**, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

Miller, Tina. **Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler**, Gül Tunçer (çev.), İstanbul: İletişim, 2010.

Nacak, Melike, Bilge Yağmurlu, Elif Durgel ve Fons Van de Vijver. "Metropol ve Anadolu'da Ebeveynlik: Biliş ve Davranışlarda Şehrin ve Eğitim Düzeyinin Rolü", **Türk Psikoloji Dergisi**, C.26 S.67, Haziran 2011, 85-100.

Odabaşı, Fatma. **Muhalefet Süreci Bağlamında Gençlerde Din ve Sivil İtaatsizlik: Üniversite Öğrencileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

Öz, Nedim. "Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi", **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.6, S.11, 2019, 795-835.

Özgen, Gülşen. **Kuşaklararası Annelik Bağlamında Ehil Annelik: Orta Çocukluk Döneminde Çocuğu Olan Annelerin Annelik Süreçleri ve Deneyimleri Üzerine Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021.

Poyraz, Meral. **Babaların Babalık Rolünü Algılamalarıyla Kendi Ebeveynlerinin Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007.

Razon, Norma. "**Çalışan Anne ve Çocuğu**", Ana Baba Okulu, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1992.

Sadıkoğlu, Zehra Zeynep. **Yoğun Annelik Algısı: Annelerin Perspektifinden Çağdaş Ebeveynlik Kültürü**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Sever, Merin. "Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid Üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması", **Fe Dergi**, C.7, S.2, 2015, 72-84.

Sürgevil Dalkılıç, Olca (Ed.). **Çalışanne: Kadın Akademisyenlerin Kaleminden Çalışma Yaşamında Annelik**, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.

Şenbir, Hakan. **Z Son İnsan Mı?**, İstanbul: Okyanus Us Yayınları, 2004.

Şenol, Selmin ve Seda Ardahan Sevgili. "Çalışan Anneler ve Emzirme Hakkı**", 2. Uluslararası Kadın Kongresi, Güçlendirilmek Yerine Güçlenmek ve İlerlemek**, İzmir: 4-5 Ekim 2018, 222-223.

TDK, "Kuşak", sozluk.gov.tr, (erişim 20 Kasım 2021).

Toruntay, Hatice. **Takım Rolleri Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Tunç, Ayfer. **Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek- 70'li Yıllarda Hayatımız**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Tükel Paker, İrem. "Y Kuşağı Temsilcilerinin Aile Algıları Üzerine Bir Analiz", **Akademik İncelemeler Dergisi**, C.13, S.1, 2018, 23-39.

Türkdoğan, Özlem. "Ana Akım Medyada Annelik Miti", **Kadın Araştırmaları Dergisi**, S.13, 2013, 35-59.

Uğurlu, Elif Gizem. "Annelik Rolünün Öğrenilme Sürecinde Medyanın Yeri", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.34, 2013/1, 1-24.

Vapur, Mualla. **Anneliğe Uyum ve Dindarlık İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2018.

Vergote, Antoine. "Çocuklukta Din", Erdoğan Fırat (çev.), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.22, 1978, 315-329.

Yıldırım, Ergün. "Aile ve Evlilik Türleri", Kadir Canatan, Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi** içinde. İstanbul: Açılım Kitap, 2013, 65-81.

Yıldırım, Ergün. "Toplumsal Değişme Sürecinde Aile", Kadir Canatan, Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi** içinde. İstanbul: Açılım Kitap, 2013, 121-138.

Yıldırım, Ergün. "Aile İçi İlişkiler ve İletişim", Kadir Canatan, Ergün Yıldırım (Ed.), **Aile Sosyolojisi** içinde. İstanbul: Açılım Kitap, 2013, 139-152.

Yokuş, Esra. **Konya'da Tüketim Kültürünün Kuşaklararası Farklılaşması**, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2021.

Yüksekbilgili, Zeki. "Tüketici Karar Verme Tarzlarının Kuşaklara Göre Değerlendirilmesi" **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.15 S.59, 2016, 1392-1402.

Weldon, Estela. **Anne: Melek mi Yosma mı? Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması,** Semra Kunt Akbaş, Can Kurultay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

EKLER

EK 1: Mülakat Formu

DEMOGRAFİK SORULAR:
Yaşınız:
Eğitim Durumunuz:
Mesleğiniz:
Geliriniz:
Eşinizin Mesleği:
Annenizin Mesleği:
Sahip Olunan Çocuk Sayısı ve Yaşları:
ARAŞTIRMA SORULARI
1. Anne olmak sizin için ne ifade ediyor?
2. İdeal anneliği nasıl tanımlarsınız?
3. Sizce annelik kutsal mıdır?
4. Anne olmak öğrenilebilir mi? Anneliği nereden öğreniyorsunuz?
5. Kendinizi nasıl bir anne olarak görüyorsunuz?
6. Annelik deneyiminizin en güçlü ve en zayıf yönleri nelerdir?
7. Sizce modern mi yoksa geleneksel bir anne misiniz?
8. Anne olma kararını verirken üzerinizde herhangi bir toplumsal baskı hissettiniz mi?
9. İçinde yaşadığınız toplumun annelik deneyiminizi olumlu ya da olumsuz etkilediğini düşündüğünüz durumlar var mıdır?
10. Sizce annelik içgüdüsel bir süreç mi yoksa toplum tarafından idealize edilerek kadına öğretilen bir rol müdür?
11. Çocuğunuzla ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?
12. Çocuğunuzla geçirdiğiniz vakitlerde birlikte neler yaparsınız?

13. Kız çocuk ve erkek çocuk farklı mı yetiştirilmelidir?
14. Cinsiyetsiz çocuk yetiştirmek hakkında ne düşünüyorsunuz?
15. Annelik ve babalık farklı şeyler midir? Bir erkek, çocuğuna 'annelik' yapabilir mi?
16. Annelik ve kadınlık arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?
17. Anne olduktan sonra kadın kimliğinde nasıl değişimler meydana gelmektedir?
18. Kendi anneniz ile anneliğinizi karşılaştırdığınızda bir farklılık görüyor musunuz? Evet ise ne gibi farklılıklar bunlar?
19. Sizce annelik değişiyor mu? Evet ise bu değişimin temel sebepleri neler olabilir?
20. Annelik pratiğinizde ve algınızda inancınız nerede durmaktadır?
21. Çocuğunuza din eğitimi vermeyi düşünüyor musunuz? Evet ise nasıl ve nerede?
22. Eşiniz çocuğunuzun bakımına katılım sağlıyor mu? Evet ise ne bu katılımın derecesi nedir?
23. Sizce anne ve babanın ebeveyn olarak sorumluluk alanları nasıl olmalıdır?
24. Sahip olduğunuz eğitim düzeyinin annelik rolünü etkilediğini düşünüyor musunuz? Daha düşük bir eğitim düzeyine sahip olsaydınız annelik deneyimlerinizde bir farklılık olur muydu?
25. Çalışma hayatında olmanızın annelik rolüne olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir?